KÂDI BEYDÂVÎ

MUHTASAR

BEYDÂVÎ TEFSÎRİ

(ENVÂRU'T-TENZÎL VE ESRÂRÜ'T-TE'VÎL)

4. CİLT

TERCÜME VE DİPNOTLAR

Doç. Dr. ŞADİ EREN

Selsebil Yayınları

MUHTASAR

BEYDÂVÎ TEFSÎRİ

(ENVÂRU'T-TENZÎL VE ESRÂRÜ'T-TE'VÎL)

IV. CİLT

Kâdı Beydâvî

Tercüme ve Dipnotlar: Doç. Dr. Şadi Eren

Yayın No: 6

MUHTASAR BEYDÂVÎ TEFSÎRİ

(Envaru't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl)

IV. Cilt

Kâdı Beydâvî

Tercüme ve Dipnotlar: Doç. Dr. Şadi Eren

Genel Yayın Yönetmeni: Bülent Kaya
İç düzen/kapak: Muhammet Uzun

Baskı, Cilt: Pasifik Ofset
Tel: (0212) 412 17 00

İkinci Baskı: Mart 2011

www.selsebilyayinlari.com

Selsebil Yayınları, Kaya Bilişim Teknoloji Yayıncılık İnşaat ve Tekstil Dış Tic. Ltd. Şti'nin bir kuruluşudur.

Kocatepe Mah. 50. Yıl Cad. No: 109/A Bayrampaşa - İstanbul, Türkiye
Tel: (0212) 640 47 34 Faks: (0212) 640 41 59

ISBN: 978-605-5540-05-0

İçindekiler

MÜ'MİN SÛRESİ

FUSSILET SÛRESİ

ŞÛRÂ SÛRESİ

ZUHRUF SÛRESİ

DUHAN SÛRESİ

CASİYE SÛRESİ

AHKAF SÛRESİ

MUHAMMED SÛRESİ

FETİH SÛRESİ

HUCURAT SÛRESİ

KÂF SÛRESİ

ZÂRİYÂT SÛRESİ

TÛR SÛRESİ

NECM SÛRESİ

KAMER SÛRESİ

RAHMÂN SÛRESİ

VÂKIA SÛRESİ

HADÎD SÛRESİ

HAŞİR SÛRESİ

MÜCADELE SÛRESİ

MÜMTEHİNE SÛRESİ

SAF SÛRESİ

CUM'A SÛRESİ

MÜNAFİKUN SÛRESİ

TEĞABÜN SÛRESİ

TALAK SÛRESİ

TAHRİM SÛRESİ

MÜLK SÛRESİ

KALEM SÛRESİ

HÂKKA SÛRESİ

MEARİC SÛRESİ

NÛH SÛRESİ

CİN SÛRESİ

MÜZZEMMİL SÛRESİ

MÜDDESSİR SÛRESİ

KIYAME SÛRESİ

İNSAN SÛRESİ

MÜRSELAT SÛRESİ

NEBE' SÛRESİ

NAZİAT SÛRESİ

ABESE SÛRESİ

TEKVÎR SÛRESİ

İNFİTAR SÛRESİ

MUTAFFİFÎN SÛRESİ

İNŞİKAK SÛRESİ

BÜRÛC SÛRESİ

KARİA SÛRESİ

TEKASÜR SÛRESİ

ASR SÛRESİ

HÜMEZE SÛRESİ

FİL SÛRESİ

KUREYŞ SÛRESİ

MAUN SÛRESİ

KEVSER SÛRESİ

KÂFİRUN SÛRESİ

NASR SÛRESİ

TEBBET SÛRESİ

İHLAS SÛRESİ

FELÂK SÛRESİ

NAS SÛRESİ

MÜ'MİN SÛRESİ

Mü'min Sûresi Mekkî olup
seksen beş ayettir.

326. DERS

Hamele-i Arş Melekleri

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- حٰمٓ **"Hâ, Mîm."**

2- تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ **"Kitabın indirilmesi, Azîz – Alîm olan Allah tarafındandır."**

Allahın Azîz ve Alîm olmasının nazara verilmesi, Kur'anda kâmil bir kudrete ve tam bir hikmete delâlet eden mu'cizelik ve hüküm olması sebebiyle olabilir.

3- غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ ذِى الطَّوْلِ **"O, günahı bağışlayan ve tevbeyi kabul eden, azabı çetin, lütfu bol olandır."**

Allahın bu vasıflarının nazara verilmesi, Kur'anda bulunan terğib ve terhîb metodundan ve ayrıca bunlardan maksut olan şeylere teşvik yönüyledir.[1]

"Günahı bağışlayan ve tevbeyi kabul eden" vasıfları arasında "ve" bağlacının bulunması, bu iki vasıf arasında beraberlik olmasındandır.

-Veya bazan bir olduklarını tevehhüm edenler çıktığı cihetle, farklı olduklarını göstermek içindir.

-Veya her iki fiilin mevkiinin farklılığındandır. Çünkü bağışlamak, onu örtmektir. Böyle olunca, aslında günah yine kalmaktadır. Bu ise, tevbe etmemiş kimse içindir. Çünkü, günahtan tevbe eden kimse, günahı olmayan kimse gibidir. Bu vasıflar arasında **"azabı çetin"** ifadesinin rahmet vasıfları arasında kalması, ilâhî rahmetin üstünlüğüne bir delildir.

لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ **"O'ndan başka ilâh yoktur."**

Böyle olunca, tam bir teveccüh ile O'na ibadete yönelmek gerekir.

اِلَيْهِ الْمَصِيرُ **"Dönüş ancak O'nadır."**

Böylece O, hem itaat edene, hem de isyan içinde olana layık oldukları karşılığı verir.

---

1 **"Günahı bağışlayan ve tevbeyi kabul eden"** vasıfları, Kur'anda ilâhî rahmete rağbet uyandıran ayetlere; **"azabı çetin"** vasfı, ondaki ilâhî azapla sakındıran ayetlere; **"lütfu bol"** vasfı ise, Kur'anda yapılması teşvik edilen durumları anlatan ayetlere bakar.

4- مَا يُجَادِلُ فِى اٰيَاتِ اللّٰهِ اِلاَّ الَّذٖينَ كَفَرُوا **"Allah'ın âyetleri hakkında ancak kâfirler mücadele eder."**

Cenab-ı Hak, Kur'anın hak olduğunu ortaya koyduktan sonra, O Kur'anı tenkide ve ibtale çalışmakla mücadele edenlerin küfrünü tescil etti. Beşinci ayette onların bu mücadelelerine işaret edilmiştir. Ama, Kur'andaki kapalı meseleleri açmak, hakikatlerini istinbat etmek, hak yoldan sapanların teşebbüsünü kesmek ve onların tenkitlerini çürütmek için mücadele etmek ise, en büyük tâatlerdendir. Bundan dolayı Hz. Peygamber "Kur'an hakkında mücadele etmek, küfürdür" derken mücadele (cidal) kelimesini elif-lâmsız getirmiştir.[2]

Öte yandan, böyle bir mücadele Kur'anla mücadele değil, Kur'an için mücadeledir.

فَلاَ يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِى الْبِلاَدِ **"Şimdi onların beldelerde gezip dolaşmaları seni aldatmasın."**

-Onlara mühlet verilmesi,

-Dünya işlerinde muvaffak olmaları,

-Şam, Yemen gibi yerlerde kârlı ticaretler yapmaları Seni aldatmasın.

Çünkü, ayetin devamında nazara verildiği üzere, çok yakında küfürleri sebebiyle cezalarını bulacaklardır.

5- كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَالْاَحْزَابُ مِنْ بَعْدِهِمْ **"Onlardan önce Nûh'un kavmi ve sonra gelen topluluklar da yalanlamıştı."**

"Sonra gelenler"den murat, Nûh kavminden sonraki Âd ve Semud kavimleri gibi peygamberlere karşı hizipler oluşturan ve onların karşısına dikilen kavimlerdir.

وَهَمَّتْ كُلُّ اُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَاْخُذُوهُ **"Her ümmet kendi peygamberini yakalayıp cezalandırmaya azmetmişti."**

Bu ümmetlerden her biri, kendilerine gönderilen elçiye işkence yapmak veya öldürmek teşebbüsünde bulundu.

وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ, **"Batılla hakkı yok etmek için mücadele ettiler."**

---

2 Yani, Kur'an hakkındaki mücadelenin bir çeşidi küfürdür, o da konumuz olan ayette anlatıldığı şekilde, O'nun ibtali için yapılan mücadeledir. O'nun hakikatlerini neşir için yapılan mücadele ise, en efdal amellerden biridir.

Hakikati olmayan batıl şeylerle hakkı ortadan kaldırmaya çalıştılar.

فَاَخَذْتُهُمْ **"Bu yüzden onları kıskıvrak yakaladım."**

Ben de kendilerine bir ceza olarak onları helâk ettim.

فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ **"Bakın, benim cezalandırmam nasıl oldu!"**

Çünkü sizler onların diyarlarına uğruyor, geride kalan harabeleri görüyorsunuz.

Ayetin ifadesinde, muhataplarını hayrete sevk edici bir takrir vardır.

6- وَكَذٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذ۪ينَ كَفَرُوا اَنَّهُمْ اَصْحَابُ النَّارِ **"Böylece Rabbinin, inkâr edenler hakkındaki, "Onlar cehennem ashabıdır" sözü gerçekleşmiş oldu."**

Bundan murat, Allahın vaîdi veya azap ile hükmetmesidir. Onlara gerçekleşen bu azap, küfürleri sebebiyledir.

7- اَلَّذ۪ينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ **"Hamele-i arş ve onun çevresinde bulunanlar** (melekler) **Rablerini hamd ederek tesbih ederler."**

Hamele-i arş, Kerubiyyun denilen meleklerdir. Bunlar meleklerin en üst tabakasıdır ve yaratılış itibarıyla da en evvel yaratılanlardır. Arşı yüklenmeleri ve onun etrafını kuşatmaları, onu korumak ve onunla ilgili işleri yapmak manasından mecazdır.

-Veya arşın sahibi olan Allaha yakınlıklarından,

-Onun nezdinde seçkin konumda olmalarından

-Ve O'nun emrini uygulamada vasıta olmalarından kinayedir.

Onların tesbih etmeleri, Allahı celâl ve ikrâm sıfatlarından dolayı sena ile zikretmeleridir.

Ayette hamd, ḥâl olarak geldi. Çünkü hamd onların hâlinin gereğidir, tesbih ise öyle değildir. Çünkü hamd, Cenab-ı Hakkın ikram sıfatlarını sena etmektir ve bu da Allah'ın sübûtî sıfatlarındandır. Onlar çoğu hallerinde Allah'ı ikram sıfatlarıyla vasfederler ve hamdederler. Allah'ın zatını O'na layık olmayan hallerden tenzihi ifade eden celâl sıfatlarıyla vasfetmeleri ise, daimî olmayıp zaman zamandır.

وَيُؤْمِنُونَ بِه۪ **"Ve O'na inanırlar."**

Onların imanını haber vermesi,

-İmanın üstünlüğünü ortaya koymak,

-Ve ehl-i iman olanların büyüklüğünü göstermek içindir. Zaten, deva-

mında açıklandığı üzere, ayet iman edenlerin durumunu ifade için sevkedilmiştir.

Ayette, Allahın marifeti hususunda hamele-i arş ile ferşin (yerin) sakinlerinin eşit olduğunu hissettirmek vardır. Bu ise, mücessimeye bir reddir.[3]

وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا **"Ve iman edenler için şöyle istiğfarda bulunurlar:"**

Onların ehl-i imana istiğfarda bulunmaları,

-Onları tevbeye sevketmeleri,

-Ve onlara mağfireti netice verecek şeyleri ilham etmeleridir.

Bunda, imanda ortak olmanın, her ne kadar cinsler farklı olsa da birinin diğerine hayırhâhlığı ve şefkatini icap ettirdiğine bir tenbih vardır.[4]

Çünkü iman, münasebetlerin en kuvvetlisidir. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurur:

"Mü'minler ancak kardeştirler." (Hucurat, 10)

رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا **"Ey Rabbimiz! Senin rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır."**

Ayette rahmetin önce zikrolunması, buradaki durum itibarıyla maksud-u bizzat olmasındandır.

فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ **"O hâlde tevbe eden ve senin yoluna uyanları bağışla."**

وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ **"Ve onları cehennem azâbından koru."**

"Onları bağışla" derken cehennemden korunma taleplerini hissettirdiler. Bununla da açıktan bunu ifade ettiler. Bunda, hem bir te'kid, hem de azabın şiddetine bir delâlet vardır.

---

3 Bazıları Allahı maddi bir cisim gibi tevehhüm etmişler. Bunlara **"mücessime"** adı verilir. Mücessime mezhebi, Arş'ı cismani bir taht ve Rahmân'ın Arş'a istivasını maddi bir oturuş olarak anlamak istemişlerse de, ilgili ayetlerin bu tarz yorumu Kur'an'ın esaslarına, muhkematına aykırıdır, aklen ve şer'an büyük bir cehalettir. Keza, Hamele- Arş'tan bahseden ayetlerden hareketle, İlahi Arşı meleklerin omuzuna yükleme gayreti, haktan inhiraftır. Arş, genelde müfessirler tarafından ilâhî saltanattan kinaye olarak değerlendirilmiştir.

4 Melek ve insan, cins olarak farklı olmakla beraber, Allaha imanda müşterektirler. Bu ise, aralarında bir münasebeti ve meleklerin insana yardımcı olmalarını netice verir.

8- رَبَّنَا وَاَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّت۪ي وَعَدْتَهُمْ **"Ey Rabbimiz! Onları kendilerine vaad ettiğin Adn cennetlerine koy."**

وَمَنْ صَلَحَ مِنْ اٰبَٓائِهِمْ وَاَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ **"Onların ecdadından, eşlerinden ve nesillerinden salih olanları da."**

Salih olan ecdad, eş ve nesillerinin de kendileriyle beraber Adn cennetlerine alınması, onların sürurlarının tam olması içindir.

اِنَّكَ اَنْتَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ **"Şüphesiz sen Azîz'sin – Hakîm'sin."**

Şüphesiz Sen hiçbir şeyin kendisine zor gelmediği **Azîz'sin**, her şeyi hikmetle yapan **Hakîm'sin**. Vaadine vefa göstermek de Senin hikmetindendir.

9- وَقِهِمُ السَّيِّـَٔاتِ **"Onları kötülüklerden koru."**

Bundan murat, cezalardır veya kötü amellerin karşılığıdır.

Bu ifadede, tahsisden sonra tamim vardır.[5]

Veya ayetin bu kısmı onların salih olan ecdad, eş ve nesilleriyle ilgili olabilir.

Veya bundan murat, dünyadaki masiyetler, yani günah fiillerdir. Ayetin devamı, bu manayı teyid eder:

وَمَنْ تَقِ السَّيِّـَٔاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ **"Sen o gün kimi kötülüklerden korursan, ona rahmet etmiş olursun."**

Sen kimi bu dünyada günah fiillerden korursan, ahirette onları rahmetine mazhar kılarsın.

Sanki onlar, neticeyi istemelerinden sonra, bunun sebebini talep ettiler.[6]

وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظ۪يمُ **"İşte bu, büyük kurtuluştur."**

"İşte bu" ile işaret edilen

-Ya rahmet,

-Ya günah fiillerden koruma,

-Veya her ikisidir.

---

5 Öncesinde **"Ve onları cehennem azâbından koru."** denilmişti. Bunda ise bütün kötülüklerden korumasını istediler. Cehennem azabı kötü olmakla beraber, kötü şeyler cehennemden ibaret değildir.

6 **"Ey Rabbimiz! Onları kendilerine vaad ettiğin Adn cennetlerine koy..."** demeleri neticedir. **"Sen o gün kimi kötülüklerden korursan, ona rahmet etmiş olursun"** demeleri ise buna bir sebeptir.

327. DERS

Mülk Allah'ın

10- إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنَادَوْنَ لَمَقْتُ اللّٰهِ اَكْبَرُ مِنْ مَقْتِكُمْ **"İnkâr edenlere muhakkak şöyle seslenilir: Allah'ın** (size) **buğzu, sizin kendinize olan buğzunuzdan daha büyüktür."**[7]

Bu seslenme, kıyamet günü olacaktır.

اِذْ تُدْعَوْنَ اِلَى الْاِيمَانِ فَتَكْفُرُونَ **"Çünkü siz imana çağırılırdınız da inkâr ederdiniz."**

قَالُوا **"Dediler:**

11- رَبَّنَا اَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَاَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ **"Ey Rabbimiz! Bizi iki defa öldürdün, iki defa da dirilttin."**

İki defa öldürmekten murat,

1-İnsanlara hayat verilmezden önceki hâlleri.

2-Ecel geldiğinde öldürülmeleridir. Çünkü öldürmek, ya bir şeyde hayatın hiç olmaması veya bir şeyi küçültmek veya büyütmek örneğinde olduğu gibi, ondaki hayatı gidermektir. Nitekim, buna benzer bir şekilde "Sivrisineği küçülten ve fili de büyüten Allahı tenzih ederiz" denilmiştir.

İki defa diriltmekten murat ise,

1-Şu dünyada hayat verilmesi,

2-Diğer âlemde hayat verilmesidir.

Şöyle de denilmiştir:

Birinci ölüm dünyada hayatın sona ermesiyle meydana gelen ölüm, ikincisi ise sual için kabirde hayat verilmesinden sonraki ölümdür. İki hayat ise, kabirde ve diğer âlemdeki hayatlardır. Çünkü böyle demelerinden maksat kendisinden gaflet ettikleri ve önem vermedikleri şeyi gözleriyle gördükten sonra itirafta bulunmalarıdır. Bunun için ayetin devamında şöyle dediler:

فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا **"Artık günahlarımızı itiraf ettik."**

---

7 Çünkü, yaratılış gayenize ters davrandınız, ömür sermayenizi zayi ettiniz. Ebedi saadeti kazanabilecek iken, kendinizi ebedi şekavete maruz bıraktınız.

Çünkü onların günahları işlemeleri dünyaya aldanmalarından ve ahirette dirilmeyi inkâr etmelerinden dolayı idi.

فَهَلْ اِلٰى خُرُوجٍ مِنْ سَبِيلٍ **"Şimdi çıkmaya bir yol var mı?"**

Ateşten çıkmaya şöyle veya böyle bir yol var mı? Ta ki o yolda gidelim.

Böyle demeleri, ancak çok şiddetli ümitsizliklerindendir.

Bunun için kendilerine şöyle cevap verildi:

12- ذٰلِكُمْ بِاَنَّهُ اِذَا دُعِيَ اللّٰهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ **"Bu azab size şu sebeptendir: Siz tek Allaha davet olduğunda inkâr ettiniz."**

وَاِنْ يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا **"Ama O'na ortak koşulunca inandınız."**

فَالْحُكْمُ لِلّٰهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ **"Artık hüküm, Aliyy – Kebîr olan Allah'ındır."**

O ise daimî azap görmenize hüküm vermiştir.

O, **Aliyy**'dir, kendisine şirk koşulmasından ve başkasıyla müsavî olmaktan çok yücedir.

Kebîr'dir, kendisine şirk koşan ve ibadete liyakatta bazı mahlukâtını O'na müsavî kılana daimî azap hükmünü vermiştir.

13- هُوَ الَّذٖى يُرٖيكُمْ اٰيَاتِهٖ **"O ki âyetlerini size gösteriyor."**

O, nefislerinizi kemâle erdirmek için, tevhide ve bilinmesi gereken diğer şeylere delâlet eden ayetlerini size gösteriyor.

وَيُنَزِّلُ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ رِزْقًا **"Sizin için gökten bir rızık indiriyor."**

Dünya hayatındaki ihtiyaçlarınızı nazara alarak, yağmur gibi bir kısım rızık sebeplerini semadan size indiriyor.

وَمَا يَتَذَكَّرُ اِلاَّ مَنْ يُنٖيبُ **"Bunları, ancak Allaha yönelenler tezekkür eder."**

Bu ilâhî ayetler, gayet açık olmaları sebebiyle sanki akıllarda fıtrî olarak bulunmakla beraber,

-Taklîde dalmak,

-Ve hevâya uymak sebebiyle bunların delâletlerinden gaflet edilmiştir.

Ancak, bunlara yönelmek ve onlar hakkında tefekkür etmek ile inkârdan dönenler bunları tezekkür eder.[8]

Çünkü bir şeye kesin nazarıyla bakan kimse, buna aykırı şeylere nazar etmez.

14- فَادْعُوا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ **"O hâlde, kâfirler hoşlanmasa da, siz dini Allah'a has kılarak O'na dua edin."**

Kâfirler, sizin dini Allaha hâlis kılmanızdan hoşlanmasalar ve bu onlara zor gelse de, siz şirkten uzak bir şekilde sadece Allaha dua edin.

15- رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ **"O, dereceleri hakkıyla yükseltendir."**

ذُو الْعَرْشِ **"Arş'ın sahibidir."**

Allahın **"dereceleri yükselten ve arşın sahibi"** olması, hem akla hem de hisse bakar bir şekilde O'nun Samediyetinin yüceliğine dalâlet eder. Bu ise, O'nun ulûhiyette tek olduğunu gösterir. Çünkü Allah, daha ziyadesi tasavvur edilemeyecek şekilde kemâl derecelerine sahiptir. Cismanî âlemin aslı olan arş, kudreti elindedir. Böyle bir Zâtın şeriki olması düşünülemez.

Denildi ki: **Ayette ifade edilen dereceler,**

-Mahlukatın mertebeleridir.
-Veya arşa kadar meleklerin yükselme yerleridir.
-Veya göklerdir.
-Veya sevap dereceleridir.

يُلْقِى الرُّوحَ مِنْ اَمْرِهِ عَلٰى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ **"Kavuşma günü hakkında uyarmak için, kullarından dilediği kimseye emrinden ruh indiriyor."**

Ayette **"ruh"**tan murat vahiydir. Önceki ayetlerde tevhid anlatılmıştı, bu ayetle de nübüvvet meselesine giriş yapıldı.

Ayette, nübüvvetin bir lütuf olup çalışmakla elde edilmediğine bir delil vardır.

"Kavuşma günü"nden murat kıyamet günüdür. Çünkü o günde ruhlar ve cesetler, sema ve arz ehli buluşurlar.

---

8 **"Tezekkür etmek",** hatırlamak manasını da tazammun eder. Kur'anda anlatılan gerçekler, sanki insan aklında zâten fıtrî olarak bulunmakta, ama insanlar gaflet sebebiyle bunları hatırlamamaktadır. Bu gaflet hâlinden sıyrılanlar, aslî fıtrata dönerek bu manaları hatırlarlar, Kur'anın ayetlerinden ders ve ibret alırlar.

İbadet edilen batıl mabutlarla, onlara ibadet edenler bir araya getirilirler.

Yapılan ameller ve amelleri işleyenler buluşurlar.

16- يَوْمَ هُمْ بَارِزُونَ **"O gün onlar ortaya çıkarlar."**

-Kabirlerinden çıkarlar.
-Gözler önündedirler, onları örten bir şey yoktur.
-Ruhları açıktadır, beden örtüleri onları örtmez.
-Veya bundan murat amellerinin ve sırlarının açıkta olmasıdır.

لَا يَخْفٰى عَلَى اللّٰهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ **"Onların hiçbir şeyi Allah'a gizli kalmaz."**

Onların zâtları, amelleri ve hâllerinden hiçbiri Allaha gizli değildir. Ayetin bu kısmı, önceki **"O gün onlar ortaya çıkarlar"** ifadesini takrirdir.

Ayrıca, dünyadaki gibi gizli kalma tevehhümünü ortadan kaldırmaktadır.

لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ **"Bugün mülk** (hükümranlık) **kimindir?"**

لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ **"Vahid – Kahhar olan Allah'ındır."**

Ayetin bu kısmı, o günde sorulan bir soru ve buna verilen cevabı hikâye eder.

O günde sebepler ortadan kalkmış, vasıtalar yok olmuştur. Bundan dolayı mülkün Allaha ait olduğu daha iyi gözler önündedir. Gerçekte ise, mülk daima Allahındır, hakîkat-i hâl daima bunu söylemektedir.

17- اَلْيَوْمَ تُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ **"Bugün her nefis yaptığının karşılığını alacaktır."**

Ayetin bu kısmı, önceki kısmın bir neticesi gibidir. Ayeti şöyle açıklayabiliriz:

İnsanların ruhları, inanç ve amellerle lezzetini ve elemini gerektirecek durumlar elde ederler. Lakin, kendilerini meşgul eden engeller dolayısıyla bunları tam duymazlar. Kıyamet koptuğunda engeller ortadan kalkar, lezzet ve elemlerini idrak ederler.

لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ **"Bugün zulüm yoktur."**

Sevabı azaltmak veya azabı çoğaltmak gibi herhangi bir haksızlık söz konusu olmayacak

اِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ **"Şüphesiz Allah, hesabı çabuk görendir."**

Çünkü hiçbir durum başka durumla ilgilenmesine engel değildir. Dolayısıyla, her birine layık oldukları şey gayet seri bir şekilde ulaşır.

18- وَاَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْاٰزِفَةِ **"Yaklaşmakta olan günle onları uyar."**

"Yevm-i âzife" kıyamet günüdür. Yakınlığı sebebiyle böyle isimlendirilmiştir.

Veya cehennem ehlinin oraya yakınlığı sebebiyle böyle denilmiştir.

اِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَاظِمِينَ **"O günde yürekler gırtlaklara dayanmıştır, yutkunup dururlar."**

Denildi ki: Bundan murat, ölümdür. Çünkü o günde kalpler, yerlerinden yükselir, boğazlarına yapışır. Normal hâle dönmez ki rahatlasınlar, istirahat etsinler.

مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ **"Zalimler için ne sıcak bir dost vardır, ne de sözü dinlenecek bir şefaatçi."**

"Onlar için" denilmek yerine **"zâlimler için"** denilmesi, bu durumun onlara has olduğunu bildirmek ve zulümleri sebebiyle böyle cezalandırıldıklarını anlatmak içindir.

19- يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْاَعْيُنِ وَمَا تُخْفِى الصُّدُورُ **"O, gözlerin hain bakışını da bilir, gönüllerin gizlediğini de."**

Hâin bakış, mahremi olmayan kadını ilk defa gördükten sonra ikinci defa nazarını çevirip bakmak ve kaçamak bakışlarla ona nazar etmektir.

Veya bundan murat, gözlerin hıyanetidir. Ayet, her türlü gizli hâlin Allaha gizli kalmadığını, O'nun bilgisi dâhilinde olduğunu ve o hâle uygun karşılığı vereceğini gösterir.

20- وَاللّٰهُ يَقْضِى بِالْحَقِّ **"Allah, hak ile hükmeder."**

Çünkü, mutlak manada Mâlik ve Hâkim O'dur. Dolayısıyla, hangi şeyle hükmetmişse, hükmettiği şey haktır.

وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَقْضُونَ بِشَيْءٍ **"Allah'tan başka taptıkları ise hiçbir hükümde bulunamazlar."**

Ayet, onlarla inceden bir istihzadır. Çünkü cansız bir şey hakkında "hüküm verir" veya "hüküm vermez" denilmez.

إِنَّ اللّٰهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ "**Şüphesiz Semi' – Basîr** (hakkıyla işiten ve hakkıyla gören) **ancak Allahtır.**"

Ayet, O'nun gözlerin hıyanetini bilmesini ve hak olarak hükmetmesini takrirdir ve onların söyledikleri ve yaptıkları şeylere karşılık kendilerine bir vaîddir.

Ayrıca O'nun dışında dua edip çağırdıklarının hâline de bir tarizdir.[9]

---

[9] Yani, **"Şüphesiz Semi' – Basîr** (hakkıyla işiten ve hakkıyla gören) **ancak Allahtır"** ifadesi, onların taptıklarının bir şey işitmediğini ve görmediğini tariz yoluyla onlara söylemektedir.

328. DERS

Firavunun Sarayındaki Mü'min

21- اَوَ لَمْ يَسِيرُوا فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا مِنْ قَبْلِهِمْ

"Onlar yeryüzünde dolaşıp, kendilerinden öncekilerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmadılar mı?"

"Kendilerinden öncekiler" ile kastedilenler, Âd ve Semud gibi peygamberleri yalanlayan kavimlerdir.

كَانُوا هُمْ اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَاٰثَارًا فِى الْاَرْضِ **"Onlar, kuvvetçe ve yeryüzündeki eserleri yönüyle kendilerinden daha çetin idiler."**

Kaleler yapmışlar, muhafazalı şehirler meydana getirmişlerdi.

فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوبِهِمْ **"Böyle iken Allah, günahları sebebiyle onları şiddetle yakaladı."**

وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَاقٍ **"Ve onları Allah'ın azabından koruyacak hiç kimse olmadı."**

Allahtan gelen azabı onlardan men edecek kimse yoktu.

22- ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانَتْ تَاْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا **"Bunun sebebi şu idi: Peygamberleri onlara beyyineler getiriyor, onlar da inkâr ediyorlardı."**

فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ **"Bu yüzden Allah onları yakaladı."**

Ayette geçen **"beyyineler"**den murat

-Mu'cizelerdir.

-Veya apaçık hükümlerdir.

اِنَّهُ قَوِىٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ **"Şüphesiz O, Kavî'dir, cezası da çok şiddetlidir."**

O **Kavî'dir**, murat etmiş olduğu şeyi kolayca yapar.

Onun cezasından daha dehşetli bir ceza olamaz.

23- وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ **"Andolsun ki biz Mûsâ'yı ayetlerimizle ve sultan-ı mübinle gönderdik."**

"Ayetler"den murat, mu'cizelerdir. **"Sultan-ı mübin"**, apaçık ve kuvvetli delildir.

Hz. Musaya verilen bu özelliklerin atıf yoluyla gelmesi,

-Her iki vasfın farklı şeyler olmasındandır.

-Veya asa gibi bazı mu'cizelerin büyüklüğüne işaret olmak üzere böyle ifade edilmiştir.

24- اِلٰى فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ **"Firavun'a, Hâmân'a ve Kârûn'a."**

فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ **"Onlar ise "Bu çok yalancı bir sihirbaz" dediler."**

Ayetin bu anlatımında Hz. Peygambere bir teselli vardır.

Ayrıca, öncekilerden daha kuvvetli ve daha uzun süre yaşamış olanların akıbetini açıklamak vardır.

25- فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا اقْتُلُوا اَبْنَاءَ الَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ "(Mûsâ) **onlara tarafımızdan hakkı getirince, "Onunla beraber iman edenlerin oğullarını öldürün, kadınlarını sağ bırakın" dediler."**

Yani, daha önce onlara yaptığınızı şimdi tekrar yapın, ta ki Musa'ya yardımdan vaz geçsinler.

وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ اِلاَّ فِى ضَلاَلٍ **"Fakat kâfirlerin tuzağı hep boşa çıkmıştır."**

"Onlar" demek yerine **"kâfirler"** denilmesi, hem hükmün bütün kafirler hakkında olduğunu gösterir, hem de hilelerinin boşa gitmesinin illetini gösterir.

26- وَقَالَ فِرْعَوْنُ **"Firavun dedi ki:"**

Etrafındakiler "O senin korktuğun kişi değildir, o sadece bir sihirbazdır. Şayet O'nu öldürsen, delil getirerek ona karşı çıkmaktan aciz kaldığın zannedilir" diyerek, Firavunun Hz. Musayı öldürmesine engel oluyorlardı.

ذَرُونِى اَقْتُلْ مُوسٰى وَلْيَدْعُ رَبَّهُ **"Beni bırakın, Mûsâ'yı öldüreyim, Rabbini yardıma çağırsın!"**

Firavun, en küçük bir meselede bile kolaylıkla cana kıyarken, Hz. Musa olayında **"bırakın beni, Onu öldüreyim"** demesi, kendi iç dünyasında O'nun peygamber olduğuna kanaat getirip öldürmekten korktuğunu gösterir.

اِنّٓى اَخَافُ اَنْ يُبَدِّلَ دٖينَكُمْ اَوْ اَنْ يُظْهِرَ فِى الْاَرْضِ الْفَسَادَ **"Çünkü ben onun, dininizi değiştirmesinden yahut yeryüzünde bozgunculuk çıkarmasından korkuyorum."**

Şayet O'nu öldürmezsem dininizi değiştirmesinden korkuyorum.

Veya dininizi tamamen değiştiremese bile, harp ve kargaşalarla dünyanızı fesada vermesinden endişe ediyorum.

27- وَقَالَ مُوسٰى **"Mûsâ dedi:"**

Hz. Musa, Firavunun bu sözünü duyunca, kavmine şöyle dedi:

اِنّٖى عُذْتُ بِرَبّٖى وَرَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ **"Şüphesiz ben, hesap gününe inanmayan her kibirliden, Rabbime ve Rabbinize sığındım."**

Hz. Musa, te'kidle söze başladı. Bunda, şerrin def'inde esas olanın Allaha sığınmak olduğunu hissettirmek vardır. **"Rabbime sığındım"** derken "Rab" ismini söylemesi, matlubun hıfz ve terbiye olmasındandır. **"Rabbime ve Rabbinize"** demesi, onları kendisine muvafakata bir teşviktir. Çünkü ruhların birbirine destek olması, duaya icabeti celbeder.

Firavunu ismen değil, başka emsalini de içine alan bir vasıfla söylemesi, istiazenin genel olması içindir. Ayrıca böyle demesinde hem hakka riayet, hem de Hz. Musa'yı böyle demeye sevkeden şeye delâlette bulunmak vardır.[10]

28- وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ اٖيمَانَهُ **"Firavun hanedanından imanını saklayan bir adam da şöyle dedi:"**

اَتَقْتُلُونَ رَجُلاً اَنْ يَقُولَ رَبِّىَ اللّٰهُ **"Rabbim Allah'tır" dediği için bir adamı öldürecek misiniz?"**

Rivayete göre bu adam Firavunun yakınlarından idi.

---

[10] Yani "Firavundan Rabbime sğındım" denildiğinde niçin sığınıldığı belli değildir. Ama ayette "şöyle şöyle olan herkesten Rabbime sığındım" denildiğinde niçin sığınıldığı bellidir.

Denildi ki: Bu adam İsrailoğullarından olup, Firavun hanedanından imanını gizliyordu.

وَقَدْ جَٓاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ **"Hâlbuki o, size Rabbinizden apaçık mu'cizeler getirdi."**

O size, doğruluğuna delâlet eden pek çok mu'cizeler ve delillerle geldi.

"Rabbinizden" demesi, onlara karşı bir delil getirmek ve onları Rablerini itirafa yaklaştırmak içindir.

Sonra da ihtiyat babından olmak üzere şöyle dedi:

وَاِنْ يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ **"Eğer bir yalancı ise, yalanı kendi aleyhinedir."**

Yalanının vebâli kendinedir. Dolayısı ile, onu def için öldürmek gerekmez.

وَاِنْ يَكُ صَادِقًا يُصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذٖى يَعِدُكُمْ **"Eğer doğru söylüyorsa, sizi tehdit ettiği şeylerin bir kısmı başınıza gelecektir."**

Ama, ya doğruysa, o zaman en azından size vaat ettiklerinin bir kısmı başınıza gelir.

Bu zâtın böyle anlatımında,

-Hem etkin bir şekilde sakındırma,

-Hem insaflı bir yaklaşım,

-Hem de taassuptan uzaklık vardır. Bundan dolayı, **"eğer bir yalancı ise"** kısmını önce söyledi.

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدٖى مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ **"Şüphesiz Allah, aşırı giden, yalancılık eden kimseyi doğru yola eriştirmez."**

Bu, o mü'min zâtın getirdiği üçüncü delildir. Bunda iki cihetle delil vardır:

1-Musa şayet haddi aşan bir yalancı olsaydı, Allah O'na bu delilleri vermez ve bu mu'cizelerle desteklemezdi.

2-Allah kime yardımı bırakırsa onu helâk eder, dolayısıyla sizin onu öldürmenize ihtiyaç olmaz.

Belki de bu mü'min zât, birinci manayı kastetmekle beraber, tabiatlarını yumuşatmak için ikinci manayı kastediyormuş gibi gösterdi.

Ayrıca, bu ifade ile Firavunun haddi aşan bir yalancı olduğuna, Allahın onu doğru yola ve kurtuluşa erdirmeyeceğine tarizde bulundu.

29- يَا قَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظَاهِرِينَ فِى الْاَرْضِ **"Ey kavmim! Bugün arzda hâkim kimseler olarak saltanat sizindir."**

Arz'dan murat, Mısır diyarıdır.

فَمَنْ يَنْصُرُنَا مِنْ بَاْسِ اللّٰهِ اِنْ جَاءَنَا **"Ama başımıza gelirse, bizi Allah'ın azabından kim kurtarır?"**

Dolayısıyla işinizde fesada gitmeyin, O'nu öldürmek suretiyle kendinizi Allahtan gelecek belaya maruz bırakmayın. Çünkü Allahtan bir ceza bize geldiğinde, o kimse bundan bizi kurtaramaz.

Bu zâtın **"Ama başımıza gelirse, bizi Allah'ın azabından kim kurtarır?"** derken kendini de işin içine katması,

-Onların yakını olmasındandır.

-Kendisinin onlarla beraber olduğunu göstermek,

-Ve onlara nasihat ettiği hususlarda kendisinin de ortak olduğunu bildirmek içindir.

قَالَ فِرْعَوْنُ مَا اُرِيكُمْ اِلَّا مَا اَرٰى **"Firavun dedi: Ben size ancak kendi görüşümü bildiriyorum."**

Musa'nın öldürülmesiyle ilgili görüşüm, bence doğru olan görüştür. Bunun böyle olduğu hususunda kalbim ve dilim müttefiktir.

وَمَا اَهْدِيكُمْ اِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ **"Ve sizi ancak doğru yola sevk ediyorum."**

30- وَقَالَ الَّذٖى اٰمَنَ **"İman etmiş olan adam dedi ki:"**

يَا قَوْمِ اِنّٖى اَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ يَوْمِ الْاَحْزَابِ **"Ey kavmim! Doğrusu ben sizin hakkınızda ahzabın günleri gibi bir günden korkarım."**

Şayet O'nu yalanlar ve öldürmeye kalkışırsanız, önceki kavimlerin başlarına gelen felâketler nevinden felâketlere maruz kalmanızdan korkarım.

31- مِثْلَ دَاْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذٖينَ مِنْ بَعْدِهِمْ **"Nûh kavmi, Âd, Semûd ve onlardan sonrakilerin başına gelenlerin bir benzerine** (maruz kalmanızdan korkarım)."

Bunlar, Allahı inkârı ve peygamberleri yalanlamayı âdet hâline getirmişlerdi.

وَمَا اللّٰهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعِبَادِ "Allah, kullarına bir zulüm murat etmez."

Dolayısıyla, onları günahsız yere cezalandırmaz ve onlardan zâlim olanları da cezasız bırakmaz.

Bu ifade, **"Rabbin, kullara asla zulmedici değildir."** (Fussılet, 46) ayetinden daha etkili bir anlatımdır. Çünkü burada sadece zulüm değil, Allahın iradesinin zulme taalluku nefyedilmektedir.

32- وَيَا قَوْمِ اِنّ۪ٓي اَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِۙ "Ey kavmim! Gerçekten ben sizin için, o birbirine nida gününden korkarım."

Bundan murat, kıyamet günüdür. O günde insanlar yardım için birbirlerine seslenecekler veya "yazıklar olsun bize" şeklinde feryat edeceklerdir.

Veya A'raf sûresinde anlatıldığı gibi, cennet ve cehennem ashabı birbirlerine sesleneceklerdir.[11]

33- يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِر۪ينَۚ "O gün, arkanıza dönüp kaçarsınız."

O gün mahşerden cehenneme doğru arkanıza bakmadan dönüp gidersiniz.

Denildi ki: Bundan murat, cehennem ateşinden ürküp kaçmalarıdır.

مَا لَكُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ عَاصِمٍۚ "O gün sizi, Allah'tan kurtaracak kimse yoktur."

وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ "Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek biri yoktur."

34- وَلَقَدْ جَٓاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ "Andolsun, daha önce de Yûsuf size beyyinelerle gelmişti."

Yani, **"Musa'dan önce Yusuf size gelmişti."**

Burada, ecdadın hâllerinin evlada nisbeti söz konusudur.

"Beyyineler"den murat mu'cizelerdir.

فَمَا زِلْتُمْ ف۪ي شَكٍّ مِمَّا جَٓاءَكُمْ بِه۪ "Ama siz, onun size getirdikleri hakkında şüphe edip durmuştunuz."

Dinle alakalı size getirdiklerinden hep şüphe içinde oldunuz.

---

11 Bunun için bkz. A'raf 44-51.

حَتّٰى اِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ يَبْعَثَ اللّٰهُ مِنْ بَعْدِهٖ رَسُولاً **"O ölünce de, "Allah, ondan sonra aslâ peygamber göndermez" demiştiniz."**

O'nun risaletini yalanlamanıza ilave olarak, O'ndan sonra gelecek rasûlleri de inkâr ettiniz.

Veya O'nun risaletine şek ile bakmakla beraber, O'ndan sonra bir rasûl gelmeyeceğinde tam kanaat sahibi oldunuz.

كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُرْتَابٌ **"İşte Allah, aşırı giden şüpheci kimseleri böyle saptırır."**

İşte Allah, apaçık mu'cizeleri gördüğü hâlde,

-Vehmin galip gelmesi,

-Ve taklide saplanıp kalmak neticesi şek içinde kalan haddini aşmış kimseleri böyle saptırır.

35- اَلَّذِينَ يُجَادِلُونَ فٖى اٰيَاتِ اللّٰهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ اَتٰيهُمْ **"Onlar kendilerine gelmiş hiçbir delil olmaksızın, Allah'ın âyetleri hakkında mücadele eden kimselerdir."**

Bunlar bir delile dayandıklarından değil,

-Ya taklide saparak,

-Veya batıl bir şüpheyle Allahın ayetlerine karşı mücadele ederler.

كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ اٰمَنُوا **"Bu ise, Allah katında ve iman edenler katında büyük bir buğzu gerektiren bir iştir."**

كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ **"Allah, her kibirli zorbanın kalbini işte böyle mühürler.**

36- وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَامَانُ ابْنِ لٖى صَرْحًا **"Firavun dedi ki: Ey Hâmân! Bana yüksek bir kule yap."**

لَعَلّٖى اَبْلُغُ الْاَسْبَابَ **"Belki yollara erişirim."**

37- اَسْبَابَ السَّمٰوَاتِ **"Göklerin yollarına."**

Ayette geçen **"esbab"**, "yollar" anlamındadır. Firavun bunu önce mübhem olarak ifade edip ardından açıkladı. Bunda, muhatabı onu öğrenmeye teşvik vardır.

فَاَطَّلِعَ اِلٰٓى اِلٰهِ مُوسٰى **"Böylece Mûsâ'nın ilâhına muttali olayım."**

Muhtemelen Firavun bu talimatla, yüksek bir yerde vezirinin rasathane yapmasını istedi. Ta ki arzda meydana gelen olaylara delâlet edecek semavi sebepler (yollar) olan yıldızların hâlini buradan gözlemleyebilsin, böylece Allahın O'na bir şeyler gönderdiğine delâlet eden bir şey görebilsin.

Veya böyle diyerek Hz. Musa'nın peygamberlik davasının çürük olduğunu göstermek istedi. Çünkü, Firavunun kabulüne göre "ben peygamberim" diyen birinin semanın ilahından haber vermesi, semaya muttali olmasına ve oraya kadar yükselmesine bağlıdır. Böyle bir şey ise, insanın yapabileceği şeylerden değildir.

Firavunun bu düşüncesi, Allahı ve O'nun insanlara nasıl mesaj ilettiğini bilmemekten kaynaklanmakta idi.

وَاِنّ۪ي لَاَظُنُّهُ كَاذِبًا **"Çünkü ben, onun yalancı olduğunu sanıyorum."**

Ben O'nu risalet davasında yalancılardan sanıyorum.

وَكَذٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُٓوءُ عَمَلِه۪ **"Böylece Firavun'a yaptığı kötü iş süslü gösterildi."**

وَصُدَّ عَنِ السَّب۪يلِ **"Ve doğru yoldan saptırıldı."**

Firavuna amelinin süslü kılınması ve doğru yoldan çevrilmesi, sebep olarak şeytana, gerçek fail olarak ise Allaha dayanır.

وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ اِلَّا ف۪ي تَبَابٍ **"Firavun düzeni boşa çıkmaya mahkumdur."**

Bunu söyleyen, Firavun hanedanından iman eden zâttır. Hz. Musa olduğu da söylenmiştir.

38- وَقَالَ الَّذ۪ٓي اٰمَنَ **"O iman eden kimse dedi ki:"**

يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ اَهْدِكُمْ سَب۪يلَ الرَّشَادِ **"Ey kavmim! Bana uyun ki, sizi sebilü'r- reşada** (doğru yola) **sevk edeyim."**

Sebilür-reşad, kendisinde sülûk edeni maksuda götüren yoldur.

Bu ifadede, Firavun ve kavminin gittiği yolun bozuk bir yol olduğuna tariz vardır.[12]

---

12 Firavun yirmidokuzuncu ayette **"Ve sizi ancak doğru yola sevk ediyorum."**

39- يَا قَوْمِ اِنَّمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ **"Ey kavmim! Bu dünya hayatı ancak gelip geçici bir faydalanmadır."**

وَاِنَّ الْاٰخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ **"Ahiret ise ebedî olarak kalınacak yerdir."**

Çünkü şu dünya hayatı süratle zevâl bulması cihetiyle sadece azıcık bir faydalanmaktır. Ahiret yurdu ise, ebedi olmasıyla gerçek yerleşim yeridir.

40- مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزٰى اِلَّا مِثْلَهَا **"Kim bir kötülük işlerse, ona ancak yaptığının dengi ile ceza verilir."**

Bu, Allahtan bir lütuftur.

Ayette, cinayetlerde dengiyle ödeme yapılacağına bir delil vardır.[13]

وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ **"Erkek veya kadın, her kim de mü'min olarak iyi bir amel işlerse, işte onlar cennete girerler."**

يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ **"Orada kendilerine hesapsız rızık verilir."**

Orada **"biğayri hisap"** yani "hesapsız" rızıklanmaları

-"Şu kadar" diye bir sınır olmaması,

-Ve amelleriyle mütenasip bulunmamasındandır. Allah, kendisinden lütuf ve rahmet olarak, onlara kat kat sevaplar verir, hesapsız rızıklandırır.

Ayetin anlatımında salih amel işlemeye vurgu yapılmış, ancak bunun **"mü'min kimseler için"** böyle netice vereceğine dikkat çekilmiştir. Demek ki, iman olmadan işlenen salih amellerde böyle bir mükafat söz konusu değildir.

41- وَيَا قَوْمِ مَا لِي اَدْعُوكُمْ اِلَى النَّجٰوةِ وَتَدْعُونَنِي اِلَى النَّارِ **"Ey kavmim! Nedir bu başıma gelen? Ben sizi kurtuluşa çağırıyorum, siz ise beni ateşe çağırıyorsunuz."**

Biraz önce **"ey kavmim"** demiş iken, bu cümlesinde de **"ey kavmim"** ifadesini tekrarlaması, onları gaflet uykusundan uyarmak ve nida edilen hususa önem vermelerini sağlamak içindir. Ayrıca, kendisinin onların hayrını istemesine mukabil, onların menfi tavırlarını kınamaktır.

---

demişti. Bu ifade ile, gerçek doğru yolun onun gittiği yol olmadığı anlatılmış oldu.

13 Mesela, bir cam kıran kimseye bunun bedeli ödetilir, kendisinden iki cam parası alınmaz.

42- تَدْعُونَن۪ي لِاَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَاُشْرِكَ بِه۪ مَا لَيْسَ ل۪ي بِه۪ عِلْمٌ **"Siz beni Allah'ı inkâr etmeye ve hakkında hiçbir bilgim olmayan şeyleri O'na ortak koşmaya çağırıyorsunuz."**

Kendisinin rab olduğu hususunda hiçbir bilgim olmayan şeyi, Allaha ortak kılmaya beni çağırıyorsunuz.

Böyle demekten muradı, Allahın dışında rab telakki edilen şeylerin rububiyetini reddetmektir.

Böyle demesinde, ulûhiyetin (ilah olmanın) mutlaka bir delile dayanması gerektiğini hissettirmek vardır.[14] Dolayısıyla, birinin ilahlığına itikad etmek, ancak yakîn ile olmalıdır.

وَاَنَا۬ اَدْعُوكُمْ اِلَى الْعَز۪يزِ الْغَفَّارِ **"Ben ise sizi Azîz – Ğaffar olana çağırıyorum."**

Benim kendisine imana davet ettiğim Allah ise, ulûhiyette olması gereken bütün sıfatları kendinde cem etmiştir.

O, tam bir kudret ve galebeye, ilim ve iradeye sahiptir. Mahlûkatın amellerine karşılık verir, onları azaplandırmaya veya affetmeye kâdirdir.

43- لَا جَرَمَ اَنَّمَا تَدْعُونَن۪ي اِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْاٰخِرَةِ **"Şüphe yok ki sizin beni çağırdığınız şey, dünyada da ahirette de çağrılmaya** (ibadete) **layık değildir."**

Sizin ilahlarınızın ibadete layık olmadığı ise, gözler önündedir. Çünkü onlar cansız şeylerdir, bunların ilahlığını (mabud olmalarını) gerektiren hiçbir özellikleri yoktur.

وَاَنَّ مَرَدَّنَا اِلَى اللّٰهِ **"Şüphesiz dönüşümüz Allah'adır."**

Ölüm ile, dönüşümüz Allahadır.

وَاَنَّ الْمُسْرِف۪ينَ هُمْ اَصْحَابُ النَّارِ **"Ve şüphesiz, aşırı gidenler cehennem ashabının ta kendileridir."**

Allaha şirk koşmak ve kan akıtmak gibi fiillerle dalalet ve tuğyanda aşırı giden müsrifler, elbette cehennem ashabı olmayı hak etmişlerdir.

44- فَسَتَذْكُرُونَ مَا اَقُولُ لَكُمْ **"Size söylediklerimi hatırlayacaksınız."**

---

[14] Yani birisin "ben ilahım" demesiyle veya bazı insanların herhangi bir şeyi "ilah" kabul etmesiyle, o şey ilah olmaz. İlah olduğuna dair delil olması gerekir.

İlerde, size verdiğim bu nasihati hatırlayacaksınız.

وَاُفَوِّضُ اَمْرٖۤى اِلَى اللّٰهِ "Ve ben işimi Allah'a havale ediyorum."

Her türlü kötü şeyden beni koruması için, işimi Allaha bıraktım.

اِنَّ اللّٰهَ بَصٖيرٌ بِالْعِبَادِ "Şüphesiz Allah, kullarını hakkıyla görendir."

Allah, kullarını görür, dolayısıyla onları muhafaza eder.

Bir sonraki ayetten, onların bu zâtı tehdit ettikleri anlaşılmaktadır. Böyle olunca, ayetin bu kısmı onların tehditlerine bir cevap gibidir.

45- فَوَقٰيهُ اللّٰهُ سَيِّـَٔاتِ مَا مَكَرُوا "Allah, kurdukları tuzakların kötülüklerinden onu korudu."

وَحَاقَ بِاٰلِ فِرْعَوْنَ سُٓوءُ الْعَذَابِ "Âl-i Firavnı ise, o kötü azap kuşattı."

Âl-i Firavundan murat, Firavun ve kavmidir. Firavunun burada doğrudan zikri geçmemesi, onların zikrinin buna lüzum hissettirmemesindendir. Yani, Allah Âl-i Firavuna azap verdiğinde, Firavunun da buna dâhil olduğu evleviyetle sabittir.

"Kötü azap"tan murat, suda boğulmaları, katledilmeleri veya cehennem azabına maruz kalmalarıdır.

46- اَلنَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا "(Öyle bir) **ateş ki, onlar sabah-akşam ona arz olunurlar."**

Ayette bahsedilen ateş, şu rivayetten anlaşıldığı üzere, ruhlarına kabirde verilen azaptır: "Onların ruhları siyah kuşların içinde kıyamet gününe kadar sabah-akşam ateşe arzedilirler."

"Sabah-akşam" şeklindeki ifade, tahsis ve teyide muhtemeldir.[15]

Ayette, ölümden sonra ruhun bekasına ve kabir azabına bir delil vardır.[16]

---

15 Yani, "onların kabir azabı sabah ve akşam vakitlerinde, günde iki defa gerçekleşir" manası anlaşılabileceği gibi, "devamlı azap içinde bulunurlar" manası da anlaşılabilir.

16 Ölüm, ruhun bedenden ayrılması olayıdır. Ruh ile beden arasında, lamba ile cereyan arasındaki gibi bir münasebet vardır. Lamba parçalandığında ışık artık görülmez, ama aslında cereyana bir zarar da gelmez. Cereyanın varlığı lambadan farklıdır ve ona bağlı değildir. Beden ölüm ile dağılır, ama ruh kendi hayatına devam eder.

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ "Kıyamet koptuğu günde ise"

Firavun hanedanına verilecek bu azap, dünya devam ettikçe olacaktır. Ama, kıyamet koptuğunda, onlarla ilgili olarak meleklere şöyle denilir:

اَدْخِلُوا اٰلَ فِرْعَوْنَ اَشَدَّ الْعَذَابِ "Âl-i Firavnı azabın en şiddetlisine sokun!"

Bundan murat ise, cehennem azabıdır.

Çünkü cehennem azabı, kabir azabından daha şiddetlidir.

47- وَاِذْ يَتَحَاجُّونَ فِى النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا اِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ اَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِنَ النَّارِ "Ateşin içinde birbirleriyle tartışırlarken, zayıf olanlar, büyüklük taslayanlara, "Biz size uymuş kimselerdik. Şimdi ateşten olan payımızdan bir kısmını bizden kaldırabilir misiniz?" derler."

Ondan bir kısmını bizden def edebilir veya kendiniz yüklenebilir misiniz?

48- قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا اِنَّا كُلٌّ فِيهَا "Büyüklük taslayanlar ise şöyle derler: Biz hepimiz ateşin içindeyiz."

Yani, hem biz hem siz aynı ateşteyiz, nasıl size bir fayda verebiliriz? Yapabilsek, kendimizden azabı def ederiz!

اِنَّ اللّٰهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ "Şüphesiz Allah, kullar arasında hüküm vermiştir."

Allah Cennet ehlini cennete, cehennem ehlini cehenneme almakla, kulları arasında hükmünü vermiştir. Onun hükmünü bozacak kimse yoktur.[17]

49- وَقَالَ الَّذِينَ فِى النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِنَ الْعَذَابِ

"Ateşte olanlar cehennem bekçilerine, "Rabbinizden isteyin de (hiç değilse) **bir gün bizden azabı hafifletsin" derler."**

"Ateşte olanlar, oranın bekçilerine şöyle derler" demek yerine **"cehennem bekçilerine şöyle derler"** denilmesi, durumun dehşetini ifade et-

---

[17] Dünyada, mahkemenin verdiği kararı bir üst mahkeme bozabilmektedir. Ama Allah için –haşa- bir üst merci yoktur ki, O'nun verdiği hükmü bozabilsin!

mek ve korkutmak içindir veya onların o ateşte yerlerini beyan için böyle denilmiştir.[18]

"Cehennem" kelimesinin, o azap mahallinin en uzak derekesi olması muhtemeldir.

50- قَالُٓوا اَوَلَمْ تَكُ تَاْتِيكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ **"Dediler: "Size peygamberleriniz açık mu'cizeler getirmemiş miydi?"**

Cehennem bekçileri böyle diyerek,

-Onları ilzam etmek

-Hakka davet edildikleri vakitleri zayi etmelerinden dolayı onları kınamak,

-Ve icabet sebeplerini boşa çıkarmalarını göstermek istediler.

قَالُوا بَلٰى **"Onlar, "Evet, getirmişti" dediler."**

قَالُوا فَادْعُوا **"Öyleyse kendiniz yalvarın" dediler."**

"Siz kendiniz dua edin. Biz buna cesaret edemeyiz. Çünkü bize, sizin gibilere dua etme hususunda izin verilmedi."

Bunda, onların ümitlerini bütün bütün kırmak vardır.

وَمَا دُعٰٓؤُا الْكَافِرِينَ اِلَّا فٖى ضَلَالٍ **"Şüphesiz kâfirlerin duası boşunadır."**

Onların duası zâyi olur, cevap verilmez.

Bunda da yine onların icabet hususunda bütün ümitlerini kırmak vardır.

51- اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْاَشْهَادُ **"Şüphesiz biz, elçilerimize ve iman edenlere dünya hayatında ve şahitlerin şahitlik edecekleri günde yardım ederiz."**

Biz, elçilerimize şu dünyada

-Delilller göstererek,

-Zafer vererek,

-Onlar namına kâfirlerden intikam alarak yardım ederiz.

-**"Ve şahitlerin şahitlik edecekleri günde"**,

Yani, onlara yardımımız hem dünya hem de ahirettedir.

---

18 Birinci yoruma göre, cehennem ve ateş aynı anlamda kullanılmıştır. Ama ikinci yoruma göre, cehennem bir mekân olarak ele alınmış, ateş ise onda bir unsur olarak değerlendirilmiştir.

Din düşmanlarının zaman zaman peygamberlere galip gelmesi bu hükmü bozmaz. Çünkü, itibar işin akıbetine ve ekseri durumlara göredir.[19]

Ayette geçen **"şahitler"**den murat, kıyamet günü şehâdette bulunacak olan

-Melekler,

-Peygamberler,

-Ve mü'minlerdir.

52- يَوْمَ لَايَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ **"O gün zalimlere, mazeretleri fayda vermez."**

Buradaki **"gün"** ifadesi, önceki ayetteki günden bedeldir. Yani, şahitlerin şehadette bulunacağı o günde, o zâlimlerin ileri sürdükleri mazeretler kendilerine bir fayda vermeyecektir. Çünkü, batıl bir özürdür.

Veya onlara izin verilmez ki mazeret beyan edebilsinler!

وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ **"Onlara lânet vardır."**

Lânetten murat, rahmetten uzak kılınmalarıdır.

وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ **"En kötü yer onlar içindir."**

Bundan murat, cehennemdir.

---

[19] Mesela, Hz. Peygamber Mekke döneminde çok sıkıntılar yaşamış ve Uhud Savaşında mağlubiyet tadılmıştır. Ama neticede hak batıla galip gelmiş, Mekke fethedilmiş, Ka'be putlardan temizlenmiştir. Diğer peygamberlerin hayatına ve peygamber varisi zâtların durumlarına bu zâviyeden bakmak lazımdır. Nitekim Kur'an-ı Kerîm **"İşte bak, uyarılanların akıbeti nasıl oldu?"** (Yunus, 73), **"O halde sabret! Şüphesiz akıbet, müttakilerindir."** (Hûd, 49) demektedir.

329. DERS

Tek Mabud

53- وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْهُدٰى **"Andolsun, biz Mûsâ'ya hüda'yı verdik."**

Hüda'dan murat, dîn hususunda yol gösterici olan mu'cizeler, sahifeler ve hükümlerdir.

وَاَوْرَثْنَا بَنٖٓى اِسْرَٓائٖيلَ الْكِتَابَ **"İsrailoğulları'nı da Kitaba varis kıldık."**

Hz. Musa'dan sonra İsrailoğullarını Tevrata mirasçı yaptık.

54- هُدًى وَذِكْرٰى لِاُولِى الْاَلْبَابِ "(O Kitap), **akıl sahipleri için bir rehber ve öğüttür."**

O Tevrat bir hidayet ve öğüttür.

Veya bir yol gösterici ve bir hatırlatıcıdır.

Ayet metnindeki **ulu'l-elbab'**tan murat, selim akıl sahipleridir.

55- فَاصْبِرْ **"Öyleyse sen sabret."**

Öyleyse (ey peygamber!) Sen o müşriklerin ezasına sabret!

اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ **"Allah'ın va'di şüphesiz haktır."**

Allahın yardım vaadi elbette haktır. O, vaadinde hulfetmez. Sen, Musa ve Firavunun kıssasına bak, orada buna şahitler bulursun.

وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ **"Günahın için istiğfar et."**

-Evlâ olanı terk etmek,

-Veya düşmanların durumundan dolayı kederlenmek gibi hâllerin için istiğfar ederek eksiklerini tamamla, dininin meselelerine yönel. Çünkü Allahu Teâlâ, yardımda ve dinini galip kılmada Sana kâfidir.

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ **"Akşam-sabah Rabbini hamd ederek tesbih et."**

Rabbine olan tesbih ve tahmîdine devam et.

Denildi ki: Bu iki vakitte namaz kıl! Çünkü Mekke döneminde farz olan namaz, sabah ve akşam ikişer rekât namaz kılmak idi.

56- إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِى اٰيَاتِ اللّٰهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ اَتٰيهُمْ اِنْ فِى صُدُورِهِمْ اِلاَّ كِبْرٌ مَا هُمْ بِبَالِغِيهِ **"Allah'ın âyetleri hakkında, kendilerine gelmiş bir delil olmaksızın mücadele edenler var ya, onların kalplerinde kendisine asla ulaşmayacakları bir kibir vardır."**

Ayet, her ne kadar Mekke müşrikleri ve Yahudiler hakkında inse de, hüküm olarak batıl yolda mücadele veren herkesi içine alır.

Hz. Peygamber bazı Yahudileri İslâma davet ettiğinde şöyle demişlerdi: "Bizim kurtarıcımız (beklediğimiz zât) Sen değilsin. O, Davud neslinden Mesihtir. O'nun saltanatı karayı ve denizi içine alır. Nehirler onunla beraber akar."

Kibirden murat,

-Hakka karşı büyüklenmek,

-Tefekkürden ve ilim öğrenmekten kendini müstağni saymaktır.

-Veya reislik sevdasıdır.

-Veya nübüvvet ve saltanatın ancak kendilerinin hakkı olduğunu düşünmeleridir.

فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ **"Sen Allah'a sığın."**

اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ **"Şüphesiz O, Semi' – Basîr'dir."**

Çünkü O, sözlerinizi işitir, fiillerinizi görür.

57- لَخَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ **"Elbette göklerin ve yerin yaratılması, insanların yaratılmasından daha büyüktür."**

Dolayısıyla, büyüklüğü ile beraber gökleri ve yeri bir asıl olmadan yoktan yaratmaya kâdir olan, elbette bu insanı ikinci defa bir asıldan yaratmaya kâdirdir.

Ayetin bu kısmı, onların hakkında mücadele ettikleri en müşkil olan haşir meselesini, tevhid meselesiyle bir beyandır.[20]

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لاَيَعْلَمُونَ **"Fakat insanların çoğu bilmezler."**

Çünkü onlar,

-Aşırı gafletleri,

---

[20] Çünkü haşrin en büyük delili tevhiddir. Âlemi yaratan kabul edildiğinde, haşri getirmenin O'na zor olmadığı da anlaşılır.

-Ve hevâya tâbi olmaları yüzünden tefekkür ve teemmül ile bakmazlar.

58- وَمَا يَسْتَوِى الْاَعْمٰى وَالْبَصِيرُ **"Kör ile gören bir değildir."**

Bundan murat, gafil kimse ile gerçekleri gören kimsedir.

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلاَ الْمُسٖٓىءُ **"İman edip salih ameller işleyenler ile kötülük yapanlar da."**

Güzel işler yapanla kötü işler yapan da bir değildir. Dolayısıyla, bunların farklılığının ortaya çıkacağı bir hâlin olması gerekir, bu ise öldükten sonraki hayattır.

قَلِيلاً مَاتَتَذَكَّرُونَ **"Siz pek az düşünüyorsunuz!"**

Zamir, insanlara racidir. Veya sadece kâfirler için kullanılmıştır.

Ayette, gaybtan hitaba bir iltifat vardır.

Veya, cümlenin başında Hz. Peygambere yönelik olarak **"De ki"** şeklinde mukadder bir emir vardır.

59- اِنَّ السَّاعَةَ لَاٰتِيَةٌ لاَرَيْبَ فِيهَا **"Kıyamet günü mutlaka gelecektir, bunda hiç şüphe yoktur."**

Çünkü, gelmesine bir engel olmadığı gibi, bütün peygamberler onun vukuu ile ilgili vaadi bildirmekte ittifak halindedirler.

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لاَيُؤْمِنُونَ **"Fakat insanların çoğu buna inanmazlar."**

Sadece zâhire (dış görünüşe) bakıp durduklarından kıyametin gelmesini tasdik etmiyorlar.

60- وَقَالَ رَبُّكُمُ **"Rabbiniz şöyle dedi:"**

ادْعُونٖٓى اَسْتَجِبْ لَكُمْ **"Bana dua edin, size cevap vereyim."**

Ayetin devamında ibadetten bahsedildiğinden, buradaki **"dua edin"** ifadesi "ibadet edin" manası taşıyabilir.

اِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتٖى سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ **"Bana ibadet etmekten kibirlenenler, aşağılanmış bir hâlde cehenneme gireceklerdir."**

Veya dua doğrudan kendi anlamında olup, ayetin bu kısmında geçen "ibadet", dua olarak açıklanabilir. Çünkü dua, ibadetin bölümlerinden biridir.

61- اَللّٰهُ الَّذ۪ي جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِتَسْكُنُوا ف۪يهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًاۜ **"O Allah ki, içinde rahat etmeniz için geceyi ve gösterici olarak da gündüzü var etti."**

Çünkü gecenin tabiatında soğukluk ve karanlık vardır, bu da hareketlerin zayıflamasına ve duyguların sükûnet bulmasına sebebiyet verir.

Ayette görmenin gündüze nispet edilmesi, görme olayını daha etkili bir şekilde anlatmak içindir.[21]

اِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ **"Şüphesiz Allah, insanlara karşı sonsuz lütuf sahibidir."**

Öyle bir lütuf sahibidir ki, hiçbir lütuf ona denk olamaz. Ayette, bunu hissettirmek için mesele mutlak bırakıldı, insana olan lütuflar anlatılmadı.

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ **"Fakat insanların çoğu şükretmezler."**

Ekser insanların şükretmemesi,

-Mün'imi (nimetleri veren Allahı) bilmemelerinden,

-Ve nimet mevkilerinden gaflette bulunmalarındandır.

Üst cümlede **"insanlar"** ifadesi geçtiği hâlde burada da tekrar edilmesi, nankörlüğün onlara has olmasındandır.[22]

62- ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍۢ **"İşte her şeyin yaratıcısı olan Rabbiniz Allah!"**

لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۘ **"O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur."**

İşte, ulûhiyeti ve rububiyeti gerektiren fiiller kendine ait olan Zât, Rabbiniz olan Allahtır.

Bunları yapan zât olan Allah, şu özelliklerle anlatılmıştır:

-O sizin Rabbinizdir.

-Herşeyi O yaratmıştır.

-Ondan başka ilâh yoktur.

Bu cümlelerin her biri, önceki cümleyi tahsis ve takrir eder.[23]

---

21 "Ömer âdildir" yerine "Ömer, adalettir" dediğimizde, her şeyiyle âdil olduğu anlatılmış olur. Burada da benzeri bir anlatım söz konusudur.

22 Yani, diğer mahlûklar Allahı bilirler ve O'nun nimetlerinin farkındandırlar. Dolayısıyla, şükür görevlerini yerine getirirler.

23 Yani mesela,

فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ **"Durum bu iken, nasıl oluyor da** (haktan) **döndürülüyorsunuz?"**

Durum böyle iken nasıl ve hangi cihetle O'na ibadet etmeyi bırakıyor, başkasına tapıyorsunuz?!

63- كَذٰلِكَ يُؤْفَكُ الَّذِينَ كَانُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ **"Allah'ın âyetlerini inkâr etmekte olanlar, işte böyle döndürülürler."**

Yani, bunların çevrilmeleri gibi, Allahın ayetlerini inkâr eden ve düşünmeyen herkes haktan çevrilir.

64- اَللّٰهُ الَّذِى جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً **"O Allah ki, yeryüzünü sizin için yerleşim yeri, göğü de üzerinize tavan yaptı."**

Ayet, Allahın ulûhiyet ve rububiyetine, başka özel fiillerle ikinci bir istidlâldir.

وَصَوَّرَكُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ **"Size suret verip de suretlerinizi en güzel kıldı."**

İnsanın en güzel surette olması,

-Endamının düzgünlüğü,

-Vücudunun tümüyle kıllı olmaması,

-Azalarının tenasübü,

-Çeşitli sanat eserleri meydana getirebilmesi,

-Kemâlât elde edebilmesi gibi özellikleri sebebiyledir.

وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ **"Ve temiz şeylerle sizi rızıklandırdı."**

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ **"İşte Rabbiniz Allah!"**

فَتَبَارَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ **"Alemlerin Rabbi Allah yücedir!"**

Çünkü, Allahın dışında ne varsa, hepsi terbiyeden geçmiştir. Bunların her biri hadd-i zâtında fakir ve muhtaçtır, zevale maruzdur.

65- هُوَ الْحَىُّ **"O, Hayy'dır."**

-O sizin Rabbiniz olduğu için Allahtır.
-Herşeyi yaratan O olduğu için, sizin de Rabbiniz O'dur.
-Kendisinden başka ilah olmadığı için, her şeyi yaratan da Odur.
Böylece bu cümleler, birbirine zincirin halkaları gibi bağlıdırlar.

O'nun hayatı zâtındandır, hayatı başkasının hayat vermesiyle olmayıp, kendindendir.

لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ **"O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur."**

Çünkü O'ndan başka mucid (icad eden) yok.

Zâtında ve sıfatlarında O'na denk veya O'na yakın biri söz konusu değil.

فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ **"O hâlde dinde samimi olarak sadece O'na dua edin."**

O'na ibadet edin.

Şirk ve riyadan arınmış bir şekilde O'na taatte bulunun.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ **"Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allaha mahsustur."**

66- قُلْ اِنِّى نُهِيتُ اَنْ اَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَمَّا جَاءَنِىَ الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّى **"De ki: Rabbimden bana beyyinat gelince, Allah'ı bırakıp da sizin çağırdıklarınıza ibadet etmem bana yasaklandı."**

Beyyinattan murat, deliller ve ayetlerdir. Veya sadece ayetlerdir. Çünkü onlar aklın delillerini takviye eder ve onları uyarır.

وَاُمِرْتُ اَنْ اُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ **"Ve âlemlerin Rabbine teslim olmam bana emredildi."**

67- هُوَ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ **"O ki, sizi** (önce) **topraktan, sonra nutfeden, sonra "alaka"dan yarattı."**

ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلاً **"Sonra sizi** (ana rahminden) **bebek olarak çıkarır."**

ثُمَّ لِتَبْلُغُوا اَشُدَّكُمْ **"Sonra olgunluk çağına ulaştırır."**

ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا **"Sonra da ihtiyarlık dönemine erdirir."**

وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفّٰى مِنْ قَبْلُ **"İçinizden bir kısmı önceden vefat eder."**

Bir kısmınız yaşlılığa veya kemâl yaşına varmadan vefat eder.

وَلِتَبْلُغُوا اَجَلاً مُسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ **"Allah bunları, ecel-i müsemmaya erişmeniz ve düşünüp akıl erdirmeniz için yapar."**

Ecel-i müsemmadan murat,

-Ya ölüm vaktidir,

-Veya kıyamettir.

Allahın bütün bunları yapması, işte bu belli olan ecele ulaşmanız ve bunlarda olan delil ve ibretleri düşünmeniz içindir.

68- هُوَ الَّذِى يُحْيِي وَيُمِيتُ **"O, yaşatır ve öldürür."**

فَإِذَا قَضَى اَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ **"Bir şeye hükmettiğinde, ona sadece "ol" der, o da oluverir."**

O, murat ettiğini yaratmada külfete katlanmaya ve bir takım aletlere muhtaç değildir.

Hayatı vermek ve almak, aletlere ve maddelere bağlı olmayan zâtî bir kudreti iktiza eder.

330. DERS

Kâfirlerin Hüsranı

69- اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِى اٰيَاتِ اللّٰهِ **"Allah'ın âyetleri hakkında mücadele edenleri görmedin mi?"**

اَنّٰى يُصْرَفُونَ **"Nasıl da döndürülüyorlar?"**

Nasıl da O'nu tasdikten çevriliyorlar?!

56. ayette Allahın ayetleri hakkında mücadele edenlerden söz edilmişti. Burada tekrar edilmesi,

-Mücadele edenlerin farklı olmasından,

-Veya mücadele ettikleri şeyin farklılığındandır.

-Veya te'kîd içindir.

70- اَلَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ وَبِمَا اَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلَنَا **"Onlar, kitabı ve elçilerimizle gönderdiklerimizi yalanladılar."**

Kitap'tan murat

-Ya Kur'andır.

-Veya bütün semavî kitaplardır.

"Elçilerimizle gönderdiklerimizi yalanladılar." ifadesinden murat ise,

-Ya diğer kitaplardır.

-Veya vahiy ve şeriatlerdir.

فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ **"Ama sonra bilecekler."**

Yalanlamalarının karşılığını sonra bilecekler.

71- اِذِ الْاَغْلَالُ فِى اَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ يُسْحَبُونَ **"O zaman boyunlarında halkalar ve zincirler olduğu halde sürükleneceklerdir."**

72- فِى الْحَمِيمِ **"Kaynar suda."**

ثُمَّ فِى النَّارِ يُسْجَرُونَ **"Sonra da ateşte yakılacaklardır."**

Ayetten murat, onların çeşit çeşit azaplara maruz kalacaklarını, azabın birinden diğerine intikal ettirileceklerini bildirmektir.

73- ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ اَيْنَ مَاكُنْتُمْ تُشْرِكُونَۙ **"Sonra onlara şöyle denilir: Ortak koştuklarınız nerede?"**

74- مِنْ دُونِ اللّٰهِ **"Allah'tan başka."**

قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا **"Onlar da derler: Bizden kaybolup gittiler."**

Ayette anlatılan bu durum, batıl mabutları olan putlarıyla bir araya getirilmeden öncedir.

Veya bundan murat "onlar bizden yana kaybolup gittiler, onlardan umduğumuzu bulamadık." manasıdır.

بَلْ لَمْ نَكُنْ نَدْعُوا مِنْ قَبْلُ شَيْـًٔا **"Doğrusu, önceden hiçbir şeye tapmıyorduk."**

Yani, doğrusu şunu anladık: Biz onlara ibadet etmekle aslında hiçbir şeye ibadet etmiyormuşuz. Çünkü onlar, kendilerinden bahse değer şeyler değillermiş.

Bu mana, "onu bir şey zannetmiştim, ama değilmiş" denilmesi gibidir.

كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ الْكَافِرِينَ **"Allah, kafirleri işte böyle saptırır."**

İşte bu dalalet gibi, Allah kâfirleri yoldan çıkarır, böylece ahirette kendilerine fayda verecek bir şeye ulaşamazlar.

Veya bundan maksat şöyle olabilir: Onlara ilahlarını kaybettirir, arasalar da onlara rastlayamazlar.

75- ذٰلِكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ فِى الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَمْرَحُونَۚ **"İşte bu, sizin yeryüzünde haksız yere şımarmanızdan ve böbürlenmenizden ötürüdür.**

Haksız yere yeryüzünde şımarmak ve kibirlenmek, şirk ve tuğyan şeklinde kendini gösterir.

Üstte, **"Allah kâfirleri işte böyle saptırır"** denildikten sonra bu ayette doğrudan kendilerine hitap edilmesi, daha etkin bir şekilde onları kınamak içindir.

76- اُدْخُلُٓوا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَاۚ **"Ebedî kalmak üzere girin cehennem kapılarından!"**

Sizin her bir grubunuza uygun bir şekilde yedi kısma taksim edilmiş cehennem kapılarından girin bakalım!

فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ **"Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!"**

Cehennem, hakka karşı kibirlenenler için ne kötü bir yerleşim yeridir!

77- فَاصْبِرْ **"Öyleyse sen sabret!"**

اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ **"Şüphesiz Allah'ın vaadi haktır."**

Allahın kâfirleri helâkiyle ilgili vaadi haktır, mutlaka gerçekleşecektir.

فَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذٖى نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِلَيْنَا يُرْجَعُونَ **"Onlara vaat ettiğimiz azâbın bir kısmını sana göstersek veya** (göstermeden önce) **seni vefât ettirsek, sonunda onlar bize döndürüleceklerdir."**

Onlarla ilgili vaat edilen azap, onların öldürülmeleri ve esir edilmeleridir.

Bunu Sana göstersek veya Sen neticeyi görmeden vefat ettirirsek, kıyamet günü onların dönüşü bizedir. Biz de amellerine göre kendilerine karşılık veririz.

"Sonunda onlar bize döndürüleceklerdir."

Ayetin bu kısmı **"veya Seni vefat ettirirsek"** kısmının cevabıdır.[24]

Ayetin bu kısmının her iki **"eğer"** ifadesine cevap olması da caizdir. Yani, "biz onlara Senin hayatında azap versek de vermesek de, alâ külli hâl ahirette en şiddetli azabı vereceğiz.

Dönüşün sadece Allaha olduğunun bildirilmesi, azabın şiddetine delâlet eder.

78- وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلاً مِنْ قَبْلِكَ **"Andolsun, senden önce de elçiler gönderdik."**

مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ **"Onlardan bir kısmını sana anlattık."**

وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ **"Bir kısmını ise sana anlatmadık."**

---

24 Yani, onların öldürülmelerini veya esir edilmelerini Sen görmesen bile hiç merak etme, onlar bize döndürülecekler ve layık oldukları cezaları bulacaklar.

وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ اَنْ يَأْتِىَ بِاٰيَةٍ اِلاَّ بِاِذْنِ اللّٰهِ **"Hiçbir peygamber, Allah'ın izni olmadan bir ayet getiremez."**

Denildi ki: Peygamberlerin sayısı yüzyirmidört bindir. Bunlardan kıssası anlatılanlar ise, az sayıda şahıslardır. Çünkü mu'cizeler Allahtan birer ihsan olup, ihsanının diğer kısımları gibi bunları da hikmetinin gereğine göre onlar arasında taksim etmiştir. Peygamberler için bunları kendilerinin tercih etmesi veya talep edilen mu'cizeyi mutlaka meydana getirmesi söz konusu değildir.

فَاِذَا جَٓاءَ اَمْرُ اللّٰهِ قُضِىَ بِالْحَقِّ **"Allah'ın emri gelince hak yerine getirilir."**

Allahın dünyada veya ahirette azapla ilgili emri gelince, hak yolda olanın kurtarılması ve batıl yolda olanın cezalandırılması gerçekleşir.

وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ **"İşte o zaman, batıl dava peşinde koşanlar, tam bir hüsrana uğrarlar."**

O zaman, aslında kendilerine nice mu'cizeler, ayetler geldiği hâlde yine de bunları talep eden inatçı kimseler, helâk olurlar.

79- اَللّٰهُ الَّذِى جَعَلَ لَكُمُ الْاَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَاْكُلُونَ **"O Allah ki, kimine binesiniz, kimini de yiyesiniz diye sizin için o en'amı** (davarları) **yarattı."**

Çünkü o davarlar içinde koyun gibi eti yenenler olduğu gibi, deve ve sığır gibi aynı zamanda binilenler de vardır.

80- وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ **"Onlarda sizin için daha birçok faydalar da vardır."**

Onlarda sizin için süt, deri ve kıl gibi faydalar vardır.

وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِى صُدُورِكُمْ **"Gönüllerinizdeki ihtiyaçlara onlar üzerinden ulaşırsınız."**

Ve bir de bunların üzerine binerek seyahat edersiniz.

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ **"Hem onlarla hem de gemilerle taşınırsınız."**

Karada bunlarla, denizde gemilerle taşınırsınız.

81- وَيُرِيكُمْ اٰيَاتِهِ **"Ve size âyetlerini gösteriyor."**

Ve O size kudretinin kemâline ve sonsuz merhametine delâlet eden delillerini gösteriyor.

فَاَىَّ اٰيَاتِ اللّٰهِ تُنْكِرُونَ **"Şimdi Allah'ın hangi âyetlerini inkâr edersiniz?"**

Bu ayetlerden/ delillerden hangi birini inkâr edersiniz?

Çünkü bunlar gayet açık birer delil olmalarıyla, inkârı kabul etmez.

82- اَفَلَمْ يَسِيرُوا فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ **"Onlar yeryüzünde dolaşıp, kendilerinden öncekilerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmadılar mı?"**

كَانُوا اَكْثَرَ مِنْهُمْ وَاَشَدَّ قُوَّةً وَاٰثَارًا فِى الْاَرْضِ **"Onlar kendilerinden daha çok, daha güçlü ve yeryüzündeki eserleri daha üstündü."**

Yeryüzündeki eserleri, onlardan geriye kalan saraylar, san'at eserleri ve benzerleridir.

Denildi ki: Bundan murat, onların cesetlerinin ne kadar büyük olduğunu gösteren ayak izleridir.

فَمَا اَغْنٰى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ **"Fakat onların kazançları kendilerine bir fayda vermedi."**

Ayetteki مَا **"ma"** harfi olumsuzluk ifade edebileceği gibi, soru anlamında da olabilir. Yani, **"onların kazançları kendilerine ne fayda verdi?"**

83- فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ **"Peygamberleri onlara apaçık deliller getirince, kendilerindeki ilim ile ferahlandılar."**

Peygamberler, kendilerine mu'cizeler veya apaçık ayetler getirdiklerinde onların ilmini hakir gördüler.

"Kendilerindeki ilim ile ferahlandılar."

İlimden murat, onların haktan uzak inançları ve **"Doğrusu onların ahiret hakkındaki bilgisi peş peşe gelmiştir."** (Neml, 66) ayetinde nazara verildiği gibi, batıl şüpheleridir. "Biz diriltilmeyiz ve azap görmeyiz" diyorlardı. Ayrıca "kıyametin kopacağını sanmıyorum" gibi ifadeler kullanıyorlardı. Bunun "ilim" olarak isimlendirilmesi, onların zanlarına göre bir isimlendirmedir, kendileriyle inceden inceye bir istihzadır.

Veya ilimden murat, tabiat ilimleri, astronomi, sanayi ve benzeri diğer ilimler de olabilir.

Veya bundan murat peygamberlerin ilmidir. Bundan şımarmaları ise bu ilme gülmeleri ve peygamberlerle dalga geçmeleridir. Ayetin devamı bu manayı teyid eder.

Denildi ki: Ayetteki **"ferah"** da peygamberlere râcidir. Çünkü peygamberler kâfirlerin cehalette ısrarlarını ve kötü akıbetlerini görünce, kendilerine verilen ilimden dolayı ferah duydular ve Allaha şükrettiler.

وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ "Ve alaya almakta oldukları şey kendilerini sarıverdi."

Kâfirlere ise, cehaletlerinin ve peygamberlerle dalga geçmelerinin cezası verildi.

84- فَلَمَّا رَاَوْا بَأْسَنَا قَالُوا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَحْدَهُ "Azabımızı gördükleri zaman şöyle dediler: "Tek Allah'a inandık."

وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ "Ve O'na ortak koşmakta olduğumuz şeyleri inkâr ettik."

85- فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ اِيمَانُهُمْ لَمَّا رَاَوْا بَأْسَنَا "Fakat azâbımızı gördükleri zaman inanmaları, kendilerine fayda vermedi."

Çünkü, o hâlde iman etmek, makbul bir iman değildir.

سُنَّتَ اللّٰهِ الَّتِى قَدْ خَلَتْ فِى عِبَادِهِ "Bu, Allah'ın kulları hakkında eskiden beri yürürlükte olan kanunudur."

Allah, kulları arasında böyle tasarrufta bulunmayı eskiden beri bir düstur edinmiştir.

وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ "İşte o zaman inkârcılar hüsrana uğradılar."

Ayetteki هُنَالِكَ "hünelike" aslında mekân için kullanılır. Burada istiare yoluyla zaman için kullanılmıştır.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Kim Mü'min sûresini okusa, bütün peygamberlerin, sıddıkların, şehitlerin ve mü'minlerin ruhu ona rahmet okur, Allahtan mağfiret talep eder."

FUSSILET SÛRESİ

Fussılet Sûresi Mekkî'dir.
Elli dört ayettir.

331. DERS

Âlemlerin Rabbi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- حٰمٓ **"Hâ - Mîm."**

2- تَنْزِيلٌ مِنَ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ "(Bu Kur'ân) **Rahmân - Rahîm tarafından indirilmiştir."**

Bundan önceki Mü'min sûresinden itibaren yedi sûrenin "Ha-mim" ile başlaması ve bunlara toplu hâlde **"Havâmîm"** denilmesi, nazım ve lafızda birbirine benzer bir şekilde, sûre başında Kitabın beyanıyla ilgili ayetlerin yer almasından olabilir.

Tenzil'in Rahmân ve Rahime nisbet edilmesi, Allahın kitabının dünya ve ahiret maslahatlarını temin edecek esaslarla dolu olmasındandır.

3- كِتَابٌ فُصِّلَتْ اٰيَاتُهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ **"Bu, bilen bir toplum için Arabça bir Kur'an olarak âyetleri genişçe açıklanmış bir kitaptır."**

Kitab'ın ayetleri lafız ve mana itibarıyla birbirinden temyiz ile ayrılmıştır.

Böylece Onun okunması ve anlaşılması kolaylaştırılmıştır.

"Bilen bir toplum için"

Bu kitap, ehl-i ilim ve ehl-i tefekkür olanlar içindir.

4- بَشِيرًا وَنَذِيرًا **"Müjdeleyici ve uyarıcı olarak."**

Onunla amel edenlere bir müjdeci ve ona muhalif olanlara da bir uyarıcı olarak indirilmiştir.

فَاَعْرَضَ اَكْثَرُهُمْ **"Fakat onların çoğu yüz çevirdi."**

Ama onların çoğu onu düşünmekten ve kabulden yüz çevirdi.

فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ **"Artık onlar işitmezler."**

Böyle olunca onlar tefekkür ve tâat kulağıyla dinlemezler.

5- وَقَالُوا قُلُوبُنَا فٖى اَكِنَّةٍ مِمَّا تَدْعُونَٓا اِلَيْهِ **"Dediler: Senin bizi davet ettiğin şeye karşı kalplerimiz örtülüdür."**

وَفٖىٓ اٰذَانِنَا وَقْرٌ **"Kulaklarımızda da bir ağırlık var."**

وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ **"Seninle bizim aramızda bir de perde var."**

Bu perde, bir araya gelmemize engel oluyor.

Ayetteki مِنْ "min" ifadesi, bu perdenin onlarla Hz. Peygamber arasındaki tüm mesafeyi içine aldığına ve bir boşluk kalmadığına delâlet etmek içindir.

Bunlar, Hz. Peygamberin davet ettiği şeyleri idrake karşı onların kalplerinin yüz çevirmesini, kulaklarının bunları duymak istemeyişini, Hz. Peygamberle beraber olmalarının ve O'na muvafakat etmelerinin imkânsızlığını anlatan temsillerdir.

فَاعْمَلْ اِنَّنَا عَامِلُونَ **"Artık** (yapacağını) **yap, çünkü biz de yapıyoruz."**

Sen kendi dinine göre veya bizim davamızı ibtal için yapacağını yap.

Biz de kendi dinimize göre veya Senin davanı ibtal için yapacağımızı yapacağız.

6- قُلْ اِنَّمَا اَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ **"De ki: Ben ancak sizin gibi bir insanım."**

يُوحٰىٓ اِلَيَّ اَنَّمَا اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ **"Fakat bana ilâhınızın bir tek ilâh olduğu vahyediliyor."**

Ben, kendisinden ders alamayacağınız bir melek veya bir cinnî olmayıp sizin gibi bir insanım. Ayrıca, akılların ve kulakların yüz çevireceği şeylere de çağırmıyorum. Ben sizi ancak tevhide ve amelde istikamete çağırıyorum. Aklî deliller ve naklî şahitler de bunlara delâlet etmektedir.

فَاسْتَقٖيمُوا اِلَيْهِ **"Artık O'na yönelin."**

Öyleyse, fiillerinizde Allaha yönelmiş bir şekilde istikamet üzere olun.

Veya tevhid ve ihlas ile ameli düzgün yapın.

وَاسْتَغْفِرُوهُ **"Ve O'ndan bağışlanma dileyin."**

İçinde bulunduğunuz kötü inanç ve kötü amele mukabil, Allaha istiğfar edin.

Cenab-ı Hak bunları bildirdikten sonra, bu konuda şöyle tehditte bulundu:

وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ **"Müşriklerin vay hâline!"**

Aşırı cehaletleri ve Allahı hafife almaları yüzünden, vay o Allaha ortak koşanların hâline!

7- اَلَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ **"Onlar zekâtı vermeyen kimselerdir."**

Onların zekâta yanaşmamaları,

-Cimriliklerinden

-Ve halka şefkat duymamalarındandır. Bu ise, en büyük rezâletlerdendir.

Ayette, kâfirlerin dinin fûruatına muhatap olduklarına bir delil vardır.

Denildi ki: Ayetin manası şöyledir: Onlar nefislerini arıtacak iman ve tâati yapmazlar.

وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ **"Ve onlar ahireti de inkâr ederler."**

Ayetin bu kısmı, onların zekâttan kaçınmalarının,

-Dünyayı talep etmeye kendilerini bütünüyle kaptırmaları,

-Ve ahireti de inkârları yüzünden olduğunu hissettirmektedir.

8- اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ **"Şüphesiz ki, iman eden ve salih amel işleyenler için bitmez tükenmez bir mükafat vardır."**

Ayet metnindeki "**gayr-i memnun**" şunu ifade eder:

-Onlara verilecek bu büyük mükâfatta kendilerine minnette bulunulmaz.

-Veya bundan murat, bu mükâfatın hiç kesilmeyecek olmasıdır.

Denildi ki: Ayet hasta ve yaşlılar hakkında indi. Bunlar tâatten âciz kaldıklarında, daha önce yaptıkları amelin en salih şekli mükafat olarak kendilerine yazılır.

9- قُلْ اَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِى خَلَقَ الْاَرْضَ فِى يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ اَنْدَادًا **"De ki: Arzı** (yeri) **iki günde yaratanı inkâr ediyor ve O'na ortaklar mı koşuyorsunuz?"**

Bundan murat iki gün olabileceği gibi, iki merhale de olabilir. Allah her

bir merhalede, en seri bir şekilde yarattıklarını yaratmıştır. Belki de arzdan murat, topraktaki elementlerdir.

İki günde yaratmaktan murat ise, bunlara ortak bir asıl yaratılmasıdır. Sonra da bunlara suretler vermiş, böylece türler meydana gelmiştir.

Onların Allahı inkârı ise, O'nun zât ve sıfatlarını kabul etmemeleridir.

ذٰلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ **"İşte O, âlemlerin Rabbidir."**

İşte, arzı iki günde böyle yaratan Allah, vücut sahasına getirilen bütün mümkinatın yaratıcısı ve terbiye edicisidir.

10- وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا **"O, yeryüzünde yükselen sabit dağlar kıldı."**

Arzın üzerinde yükselmiş dağları meydana getirdi. Ta ki bakanlar ibretle nazar etsinler, araştırmacılar onlardaki menfaatleri bulabilsinler.

وَبَارَكَ فِيهَا **"Orada bolluk - bereket meydana getirdi."**

Orada çeşit çeşit bitki ve hayvanlar yaratmak suretiyle, arzın hayrını ziyade kıldı.

وَقَدَّرَ فِيهَا اَقْوَاتَهَا **"Ve orada rızıklar takdir etti."**

Her nev için ona uygun ve kendisiyle yaşayabileceği yiyecekler takdir etti.

Veya arzın her bir bölgesi için oraya uygun yiyecekler tahsis etti.

فِي اَرْبَعَةِ اَيَّامٍ **"Dört gün içinde."**

Burada dört gün, önceki iki günle beraber dört gündür. Bu, şöyle demene benzer: "Basra'dan Bağdad'a on gün yürüdüm. Kûfe'ye de onbeş gün yürüdüm."

Bu merhaleyi anlatırken "iki günde" demek yerine, "dört günde" denilmesi önceki iki günle bitişik olduğunu hissettirmek içindir, ikisinin toplamını açık olarak ifade etmektir.

سَوَاءً لِلسَّائِلِينَ "(Rızık) **arayanlar için yeter bir şekilde."**

Yani, bu dört gün, arzın ve onun içinde olanların yaratılış müddetini soranlar içindir.

Veya mana şöyle de takdir edilebilir: "Allah, arzda bu rızıkları, bunlara talip olanlar için takdir etti."[1]

11- ثُمَّ اسْتَوٰى اِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ **"Sonra duman halinde bulunan göğe yöneldi."**

Sonra da tam bir teveccühle semaya yöneldi. Zâhir olan o ki, ayetteki **"sonra"** ifadesi zaman itibarıyla olmayıp, iki yaratılış arasındaki farklılığı bildirmek içindir. Çünkü başka bir ayette **"Arzı da bundan sonra düzenleyip döşedi."** (Naziat, 20) denilmektedir. Ayette anlatılan arzın bu tanzimi, üzerinde dağlar yaratılmasından öncedir.

Duhan hâli, onun zulmanî durumunu ifade eder. Belki de bundan murat, semanın maddesidir veya semanın terkibinde yer alan küçücük cüzlerdir.

فَقَالَ لَهَا وَلِلْاَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا **"Ona ve arza: "İsteyerek veya istemeyerek gelin" dedi."**

Sizde yarattığım etkileme ve etkilenme ile vücuda gelin, size verdiğim çeşit çeşit vaziyetler ve farklı farklı varlıklarla ortaya çıkın.

Veya daha önce dokuzuncu ayette geçen **"yaratmak"** ifadesi "takdir etmek" anlamında olabilir. Böyle olunca ayetin bu kısmı "vücut sahasına gelin" manası taşır.

Veya şöyle mana verilebilir: "Sizden her biriniz, sizden meydana gelmesini istediğim şeylerde diğerine vereceğini versin."

Bundan murat, Cenab-ı Hakkın kudretinin kemâlini ve irade ettiği şeyin vücuda gelmesinin zorunluluğunu ortaya koymaktır. Yoksa sema ve arzın isteyip istememelerini nazara vermek değildir.

قَالَتَا اَتَيْنَا طَائِعِينَ **"Her ikisi de: "İsteyerek geldik" dediler."**

Bundan murat, Allahın kudretinin bunlarda tesirini ve onların da bu kudretten bizzat etkilenmelerini tasvîr etmektir. **"Ve O, bir işin olmasını murad edince, ona yalnızca "ol!" der, o da hemen oluverir."** (Bakara, 117) de olduğu gibi, sema ve arzı komutana itaat eden iki nefer şeklinde temsil yoluyla anlatmaktır.

"Allah onlara hitap etti ve onları cevap vermeye muktedir kıldı" şeklinde bir yorum, ancak ilk ve son vecih üzere tasavvur edilebilir.

---

1 Ayetin dört mevsime baktığına da dikkat çekilir. Yeryüzündeki bütün canlıların rızıkları, dört mevsim içinde hazırlanmakta ve hepsine yetmektedir.

12- فَقَضٰيهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ فٖى يَوْمَيْنِ **"Böylece onları, iki günde yedi sema olarak yarattı."**

Böylece Allah onları yoktan yarattı ve durumlarını mükemmel kıldı.

وَاَوْحٰى فٖى كُلِّ سَمَٓاءٍ اَمْرَهَا **"Ve her semaya kendi işini vahyetti."**

Allah her semaya irade verdi veya fıtrî bir sevk ile onları yapacakları şeylere sevketti.

Denildi ki: Bundan murat "emirleri ve yasaklarıyla her sema ehline direktifler verdi" manasıdır.

وَزَيَّنَّا السَّمَٓاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابٖيحَ وَحِفْظًا **"En yakın semayı kandillerle süsledik ve onu koruduk."**

Öyle ki, sen semaya baktığın zaman oradaki yıldızları dünya üzerinde parlar bir vaziyette görürsün.

Semanın korunması,

-"Onu afetlerden koruduk"

-Veya "cinlerin kulak hırsızlığı yapmalarından koruduk" manasını ifade eder.

ذٰلِكَ تَقْدٖيرُ الْعَزٖيزِ الْعَلٖيمِ **"İşte bu, Azîz – Alîm'in takdiridir."**

Onun kudret ve ilmi, kemâl mertebesindedir.

13- فَاِنْ اَعْرَضُوا فَقُلْ اَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ **"Eğer yüz çevirirlerse, onlara de ki: Ben sizi Âd ve Semûd kavimlerini çarpan saika gibi bir saikaya karşı uyardım."**

Bu beyandan sonra imandan yüz çevirirlerse, onları yıldırım gibi kendilerine isabet edecek şiddetli bir azap ile uyar.

14- اِذْ جَٓاءَتْهُمُ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ اَيْدٖيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ اَلَّا تَعْبُدُٓوا اِلَّا اللّٰهَ **"Hani peygamberler onlara önlerinden ve arkalarından gelmiş, "Allah'tan başkasına ibadet etmeyin" demişlerdi."**

Peygamberler her taraftan onlara gelmiş ve her cihetle kendilerine anlatmışlardı.

Veya mana şöyle olabilir: Gelen elçiler hem geçmiş, hem de gelecek zamanla alakalı uyarılarda bulundular. Geçmiş zamanla alakalı olarak

kâfirlerin başlarına gelen felâketleri anlattılar. Gelecekle ilgili olarak ise, ahirette onlara hazırlanan azabı hatırlattılar.

Veya şöyle de düşünülebilir: Onlardan önce ve sonra peygamberler gelmişti. Çünkü bunlara önceki peygamberlerin haberi ulaşmıştı. Peygamberleri olan Hz. Hûd ve Hz. Salih, sonraki peygamberleri de haber vermişlerdi. Bunların hepsi de onları imana davet etmekte idi.

Veya ayetin ibaresinden murat, **"Rızkı her yerden bol bol geliyordu."** (Nahl, 112) ayetinde olduğu gibi çokluğu ifade etmek de olabilir.

قَالُوا لَوْ شَٓاءَ رَبُّنَا لَاَنْزَلَ مَلٰٓئِكَةً **"Onlar dediler: Şayet Rabbimiz dileseydi melekler indirirdi."**

Onlar dediler ki: Şayet Rabbimiz peygamber göndermek istese, melekleri indirirdi.

فَاِنَّا بِمَٓا اُرْسِلْتُمْ بِهٖ كَافِرُونَ **"Bu sebeple, biz sizinle gönderilenleri inkâr ediyoruz."**

Dolayısıyla, her ne kadar siz kendinizi Allahın elçileri sayıyorsanız da, biz bunu inkâr ediyoruz. Çünkü siz de bizim gibi insansınız, bize bir üstünlüğünüz yok.

15- فَاَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِى الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ **"Âd kavmine gelince, onlar yeryüzünde haksız olarak büyüklük tasladılar."**

Haksız bir şekilde, yeryüzündeki insanlara karşı büyüklendiler.

وَقَالُوا مَنْ اَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً **"Bizden daha güçlü kim var?" dediler."**

Kuvvet ve saltanatlarıyla mağrur olup "var mı bizden daha kuvvetlisi?" dediler.

Denildi ki: Onlardan biri kayayı yerinden söküp eliyle kaldırabiliyordu.

اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذٖى خَلَقَهُمْ هُوَ اَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً **"Onları yaratan Allah'ın kendilerinden daha güçlü olduğunu görmediler mi?"**

Çünkü Allahın kudreti zâtındandır ve sınırsızdır. Başka hiç kimsenin güç yetiremeyeceği şeyleri yapar.

وَكَانُوا بِاٰيَاتِنَا يَجْحَدُونَ **"Ve onlar bizim âyetlerimizi inkâr ediyorlardı."**

Ayetlerimizin hak olduğunu bilmekle beraber, onları inkâr ediyorlardı.

16- فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رٖيحًا صَرْصَرًا فٖٓى اَيَّامٍ نَحِسَاتٍ لِنُذٖيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْىِ فِى

الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا **"Biz de onlara dünya hayatında zillet azabını tattırmak için o uğursuz günlerde üzerlerine dondurucu bir rüzgâr gönderdik."**

Onların üzerine şiddetli soğuğuyla helâk eden bir rüzgâr gönderdik.

Veya ayetteki **"sarsar"** ifadesi "şiddetli ses" anlamına da gelebilir. Yani, "üzerlerine şiddetli uğultuyla esen bir rüzgâr gönderdik."

وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَخْزٰى **"Ahiret azâbı elbette daha zillet vericidir."**

وَهُمْ لَا يُنْصَرُونَ **"Ve onlara yardım da edilmez."**

Azap kendilerinden kaldırılarak bir yardım görmezler.

17- وَاَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ **"Semûd kavmine gelince, onlara doğru yolu göstermiştik."**

Deliller göstererek ve peygamberler göndererek onları hakka yönlendirdik.

فَاسْتَحَبُّوا الْعَمٰى عَلَى الْهُدٰى **"Ama onlar körlüğü hidayete tercih ettiler."**

Ama onlar, dalaleti hidayete tercih ettiler.

فَاَخَذَتْهُمْ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ **"Derken, yaptıklarına karşılık olarak zillet verici azap saikası onları çarptı."**

Semadan gelen bir saika, onları helâk etti.

Bunun azap saikası olması ve zillet verici özelliği, başlarına gelen azabı daha etkin bir şekilde anlatmak içindir.

Bu azabın başlarına gelmesi, dalâleti seçmelerindendi.

18- وَنَجَّيْنَا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ **"İman edenleri ve kötülükten sakınanları ise kurtardık."**

İman eden ve günahlardan sakınanları ise, bu saikadan kurtardık.

332. DERS

Allah Düşmanları ve Allah Dostları

19- وَيَوْمَ يُحْشَرُ اَعْدَٓاءُ اللّٰهِ اِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ **"O gün Allah düşmanları cehennem ateşine sürülmek üzere yığın yığın bir araya getirilirler."**

Dağılıp gitmemeleri için hepsi tutuklu hâlde tutulurlar.

Ayet, cehennem ehlinin sayıca çok olmasını anlatmaktadır.

20- حَتّٰى اِذَا مَاجَٓاؤُهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَاَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ **"Nihayet oraya vardıklarında, kulakları, gözleri ve derileri, yapmış oldukları işler hakkında, kendileri aleyhine şahitlik ettiler."**

Bu, Allahın o azaları konuşturmasıyla olur veya bu azaların üzerinde neler işlediklerine delâlet eden alâmetler bulunur, böylece azalar hâl diliyle konuşmuş olur.

21- وَقَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا **"Derilerine, "Niçin aleyhimize şahitlik ettiniz?" dediler."**

Bu, kınama ve şaşkınlık sorusudur.

قَالُٓوا اَنْطَقَنَا اللّٰهُ الَّذٖى اَنْطَقَ كُلَّ شَیْءٍ **"Derileri dedi: Her şeyi konuşturan Allah bizi konuşturdu."**

Yani, biz kendi irademizle konuşmuyoruz, her şeyi konuşturan Allah bizi konuşturuyor.

Veya, "Her canlıyı konuşturan Allahın kudreti açısından, bizim konuşmamız hayret edilecek bir şey değildir."

Şayet onların cevabı ve konuşması "hâl diliyledir" şeklinde te'vîl edilse, o zaman ayetteki "**şey**" ifadesi imkân dairesindeki herşeyi içine alır.

وَهُوَ خَلَقَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ **"Sizi ilk defa yaratan da O'dur."**

وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ **"Ve O'na döndürüleceksiniz."**

Ayetin bu kısmı, onların derilerinin sözü olabileceği gibi, müstakil yeni bir cümle de olabilir.

22- وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ اَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَٓا اَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ

"Siz kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin, aleyhinize şâhitlik etmesinden sakınmıyordunuz."

وَلٰكِنْ ظَنَنْتُمْ اَنَّ اللّٰهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ **"Lâkin, yaptıklarınızın çoğunu Allah'ın bilmediğini sanıyordunuz."**

Siz, çirkin işleri yaparken rezil olma korkusuyla insanlardan gizleniyordunuz. Ama gün gelip azalarınızın bu gizli hâllerinize şahitlik yapacağını hiç zannetmiyordunuz?!

Ayette, mü'min olan kimsenin daima gözetleme altında olduğunu hatırdan çıkarmaması gerektiğine bir tenbih vardır.

23- وَذٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِى ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ اَرْدٰيكُمْ **"İşte Rabbiniz hakkında beslediğiniz bu zannınız sizi helak etti."**

فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ **"Böylece zarara uğrayanlardan oldunuz."**

Bu zannınız sebebiyle, böyle cürümler işlemeye cesaret ettiniz. Çünkü, dünya ve ahiret mutluluğunu kazanmanız için size verilenleri, hem dünyayı hem de ahireti kaybetmeye vesile yaptınız.

24- فَاِنْ يَصْبِرُوا فَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ **"Şimdi eğer dayanabilirlerse, artık cehennem onların yeridir!"**

وَاِنْ يَسْتَعْتِبُوا فَمَا هُمْ مِنَ الْمُعْتَبِينَ **"Eğer Allah'ın rızasını kazandıracak amelleri işlemeye izin isteseler, onlara izin verilmeyecektir."**

Onlara, o cehennemden bir kurtuluş yoktur. Bunun bir benzeri şu ayettir:

"Feryat da etsek, sabır da göstersek artık bizim için bir şey değişmez." (İbrahim, 21)

25- وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ **"Biz onlara birtakım arkadaşlar musallat ettik."**

O kâfirlere şeytanlardan dostlar takdir ettik. Kabuğun yumurtayı sarması gibi, bu şeytanlar da onları her taraftan istila ederler.

فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ **"Bunlar kendilerine önlerinde** ve **arkalarında ne varsa güzel gösterdiler."**

Önlerinden olan, dünya işleri ve şehvete uymak gibi durumlardır.

Arkalarından olan ise, ahiret işleri ve ahireti inkâr tarzındaki hâllerdir.

وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِى اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ **"Böylece kendilerinden önce gelip geçmiş olan cin ve insan toplulukları hakkındaki azab sözü onlar için de hak oldu."**

Böylece bunlar da, daha önce azabı hak etmiş cin ve ins gibi kötü ameller yaptılar, böylece azap kelimesi bunlar hakkında da tahakkuk etti.

اِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ **"Çünkü onlar kendilerine yazık etmişlerdi."**

Azabı hak etmelerinin gerekçesini bildirir. Zamir, hem onlara, hem de önceki milletlere racidir.

26- وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَالْغَوْا فِيهِ **"İnkâr edenler dediler: Bu Kur'ân-ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın."**

Ve hurafe şeylerle de olsa ona karşı çıkın.

Veya hurafe şeylerle sesinizi yükseltin, ta ki Kur'anı okuyanın aklını karıştırın.

لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ **"Ola ki üstün gelirsiniz."**

Böylece, onun okunmasına engel olursunuz.

27- فَلَنُذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا **"İnkâr edenlere mutlaka şiddetli bir azabı tattıracağız."**

İnkâr edenlerden murat, üstteki sözü söyleyenler olabileceği gibi, genel anlamda kâfirler de olabilir.

وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَسْوَاَ الَّذِى كَانُوا يَعْمَلُونَ **"Ve onları yaptıklarının en kötüsü ile cezalandıracağız."**

Amellerinin seyyieleriyle, elbette onları cezalandıracağız. Bunun benzeri daha önce geçmişti.[2]

28- ذٰلِكَ جَزَاءُ اَعْدَاءِ اللّٰهِ النَّارُ **"İşte böyle, Allah düşmanlarının cezası ateştir."**

لَهُمْ فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ جَزَاءً بِمَا كَانُوا بِاٰيَاتِنَا يَجْحَدُونَ **"Ayetlerimizi inkâr etmelerinin cezası olarak onlar için o ateşte ebedîlik yurdu vardır."**

---

2 Mesela bkz. Nahl 96-97, Ankebut 7, Zümer 35.

Çünkü orası, onların ikâmet yeridir. Bu, hakkı inkâr etmelerine veya gürültü çıkararak ona engel olmaya çalışmalarına bir cezadır.

29- وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا اَرِنَا الَّذَيْنِ اَضَلاَّنَا مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ اَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الْاَسْفَلِينَ "(Ateşe giren) **inkârcılar şöyle dediler: Ey Rabbimiz! Cinlerden ve insanlardan bizi saptıranları bize göster de onları ayaklarımızın altına alalım ki en aşağılıklardan olsunlar."**

Bununla dalalet ve isyana sevkeden cin ve ins şeytanlarını kastetmektedirler.

Denildi ki: Bundan murat İblis ve Kâbil'dir. Çünkü küfür ve katli başlatanlar, bu ikisidir.

Denildi ki: **"Onları ayaklarımızın altına alalım ki en aşağılıklardan olsunlar"** kısmından murat "Onları cehennemin en alt derekesine atalım. Ta ki mekân veya zillet yönüyle en aşağıda yer alsınlar" manası olabilir.

30- اِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا **"Şüphesiz "Rabbimiz Allah'tır" deyip de, sonra dosdoğru olanlar var ya..."**

Rububiyetini itiraf ve vahdaniyetini ikrâr olarak **"Rabbimiz Allah"** diyenler, sonra amelde istikamet üzere olanlar...

Ayette önce imanın sonra istikametin gelmesi, istikametin imana terettüp etmesindendir.

Veya zor olduğundan böyle gelmiştir. Çünkü, iman edip de tam bir istikamet üzere olan kimse, çok çok azdır.

Hulefa-i Raşidinden istikametin yorumu olarak imanda sebat etmek, ameli ihlaslı yapmak ve farzları eda etmek" gibi nakledilen rivayetler, istikametin cüziyatındandır.

تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلٰئِكَةُ اَلاَّ تَخَافُوا وَلاَ تَحْزَنُوا **"Onların üzerine melekler iner ve derler ki: Korkmayın ve üzülmeyin."**

Melekler onlara,

-Sadırlarına genişlik verecek,

-Kendilerinden korku ve hüznü giderecek şekilde nüzul ederler.

Bu nüzul, ölüm anındadır veya kabirden çıkıştadır.

Önden gönderdiklerinize korkmayın, geride bıraktıklarınıza da üzülmeyin.

وَاَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِى كُنْتُمْ تُوعَدُونَ **"Ve size va'dedilmekte olan cennetle sevinin!"**

Peygamberlerin diliyle dünyada iken size vaat edilen cennetle sevinin.

31- نَحْنُ اَوْلِيَاؤُكُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِى الْاٰخِرَةِ **"Biz dünya hayatında da âhirette de sizin dostlarınızız."**

Şeytanların kâfirlere yaptıklarına bedel, biz de dünya hayatında sizin dostlarınız olduk, size hakkı ilham ettik, hayra sevkettik. Ahirette ise, kâfirler şeytanlarıyla birbirine düşman olurken, biz şefaat ve ikram ile sizlerle beraber olacağız.

وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِى اَنْفُسُكُمْ **"Sizin için orada canınızın çektiği her şey var."**

Size, ahirette nefsinizin hoşlanacağı her türlü lezzetler var.

وَلَكُمْ فِيهَا مَاتَدَّعُونَ **"Sizin için orada istediğiniz her şey var."**

Ayetin bu kısmı, birinci kısmından daha geneldir.[3]

32- نُزُلاً مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ **"Bunlar çok bağışlayıcı ve çok merhametli olan Allah tarafından bir ikramdır."**

Ayet metnindeki **"nüzül"** ifadesi, "misafire geldiğinde ilk ikram edilen şey" manasını ifade ettiği cihetle, ayet onlara hatırlarına bile gelmeyen daha nice şeylerin verileceğini hissettirir.

---

[3] Birinci kısmı, insana fıtrî olarak iştah duyduğu her şeyin cennette olduğunu anlatırken, bu kısmı ise talep ettiği her şeyin cennette olacağını nazara verir. Bunun alanı, diğerine göre daha geniştir.

333. DERS

Azîz Kitab

33- وَمَنْ اَحْسَنُ قَوْلاً مِمَّنْ دَعَا اِلَى اللّٰهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ اِنَّنِى مِنَ الْمُسْلِمِينَ
"Allah'a çağıran, salih amel işleyen ve "ben gerçekten müslümanlardanım" diyenden daha güzel sözlü kimdir?"

-Allaha ibadete çağıran,

-Kendisiyle Rabbi arasında olan şahsi ibadetlerini düzgün bir şekilde yapan,

-Ve iftiharla ve İslâmı bir din ve hayat tarzı olarak benimseyerek "ben Müslümanlardanım" diyenden daha güzel sözlü kim olabilir?

Ayet, bu özellikleri kendinde taşıyan herkesi içine alır.

Denildi ki: Ayet, Hz. Peygamber hakkında indi.

Denildi ki: Müezzinler hakkında indi.

34- وَلاَ تَسْتَوِى الْحَسَنَةُ وَلاَ السَّيِّئَةُ **"İyilikle kötülük bir olmaz."**

Karşılık verilmesi ve akıbetin güzelliği noktasında ne iyilik ne de kötülük aynı değildir.

اِدْفَعْ بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ **"Kötülüğü en güzel bir şekilde sav."**

Yapılan bir kötülüğe, mümkün olan en güzel iyilikle mukabelede bulun.

Ayet, "kötü bir muameleye maruz kalırsam ne yapayım?" şeklinde mukadder bir soruya cevaptır. **"en güzel bir şekilde"** ifadesinin gelmesi, manayı ziyadesiyle takviye içindir. Bundan dolayı "güzel" kelimesi yerine "**en güzel**" ifadesi kullanıldı.

فَاِذَا الَّذِى بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَاَنَّهُ وَلِىٌّ حَمِيمٌ **"Bir de bakarsın ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki sıcak bir dost oluvermiştir."**

35- وَمَا يُلَقّٰيهَا اِلاَّ الَّذِينَ صَبَرُوا **"Bu davranışa ancak sabredenler kavuşturulur."**

Kötülüğe iyilikle mukabelede bulunmak, ancak sabredenlerin yapabileceği bir harekettir. Çünkü bu harekette, nefsi intikamdan alıkoymak vardır.

وَمَا يُلَقّٰيهَٓا اِلَّا ذُو حَظٍّ عَظٖيمٍ **"Buna ancak** (hayırdan) **büyük bir payı olanlar kavuşturulur."**

Böyle yapabilenler, hayırdan ve nefsin kemâlinden büyük bir pay sahibi olanlardır.

36- وَاِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ **"Eğer şeytandan gelen kötü bir düşünce seni dürtecek olursa, hemen Allah'a sığın."**

Çünkü insan kötü bir muameleye maruz kaldığında, şeytan o kötülüğe daha kötü bir muameleyle cevap vermek tarzında, aslında hiç de uygun olmayan şeyleri telkin eder.

O zaman şeytanın şerrinden Allaha sığın ve ona itaat etme.

اِنَّهُ هُوَ السَّمٖيعُ الْعَلٖيمُ **"Çünkü O, Semi'-Alim'dir."**

Çünkü O, senin kendisine sığınmanı işitir ve niyetini, salahını bilir.

37- وَمِنْ اٰيَاتِهِ الَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ **"Gece ile gündüz ve güneş ile ay O'nun ayetlerindendir."**

لَاتَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ **"Güneşe ve aya secde etmeyin."**

Çünkü ay da, güneş de sizin gibi emir altında birer mahlûktur.

Ayette, güneş ve ayın ilim ve irade sahibi olmadığını hissettirmek vardır.

وَاسْجُدُوا لِلّٰهِ الَّذٖى خَلَقَهُنَّ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ **"Eğer sadece Allah'a ibadet yapıyorsanız, onları yaratan Allah'a secde edin."**

Çünkü secde, ibadetlerin en has olanıdır.[4]

Şafii mezhebinde, emir burada yer aldığından ayetin bu kısmı okunduğunda secde yapılır. Hanefi mezhebinde ise, mana diğer ayetin sonunda bitmesi esas alınarak, diğer ayetin sonunda secde yapılır.

38- فَاِنِ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذٖينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَايَسْـَٔمُونَ

"Eğer büyüklük taslarlarsa, bilsinler ki Rabbinin nezdinde olanlar, gece gündüz hiç usanmadan O'nu tesbih ederler."

"Rabbinin nezdinde olanlar"dan murat, meleklerdir.

---

4 Hadiste "kulun Rabbine en yakın olduğu hâl, secde hâlidir" buyrulur.

"Gece ve gündüz tesbih etmeleri" ise, "daima tesbih ederler" anlamını taşır.

39- وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ اَنَّكَ تَرَى الْاَرْضَ خَاشِعَةً **"Onun ayetlerinden biri de şudur: Sen arzı huşu içinde** (boynu bükük) **görürsün."**

"Arzın huşu içinde olması", onun tezellülünü istiare yoluyla ifade eder.

فَاِذَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَٓاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ **"Onun üzerine yağmuru indirdiğimiz zaman kıpırdar ve kabarır."**

اِنَّ الَّذٖٓي اَحْيَاهَا لَمُحْيِي الْمَوْتٰى **"Onu dirilten, elbette ölüleri de diriltir."**

اِنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ **"Şüphesiz O, her şeye kadirdir."**

O, ihya ve imateden her şeye kâdirdir.

40- اِنَّ الَّذٖينَ يُلْحِدُونَ فٖٓي اٰيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا **"Âyetlerimiz konusunda doğruluktan sapanlar bize gizli kalmaz."**

Bu,

-Ayetleri tenkit etmek,

-Allahın kelâmında tahrifte bulunmak,

-Batıl te'viller yapmak,

-Okunurken gürültü çıkarmaya çalışmak gibi durumlardır.

Dolayısıyla, bu taşkınlıklarına mukabil onları cezalandırırız.

اَفَمَنْ يُلْقٰى فِي النَّارِ خَيْرٌ اَمْ مَنْ يَأْتٖٓي اٰمِنًا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ **"O hâlde kıyamet gününde ateşe atılan mı, yoksa güven içinde gelen kimse mi daha iyidir?"**

Ayette, kâfirlerin ateşe atılmalarına mukabil, mü'minlerin emin bir şekilde gelmelerinin nazara verilmesinde, onların hâlinin güzelliğini etkili bir şekilde anlatmak vardır.

اِعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ **"Dilediğinizi yapın."**

Ayet, kâfirlere karşı şiddetli bir tehdit manası taşır.

اِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصٖيرٌ **"Şüphesiz O, yaptıklarınızı hakkıyla görendir."**

Allahın, onların her hâlini gördüğünün nazara verilmesi, onlara ceza verilmesini bildirir.[5]

41- إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ **"Zikir kendilerine geldiğinde onu inkâr edenler var ya..."**

Bu ayet, bir önceki ayette vasfedilenlerden bedel olabilir.

Veya yeni bir cümle olarak şöyle takdir edilir: "Zikir (Kur'an) kendilerine geldiğinde Onu inkâr edenler var ya, işte onlar inatçı kimselerdir."

Veya "Zikir (Kur'an) kendilerine geldiğinde Onu inkâr edenler var ya, işte onlar helâk olacaklardır" şeklinde de değerlendirilebilir.

وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ **"Şüphesiz o, azîz bir kitaptır."**

"**O, azîz bir kitaptır.**"

-Faydası pek çoktur, nazîri ise yoktur.

-Veya O ibtal edilmekten, tahrif edilmekten korunmuştur.

42- لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ **"Ona ne önünden ne de ardından batıl gelemez."**

Hiçbir cihetten ona bâtıl bir şey arız olamaz.

Veya bundan murat, onda yer alan geçmişle ve gelecekle ilgili haberlerde batıl bir şey olmadığını anlatmaktır.

تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ **"O, Hakîm - Hamîd tarafından indirilmiştir."**

Her varlık kendisinde görülen hallerle O'nun hikmetine şehadet eder, nimetlerine ise hamdeder.

43- مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ **"Sana söylenenler, ancak senden önceki peygamberlere söylenmiş olanlardır."**

Senden önceki peygamberlere kâfir olan kavimleri tarafından neler denilmişse, Sana da kendi kavminin kâfirleri benzeri şeyleri diyorlar.

إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ **"Hiç şüphesiz Rabbin hem bağışlama sahibidir, hem de elem verici bir ceza sahibidir."**

---

5 Yani, ayetin lazımı murattır. Her ne yaparsanız gördüğü için, bütün yaptıklarınızın cezasını verecektir.

Senin Rabbin, peygamberlerine mağfiret sahibidir. Onların düşmanlarına ise, elem verici bir azap sahibidir.

Şöyle de mana verilebilir: Hem Sana, hem de Senden önceki peygamberlere vahiyle söylenen, mü'minlerin mağfiret edileceğini ve kâfirlerin de cezalandırılacağını vaat etmek olmuştur.

44- وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْاٰنًا اَعْجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ اٰيَاتُهُ **"Eğer biz onu başka dilde bir Kur'an yapsaydık şöyle derlerdi: Keşke âyetleri genişçe açıklansaydı."**

Ayet, "Ona Arabça dışında bir dille Kur'an indirilse ya!" demelerine cevaptır. O zaman "anlayacağımız bir dille beyan edilse ya" derler.

ءَاَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ **"Başka dilde bir kitap ve Arab bir peygamber, öyle mi?"**

Muhatap Arab iken, Arabça olmayan bir kelâm mı?

Ayetten maksat, mahzuruna dikkat çekerek, taleplerinin ibtalidir.

Veya ayetler nasıl gelirse gelsin işi yokuşa süreceklerini ortaya koymaktır.

قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ **"De ki: O, iman edenler için bir hidayet ve şifâdır."**

O Kur'an, ehl-i imanı hakka sevkeden bir rehber ve onların sadırlarında olan şek ve şüphelere bir şifadır.

وَالَّذِينَ لَايُؤْمِنُونَ فِي اٰذَانِهِمْ وَقْرٌ **"İman etmeyenlerin kulaklarında bir ağırlık vardır."**

وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى **"Ve o** (Kur'an) **kendilerine kapalı gelir."**

Bu, onların Kur'anı duymazdan gelmeleri ve O'nun gösterdiği ayetler karşısında görmez bir tavır sergilemelerindendir.

اُولٰٓئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ "(Sanki) **onlara uzak bir yerden sesleniliyor."**

Ayet, onların hakkı kabul etmemelerini anlatan bir temsildir. Uzaktan çağrılan bir kimse nasıl bir şey duymaz ve anlamazsa, bunlar da Kur'andan bir şey duymamakta ve anlamamaktadır.

334. DERS

Âfak ve Enfüsteki Ayetler

45- وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ **"Andolsun ki biz Musa'ya Kitabı vermiştik de onda ihtilaf edilmişti."**

Kur'anda ihtilaf edildiği gibi, Musaya Kitabı (Tevratı) verdiğimizde de tasdik ve tekzip yönünden ihtilaf edildi.

وَلَوْلاَ كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ **"Şayet Rabbin tarafından bir söz geçmeseydi mutlaka aralarında hüküm verilirdi."**

Bundan murat, kıyametin vaat edilmesi ve husumetin o zaman halledilmesidir.

Veya bundan murat, ecellerin takdiri de olabilir. Şayet böyle bir söz olmasa, Kitabı yalanlayanların hepsi toptan helâk edilirlerdi.

وَاِنَّهُمْ لَفِى شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ **"Gerçekten onlar bunda derin bir şüphe içindedir."**

O Yahudiler veya genel anlamda o iman etmeyenler, Tevrattan, Kur'andan şek içindedirler.

46- مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ **"Kim salih bir iş yaparsa kendi lehinedir."**

وَمَنْ اَسَاءَ فَعَلَيْهَا **"Kim de kötülük yaparsa kendi aleyhinedir."**

وَمَا رَبُّكَ بِظَلاَّمٍ لِلْعَبِيدِ **"Rabbin, kullara asla zulmedici değildir."**

Dolayısıyla, onlara yapması uygun olmayan bir şeyi yapması söz konusu olamaz.

47- اِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ **"Kıyametin ilmi O'na havale edilir."**

Kıyametten sorulduğunda, bunun bilgisi O'na havale edilir. Çünkü, Ondan başkası bunu bilmez.

وَمَاتَخْرُجُ مِنْ ثَمَرَاتٍ مِنْ اَكْمَامِهَا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ اُنْثَى وَلاَ تَضَعُ اِلاَّ بِعِلْمِهِ

"Meyvelerin tomurcuklarından çıkması, dişinin hamile kalması ve doğurması ancak O'nun ilmiyledir."

Bütün bunlar O'nun ilmi dairesinde meydana gelir. İlminin taalluku olmadan bir şey olması düşünülemez.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ اَيْنَ شُرَكَائِى **"Allah o gün onlara "Nerede şeriklerim?" diye seslenir."**

Bana şerik olduğunu iddia ettikleriniz nerede!?

Onlara **"nerede şeriklerim?"** denilmesi, kınamak içindir.

قَالُوا اٰذَنَّاكَ مَا مِنَّا مِنْ شَهِيدٍ **"Şöyle derler: Sana arz ederiz ki, bizden bir şahit yok."**

Ya Rabbi, bizden artık onların şerik olduğuna şehadet eden kimse yok. Çünkü, durumu gördüğümüzde, onlardan teberri ettik.

Veya mana şöyle de olabilir: "Bizden onları gören kimse yok, çünkü hepsi kayboldular."

Denildi ki: **"Bizden bir şahit yok"** ifadesi, şeriklerin sözü de olabilir. Yani, "bizden, o müşriklerin haklı olduğuna şehadet eden kimse yok."

48- وَضَلَّ عَنْهُمْ مَاكَانُوا يَدْعُونَ مِنْ قَبْلُ **"Daha önce yalvardıkları batıl mabutlar onları bırakıp kayboldu."**

وَظَنُّوا مَا لَهُمْ مِنْ مَحِيصٍ **"Ve kendileri için kaçacak bir yer olmadığını anladılar."**

49- لاَ يَسْـَٔمُ الْاِنْسَانُ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ **"İnsan hayır istemekten usanmaz."**

İnsan, genişlik ve nimet talebinde bulunmaktan hiç usanmaz.

وَاِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيَؤُسٌ قَنُوطٌ **"Fakat kendisine kötülük dokununca, ümitsizliğe düşer, yıkılır."**

Ama darlık kendisine dokunduğunda Allahın lütuf ve rahmetinden bütün bütün ümidini keser. Bu ise, **"Çünkü Allah'ın rahmetinden kâfirlerden başkası ümit kesmez."** (Yusuf, 87) ayetinin hükmünce kâfire ait bir özelliktir.

50- وَلَئِنْ اَذَقْنَاهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ هٰذَا لِى **"Andolsun! Başına gelen bir zarardan sonra kendisine tarafımızdan bir rahmet tattırsak mutlaka şöyle der: Bu benim hakkımdır."**

O zaman, "bu benim hakkımdır, üstünlüğüm ve çalışmam sayesinde bunu kazandım" der.

Veya "bu hâl, benim daimî hâlimdir" der.

وَمَا اَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً **"Kıyametin kopacağını da sanmıyorum."**

وَلَئِنْ رُجِعْتُ اِلٰى رَبّٖٓى اِنَّ لٖى عِنْدَهُ لَلْحُسْنٰى **"Andolsun, Rabbime döndürülürsem, şüphesiz O'nun yanında benim için en güzeli vardır."**

Böyle demesi, kendisine isabet eden dünya nimetlerinin kendisinden kaynaklanan bir liyakat sebebiyle olduğuna inanmasındandır. Bu hâlin kendisinden hiç ayrılmayacağını zannetmektedir.

فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذٖينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا **"Andolsun, biz inkâr edenlere işlediklerini mutlaka haber vereceğiz."**

Biz, hiç şüphe yok ki, onların amellerinin hakikatini kendilerine haber vereceğiz ve bu konudaki inançlarının tam aksini onlara göstereceğiz.

وَلَنُذٖيقَنَّهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلٖيظٍ **"Ve andolsun, onlara mutlaka ağır azaptan tattıracağız."**

Bu azaptan hiçbir şekilde kurtulamayacaklar.

51- وَاِذَٓا اَنْعَمْنَا عَلَى الْاِنْسَانِ اَعْرَضَ وَنَا بِجَانِبِهٖ **"İnsana nimet verdiğimiz zaman yüz çevirir, yan çizer."**

وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعَٓاءٍ عَرٖيضٍ **"Ona şer dokunduğu zaman ise, uzun uzun yalvarır."**

52- قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهٖ مَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فٖى شِقَاقٍ بَعٖيدٍ **"De ki: "Ne dersiniz? Eğer o** (Kur'an) **Allah katından olup da siz de onu inkâr etmişseniz, çok uzak bir ayrılığa düşenden daha sapık kim olabilir?"**

Eğer Kur'an Allah katından ise ve siz de hiç düşünmeden ve bir delile uymadan onu inkâr etmişseniz, durumunuz ne olur?

Ayette "sizden daha sapmış olanı var mı?" demek yerine **"çok uzak bir ayrılığa düşenden daha sapık kim olabilir?"** denilmesi, hem onların hâlini açıklar, hem de haktan ziyadesiyle sapmalarının illetini bildirir.

53- سَنُرٖيهِمْ اٰيَاتِنَا فِى الْاٰفَاقِ وَفٖٓى اَنْفُسِهِمْ **"Onlara ayetlerimizi âfakta ve enfüste** (kendi nefislerinde) **göstereceğiz."**

Âfakta ayetlerin gösterilmesi,

-Hz. Peygamberin onlara haber verdiği istikbale matuf hadiseleri ve helâk olan milletlerin kalıntılarını,

-Allahın Hz. Peygambere ve halifelerine harikulâde bir şekilde nasip ettiği fetihleri, doğu ve batı hükümdarlarına galebesini onlara göstereceğiz.

Kendi nefislerinde ayetlerin gösterilmesi,

-Mekke ehli arasında zuhur eden ilâhî ayetleri ve onların başına neler geldiğini göstermek,

-Veya, insan bedenindeki Allahın kudretinin kemâline delâlet eden sanat harikalarını onlara göstermek olabilir.

حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ **"Ta ki, onun hak olduğu kendilerine iyice belli olsun."**

Buradaki **"o"** zamiri

-Kur'an,

-Peygamber,

-Tevhid,

-Veya Allah'a raci olabilir.

اَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ اَنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ **"Rabbinin, her şeye şehîd** (şâhit) **olması yetmez mi?"**

Allah her şeyi tahakkuk ettirendir. Vaad edilen diğer şeyleri tahakkuk ettirdiği gibi, Senin dinini de vaat edilen ayetleri göstermek suretiyle diğer dinlere galip kılar.

Veya Allahın **"Şehîd"** olması, muttali olması anlamındadır.

Dolayısıyla Senin de, onların da hâlini bilir.

İnsanı günahlardan sakındırmada Allahu Teâlânın her şeye muttali olması, hiçbir gizli hâlin O'na gizli olmaması yetmez mi?

54- اَلَآ اِنَّهُمْ فٖى مِرْيَةٍ مِنْ لِقَاءِ رَبِّهِمْ **"İyi bilin ki onlar Rablerine kavuşmaktan bir şüphe içindedir."**

Onlar, öldükten sonra diriltililerek ve hesap vererek Rab'lerine mülaki olacaklarından bir şüphe içindeler.

اَلَآ اِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ **"İyi bilin ki O, her şeyi kuşatmıştır."**

O, bütün her şeyi, bütün ayrıntılarıyla bilir, her şeye gücü yeter. Hiçbir şey O'ndan kaçamaz.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Kim Fussılet sûresini okursa Allah her harfine on hasene verir."

ŞÛRÂ SÛRESİ

Şûrâ Sûresi Mekkî olup elli üç ayettir.

335. DERS

Gerçek Dost

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

1- حٰمٓ **"Hâ Mîm."**

2- عٓسٓقٓ **"Ayn, Sîn, Kâf."**

Ha-mim Ayn-Sin-Kaf sûre için isim olabilir. Bunun için araları ayrılmış ve iki ayrı ayet sayılmışlardır. Eğer bu ikisi bir tek isim ise, bu şekilde ayrılmaları diğer Ha-Mîm'lere uygun olması içindir.

3- كَذٰلِكَ يُوح۪ٓي اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِكَۙ اللّٰهُ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ **"Azîz - Hakîm olan Allah, sana ve senden öncekilere işte böyle vahyediyor."**

Bu sûrede anlatılan manaların benzerini, Allah hem Sana, hem de Senden öncekilere vahyediyor.

Ayette "**vahyediyor**" ifadesinin geniş zaman ile yer alması, vahyin devamına ve böyle vahyetmenin Allahın bir âdeti (prensibi) olduğuna delâlet etmek içindir.

Azîz – Hakîm, Allahın iki sıfatı olup, önceki sûrede geçtiği gibi, vahyedilenin şanının yüceliğini ortaya koyar.

4- لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِؕ **"Göklerde ne var ve yerde ne varsa hepsi O'nundur."**

وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظ۪يمُ **"Ve O, Aliyy – Azîm'dir** (yücedir, büyüktür.)"

Ayetin bu kısmı, önceki ayette nazara verilen Allahın izzet ve hikmetini açıklamaktadır.

5- تَكَادُ السَّمٰوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ **"Neredeyse gökler üstlerinden yarılacak."**

Gökler, Allahın azametinden neredeyse yarılacak.

Veya –haşa- O'na veled nisbet edilmesinden yarılacak.

Bu yarılma, onların üst cihetinden başlayarak meydana gelecek. **"Üstlerinden"** şeklinde tahsis edilmesi, Allahın ayetlerinin en büyüğünün ve

O'nun şanının yüceliğine en ziyade delalet eden şeyin, üstlerindeki sema olmasındandır.

Üstlerindeki semanın yarılmasını haber vermek, altlarındaki arzın yarılmasına evleviyetle delâlet eder.

وَالْمَلٰٓئِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِى الْاَرْضِ **"Melekler ise, Rablerini hamd ile tesbih ederler ve arzdakiler için istiğfar ederler."**

Meleklerin arzda olanlar için istiğfar etmeleri, insanların mağfiretine vesile olacak,

-Şefaatte bulunmaları,

-İlham vermeleri,

-Tâate yaklaştıran sebepler için çalışmaları şeklinde olur. Bu ise kısmen mü'min ve kâfiri içine alır. Hatta "istiğfar" kelimesi "muhtemel zararı def etmek için çalışmak" şeklinde tefsir edilse, canlıları, hatta cansızları da içine alır.

Bu istiğfar sırf mü'minlere yönelik ise, o zaman bundan murat şefaattir.

اَلَآ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ **"İyi bilin ki Allah, Ğafur'dur – Rahîm'dir."**

Çünkü her mahlûk, mutlaka ve mutlaka O'nun rahmetinden nasibini almıştır.

Ayet, Allahın azametini takrirde bulunur. Ayrıca, kendisine veled nisbet edilmesi gibi durumlardan yüce olduğuna delâlet eder. Bu çirkin sözü söyleyenlere hemen ceza vermemesi,

-Meleklerin istiğfarda bulunmaları,

-Ve kendisinin engin merhameti ve rahmetindendir.

6- وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهٖٓ اَوْلِيَٓاءَ اللّٰهُ حَفِيظٌ عَلَيْهِمْ **"O'ndan başka dostlar edinenlere gelince, Allah onları daima gözetlemektedir."**

Allah, kendisine şerikler ve emsal edinenlerin hâllerine ve amellerine muttalidir, onları murakabe eder ve buna göre de cezalarını verir.

وَمَٓا اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ **"Sen onlara vekil değilsin."**

Onların cezasını vermek Sana ait değildir.

7- وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا **"Böylece sana Arabça bir Kur'an vahyettik ki, Ümmü'l- Kurâ ve çevresinde bulunanları uyarasın."**

Ümmü'l-Kurâ, Mekkedir.

وَتُنْذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَارَيْبَ فِيهِ **"Ve hakkında asla şüphe olmayan cem günüyle onları uyarasın."**

"**Cem günü**", kıyamet günüdür. Çünkü o günde bütün mahlukat bir araya getirilir.

Veya bundan murat, kıyamet gününde ruhlar ve cesetlerin bir araya getirilmesidir.

Veya bir başka açıdan bakıldığında, ameller ve bu amelleri işleyenlerin bir araya getirilmesidir.

فَرِيقٌ فِى الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِى السَّعِيرِ **"Bir grup cennette, bir grup ise cehennem ateşindedir."**

Mahşerde insanların hepsi önce bir araya getirilir, ardından da iki fırka hâlinde kendilerine uygun yerlere gönderilir.

8- وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَجَعَلَهُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً **"Şayet Allah dileseydi, onları bir tek ümmet yapardı."**

Hepsini hidayet üzere veya hepsini dalâlet üzere yapardı.

وَلٰكِنْ يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِى رَحْمَتِهِ **"Lakin O, dilediğini rahmetine alır."**

Onu hidayet üzere kılar, tâate sevkeder.

وَالظَّالِمُونَ مَالَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ **"Zalimlerin ise, onlara ne bir dost vardır, ne de bir yardımcı."**

Zâlim olanları ise, ne bir dost ne de bir yardımcı olmadan azabına terk eder.

"**O dilediğini rahmetine alır**" denildikten sonra, buna mukabil olanları farklı bir üslûbta anlatması, onları ziyadesiyle tehdît etmek içindir. Çünkü kelâm, uyarma sadedinde gelmiştir.

9- اَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهٖ اَوْلِيَاءَ **"Yoksa onlar Allah'tan başka dostlar mı edindiler?"**

Buradaki sual, onların Allah dışında dostlar edinip edinmediklerini öğrenmek için olmayıp, böyle yaptıklarını takrir içindir. Yani, Allahı bırakıp putları dost edinmişlerdir.

فَاللّٰهُ هُوَ الْوَلِيُّ **"Hâlbuki gerçek dost Allah'tır."**

Eğer hakkıyla dost olmaya layık olanı arıyorlarsa, işte Allah gerçek dosttur.

وَهُوَ يُحْيِ الْمَوْتٰى "O, ölüleri diriltir."

وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ "Ve O, her şeye kadirdir."

Ayetin bu kısmı, dost olmaya layık olanın ancak O olduğunu takrir gibidir.[1]

10- وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ اِلَى اللّٰهِ "Hakkında ayrılığa düştüğünüz ne varsa, hepsinin hükmü Allah'a aittir."

Siz ve kâfirler, dünya ve din meselelerinde ihtilafa düştüğünüzde, bunun hükmü Allaha havale edilir. O, haklı olanı haksız olandan ayırır.

Veya bundan murat, mükâfatlandırmak ve cezalandırmak suretiyle onlar arasında hükmünü vermesidir.

Denildi ki: Mana şöyle de olabilir: "Müteşabih bir meselenin te'vilinde ihtilafa düştüğünüzde, Allahın kitabından muhkem olana müracaat ediniz."

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبّ۪ي "İşte bu, Rabbim Allah'tır."

عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ "Yalnız O'na tevekkül ettim."

Ben bütün işlerde O'nu vekil kıldım.

وَاِلَيْهِ اُن۪يبُ "Ve ancak O'na yöneliyorum."

Müşkil meselelerde de O'na rücu ederim.

11- فَاطِرُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ "O, gökleri ve yeri yaratandır."

جَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَمِنَ الْاَنْعَامِ اَزْوَاجًا "Size kendinizden eşler, hayvanlardan da eşler yaratmıştır."

Burada, hayvanların çeşit çeşit kılınması da anlaşılabilir.

يَذْرَؤُكُمْ ف۪يهِ "Bu sûretle sizi üretiyor."

Sizi ve hayvanları böyle eşeyli kılarak çoğaltır, üretir.

لَيْسَ كَمِثْلِه۪ شَيْءٌ "O'nun benzeri hiçbir şey yoktur."

---

1 Yani, ölenler değil, ölüleri dirilten; acizler değil, her şeye gücü yeten gerçek dosttur.

Allaha eş veya münasip olacak hiçbir şey yoktur.

Burada misil'den murat, o şeyin zâtıdır. "Senin gibi biri böyle yapmaz" dediğimizde, doğrudan o kişinin zâtının anlaşılması gibi.

Şöyle de mana verilmiştir: Onun sıfatı gibi bir sıfat yoktur.

وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ **"Ve O, Semi' – Basir'dir."**

O, bütün işitilen ve görülen şeyleri işitir, görür.

12- لَهُ مَقَالِيدُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur."**

يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ **"Dilediğine rızkı bol verir ve daraltır."**

O, meşietine muvafık bir şekilde rızkı genişletir ve daraltır.

اِنَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ **"Şüphesiz O, her şeyi hakkıyla bilendir."**

Her şeyi bilen olduğu için, her şeyi olması gereken şekilde yapar.

336. DERS

İlâhî Talimat

13- شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصّٰى بِهٖ نُوحًا وَالَّذٖى اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهٖٓ اِبْرٰهٖيمَ وَمُوسٰى وَعٖيسٰٓى **"Nûh'a emrettiğini, sana vahyettiğini, İbrâhim'e, Mûsâ'ya ve İsâ'ya emrettiğimizi size de din kıldı:"**

O, din olarak size Nûh'un ve Muhammedin dinini ve bunlar arasında gelip geçen şeriat sahiplerinin dinlerini vazetti. Bu, bütün ismi geçen peygamberler arasında ortak bir özelliktir.

Ayetin devamı, bunu tefsir eder:

اَنْ اَقٖيمُوا الدّٖينَ **"Dini dosdoğru tutun."**

Bundan murat, tasdiki gerekenlere iman etmek ve Allahın hükümlerine uymaktır.

وَلَا تَتَفَرَّقُوا فٖيهِ **"Ve onda ayrılığa düşmeyin!"**

Bu asılda ihtilafa düşmeyin.

Ama, dinlerin füruatına gelince, **"Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol kıldık."** (Maide, 48) ayetinde nazara verildiği gibi, farklı farklıdır.

كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكٖينَ مَاتَدْعُوهُمْ اِلَيْهِ **"Fakat kendilerini çağırdığın şey, müşriklere ağır geldi."**

Davet ettiğin tevhid, o müşriklere ağır geldi.

اَللّٰهُ يَجْتَبٖى اِلَيْهِ مَنْ يَشَٓاءُ **"Allah, ona dilediğini seçer."**

"**Allah ona dilediğini seçer**" ifadesindeki zamir,

-Kendisine davet ettiği tevhide,

-Veya dine raci olabilir.

وَيَهْدٖى اِلَيْهِ مَنْ يُنٖيبُ **"Ve kendine yönelenleri de ona sevk eder."**

Ona yönelene, irşat ve tevfikte bulunarak hidayet eder, yol gösterir.

14- وَمَا تَفَرَّقُوا اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ **"Onlar ancak ken-**

dilerine ilim geldikten sonra, aralarındaki haddi aşmalar yüzünden ayrılığa düştüler."

Bu ayrılığa düşenler, önceki milletlerdir. **"Kitap ehli, ancak kendilerine beyyine geldikten sonra ayrılığa düştüler."** (Beyyine, 4) ayetinden hareketle ehl-i kitap olduğu da söylenmiştir. Bunlara, ayrılığa düşmenin yasaklanan bir durum olduğu bilgi olarak geldiği hâlde, böyle ayrılığa düşmüşlerdir.

Veya ayette nazara verilen ilim, Hz. Peygamberin geleceğinin bilgi olarak onlara verilmesidir.

Veya peygamberlerin, kitaplar ve başka ilim sebeplerine sahip olmalarıdır. Ama onlar, bu ilim sebeplerine iltifat etmemişlerdir.

Onların bu ayrılığı, düşmanlık yapmak veya dünyayı talep gibi sebeplerle meydana gelmiştir.

وَلَوْلاَ كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ اِلٰى اَجَلٍ مُسَمًّى لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ **"Eğer belli bir süreye kadar Rabbinden bir söz geçmiş olmasaydı, aralarında hemen hüküm verilirdi."**

Bu belli süre (ecel-i müsemma),

-Kıyamet günü,

-Veya mukadder olan ömürlerinin sonudur.

İşte böyle bir ecel olmasaydı, batıl yolda olanların hepsi hemen helâk edilirlerdi. Çünkü bunlar çok büyük günahlar işlemişler, cezayı hak etmişlerdir.

وَاِنَّ الَّذِينَ اُورِثُوا الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِى شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ **"Ve onlardan sonra Kitab'a mirasçı kılınanlar da, onun hakkında derin bir şüphe içindedir."**

Bunlar,

-Hz. Peygamber devrindeki ehl-i kitaptır.

-Veya ehl-i kitaptan sonra Kur'ana varis olan müşriklerdir.

Bunlar, kitaplarından bir şüphe içindedirler, onu gerçekte olduğu gibi bilmezler veya hakkıyla ona inanmazlar,

Veya Kitaptan murat Kur'andır, bunlar Kur'andan şüphe içindedirler.

15- فَلِذٰلِكَ فَادْعُ **"Onun için sen durma davet et."**

İşte bu ayrılıktan dolayı onları tevhid esasında ittifaka davet et.

Veya "Sana verilenlere tâbi olmaya çağır."

وَاسْتَقِمْ كَمَٓا اُمِرْتَ **"Ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol."**

وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَٓاءَهُمْ **"Onların hevâ'larına uyma."**

Onların batıl vehimlerine uyma.

وَقُلْ اٰمَنْتُ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنْ كِتَابٍ **"Ve de ki: Allah kitap olarak ne indirdiyse hepsine iman ettim."**

"İndirilen kitapların tamamına inandım" de. Bazısına inanan, bazısını ise inkâr eden kâfirler gibi yapma.

"**Allah kitap olarak ne indirdiyse hepsine iman ettim**" ifadesi, nazarî (teorik) kuvvetin kemâline işaret eder.

وَاُمِرْتُ لِاَعْدِلَ بَيْنَكُمْ **"Ve aranızda adaleti gerçekleştirmekle emrolundum."**

"**Aranızda adaleti gerçekleştirmekle emrolundum**" ifadesi ise ameli (pratik) kuvvetin kemâline işaret eder.

اَللّٰهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ **"Allah Rabbimiz ve Rabbinizdir."**

Hepimizi yaratan ve hepimizin işini üstlenendir.

لَنَٓا اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ **"Bizim işlediklerimiz bize, sizin işledikleriniz sizedir."**

Hepimiz, yaptığımızın karşılığını göreceğiz.

لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ **"Bizimle sizin aranızda tartışılacak bir şey yoktur."**

Aramızda tartışılacak bir durum yoktur. İnad etmek dışında tartışmayı gerektiren, muhalif kalmayı icab ettiren bir durum yoktur. Çünkü hak, gayet net bir şekilde ortaya çıkmıştır.

اَللّٰهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا **"Allah, hepimizi bir araya toplar."**

Allah kıyamet günü bizi bir araya getirir.

وَاِلَيْهِ الْمَص۪يرُ **"Dönüş de ancak O'nadır."**

Aralarında hüküm vermesi için herkesin mercii O'dur.

Ayette kâfirlere karşı savaşı terke delâlet eden bir durum olmadığından, "savaş ayetiyle bunun hükmü kaldırılmış" denilmesi uygun değildir.[2]

16- وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَااسْتُجِيبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ **"Allah'ın çağrısına uyulduktan sonra O'nun hakkında tartışmaya girenlerin delili Rableri katında batıldır."**

-İnsanların icabet edip Allahın dinine girmelerinden,

-Veya Allahu Teâlânın, Rasûlüne icabetle Bedir günü O'na nusret vermesinden,

-Veya ehl-i kitap olanlar Hz. Peygamberin nübüvvetini ikrar ettikten sonra Allahın dini hakkında tartışmaya girenlerin, Rab'leri nezdinde hüccetleri kıymetsizdir, batıldır.

وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ **"Onlara bir gadap vardır."**

İnatlarından dolayı üzerlerine bir gadap vardır.

وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ **"Ve onlar için çetin bir azap vardır."**

Ve onlar için küfürlerine karşılık çok şiddetli bir azap vardır.

17- اَللّٰهُ الَّذِي اَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ **"O Allah ki, hak olarak Kitab'ı ve mizanı indirdi."**

Allah, bütün semavî kitapları batıldan uzak bir şekilde hak olarak indirdi. İndirdiği kitaplarla inanç esaslarını ve hükümleri ortaya koydu.

Mizan'dan murat, hakların kendisiyle ölçüldüğü ve insanlar arasında eşitliğin sağlandığı dindir.

Veya mizandan murat adalettir. Allah, adaletle ilgili hükümler indirdi.

Veya bundan murat, doğrudan terazi de olabilir. Allah, böyle bir aleti insanlara ilhamen bildirdi.

وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ **"Nereden bileceksin, belki de o saat** (kıyamet) **yakındır."**

Dolayısıyla Kitaba tâbi ol, dine göre amel et, amellerinin tartılacağı ve karşılığının verileceği gün ansızın gelmeden adaletle hareket etmeye devam et!

---

2 Ayeti böyle yorumlayanlara karşı bir cevaptır.

18- يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا **"Ona inanmayanlar, onun hemen gelmesini isterler."**

Kıyametin geleceğine inanmayanlar, alay ederek hemen onun gelmesini istediler.

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ اَنَّهَا الْحَقُّ **"İnananlar ise, ondan korkarlar ve onun gerçek olduğunu bilirler."**

اَلَا اِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ **"İyi bilin ki, kıyamet hakkında tartışanlar çok uzak bir dalalet içindedir."**

Böyleleri, haktan çok uzak bir sapıklık içindedir.

Çünkü, öldükten sonraki hayatın gelmesi, gözle görülmeyen olaylar içinde gözle görülenlere en çok benzeyenidir.[3] Dolayısıyla, yeniden dirilişi imkansız gören biri, diğer gaybî şeyleri hayli hayli inkâr eder.

19- اَللّٰهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ **"Allah, kullarına çok lütufkârdır."**

Onlara öyle ikramlarda bulunmuştur ki, fehimler bunları tam anlayamaz.

يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ **"Dilediğini rızıklandırır."**

Ona dilediği şekilde rızık verir. Kullarından her birine, hikmetinin iktizasına göre özel olarak bir çeşit ikramda bulunur.

وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ **"O, Kavî'dir – Azîz'dir."**

Kavi'dir, kudreti aşikârdır. **Aziz**'dir, asla mağlup olmaz, hükmüne engel olunmaz.

---

3 "Dünü getiren yarını da getirir. Dünyayı yaratan ahireti de yaratmaya kâdirdir. Ölümünden sonra arzı dirilten, toprağın altındaki çürümüş kemikleri de diriltir. Yoktan yaratan, yeniden yaratmakta zorlanmaz" gibi ifadeler, bu gaybî olayı bize âdeta gözle görülür hâle getirir.

337. DERS

Ahiret ve Dünya Harsı

20- مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْاٰخِرَةِ نَزِدْ لَهُ ف۪ي حَرْثِه۪ۚ **"Kim âhiret mahsulünü isterse, onun mahsulünü artırırız."**

Ahiret sevabı, çalışmakla elde edildiğinden, ziraat yoluyla elde edilen mahsule benzetildi. Bundan dolayı "**dünya ahiretin tarlasıdır**" denilmiştir.

Ayette geçen "**hars**" kelimesi asıl olarak "toprağa tohumu bırakmak" anlamına gelir. Bu ekimin sonunda elde edilen mahsul için de kullanılır.

"Onun mahsulünü artırırız."

Biz bu kimseye bire on, bire yediyüz hatta daha fazlasını veririz.

وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِه۪ مِنْهَا **"Kim de dünya mahsulünü isterse, ona da ondan veririz."**

İstediğinin tamamını değil de, onun için taksim ettiğimiz kadarını veririz.

وَمَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ نَص۪يبٍ **"Fakat onun ahirette hiçbir nasibi olmaz."**

Çünkü "ameller niyetlere göredir ve herkes için niyet ettiği vardır."[4]

21- اَمْ لَهُمْ شُرَكٰٓؤُا شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدّ۪ينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللّٰهُۜ **"Yoksa, onlar için Allah'ın izin vermediği bir dini kendilerine yol kılan şerikler mi var?"**

Ayet, onların Allahı bırakıp da O'na şerikler edinmelerini takrir eder ve bunu başlarına vurur. Bu şerikleri, onların şeytanlarıdır.

Bu şerikler,

-Allaha şirk koşmak,

-Ahireti inkâr etmek,

-Sırf dünya için çalışmak gibi, aslında Allahın izin vermediği kötü inanç ve amelleri, kendilerine tapanlara süslü göstermişlerdir.

Denildi ki: Onların şerikleri, taptıkları putlardır. Bu şeriklerin müşrikle-

---

4 Bu ibare Hz. Peygamberin en meşhur hadislerinden birinin mealidir.

re nisbet edilmesi, müşriklerin bunları şerikler edinmiş olmasındandır. Bu şeriklere hüküm vaz etmenin isnad edilmesi, müşriklerin yoldan çıkma sebebinin bunlar olmasından ve bu batıl din ile fitneye düşürülmelerindendir.

Onların şerikleri, bu yolu kendilerine açanların suretleri de olabilir.

وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ "Şayet konulmuş kesin hüküm olmasaydı, aralarında hemen hüküm verilirdi."

Cezanın te'hiriyle ilgili Allahın önceden belirlediği bir prensip olmasaydı, kâfirlerle mü'minler arasında veya müşriklerle şerikleri arasında iş bitirilmiş olurdu.

وَاِنَّ الظَّالِم۪ينَ لَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ "Şüphesiz zâlimler için elem dolu bir azap vardır."

22- تَرَى الظَّالِم۪ينَ مُشْفِق۪ينَ مِمَّا كَسَبُوا "Yaptıkları şeylerden dolayı o zalimleri korkudan titrer halde görürsün."

Sen o müşrikleri kıyamet gününde, işlemiş oldukları kötü ameller yüzünden korkar bir şekilde görürsün.

وَهُوَ وَاقِعٌ بِهِمْ "O ise başlarına gelecektir."

Korksalar da korkmasalar da, yaptıklarının vebâli başlarına gelecektir.

وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ف۪ى رَوْضَاتِ الْجَنَّاتِ "İman edip salih ameller işleyenler ise, cennet bahçelerindedir."

Bunlar, en hoş ve en nezih yerlerdedir.

لَهُمْ مَا يَشَٓاؤُ۫نَ عِنْدَ رَبِّهِمْ "Onlar için Rableri katında diledikleri her şey vardır."

ذٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَب۪يرُ "İşte bu, büyük lütuftur."

Mü'minlere yapılacak bu ikram, büyük lütuftur. Öyle ki, bu lütfa nisbetle dünyadakilere verilenler çok çok küçük kalır.

23- ذٰلِكَ الَّذ۪ى يُبَشِّرُ اللّٰهُ عِبَادَهُ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ "İşte bu, Allah'ın, iman edip salih ameller işleyen kullarına müjdelediği şeydir."

قُلْ لَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا "De ki: Buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum."

Ben yaptığım tebliğe ve verdiğim müjdeye mukabil sizden bir ücret istemiyorum.

اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِى الْقُرْبٰى "Ancak yakınlıktan gelen sevgi istiyorum."

Ancak, size yakınlığımdan dolayı sevmenizi istiyorum.

Veya yakınlığımı sevmenizi istiyorum.

Veya "Asla bir ücret istemiyorum. Lakin sizden yakınlarıma sevgi istiyorum."

Rivayete göre, bu ayet nazil olduğunda Hz. Peygambere "Ya Rasûlallah, sevmemiz vacip olan yakınların kimlerdir?" diye soruldu. Hz. Peygamber "Ali, Fatıma ve bunların iki oğlu (Hasan ve Hüseyin)" buyurdu.

Denildi ki: Ayet şöyle de yorumlanabilir: "Tâat ve salih amelle Allaha yaklaşmanızda, Allah ve Rasûlüne sevginizi istiyorum."

وَمَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا "Kim güzel bir iş yaparsa, onun iyiliğini artırırız."

Özellikle de Rasûlullahın Âl-i Beytine muhabbetle kim bir iyilik yapsa, biz o iyiliğine kat kat sevap veririz. Ayetin Hz. Ebubekir hakkında nazil olduğu söylenir.

اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ شَكُورٌ "Şüphesiz Allah, Ğafur'dur – Şekûr'dur."

Allah, günahkâr olana karşı Ğafur'dur. İtaat edene de, hem sevabını eksiksiz vererek, hem de lütfuyla artırarak Şekûr'dur.

24- اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا "Yoksa "Yalan uydurup Allah'a iftira etti" mi diyorlar?"

Yoksa "Muhammed 'ben peygamberim' ve 'Kur'an da Allahın kelamıdır' derken aslında yalan söyleyip Allaha iftira etti" mi diyorlar?!

فَاِنْ يَشَاِ اللّٰهُ يَخْتِمْ عَلٰى قَلْبِكَ "Eğer Allah dilerse senin kalbini mühürler."

Ayet, Hz. Peygamber gibi birinden –haşa- Allaha bir iftira olamayacağını bildirir. Çünkü böyle bir şeye ancak kalbi mühürlü, Rabbini bilmeyen

biri cesaret edebilir. Basiret ve marifet sahibi olan biri ise, böyle bir şeye asla cesaret edemez ve yapamaz.

Ayet sanki şöyle demektedir: "Allah eğer Seni perişan etmek isterse, O'na iftiraya cür'et edebilmen için kalbini mühürler."

Şöyle de denildi: Eğer Allah dilerse kalbini mühürler de o kalbe Kur'an inmez, vahiy gelmez.

Şöyle de denildi: Allah dilerse kalbine sabır verir de, onların böyle ezaları Sana ağır gelmez.

وَيَمْحُ اللّٰهُ الْبَاطِلَ "Ve Allah batılı yok eder."

وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ "Hakkı ise kelimeleriyle gerçekleştirir."

اِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ "Şüphesiz O, kalplerde olanları hakkıyla bilendir."

Ayet, iftirayı nefyetmektedir. Yani, şayet Kur'an uydurma bir şey olsaydı, Allah onu ortadan kaldırırdı. Çünkü batılı ortadan kaldırmak ve vahiy ile veya hüküm ile hakkı sabit kılmak O'nun âdetindendir.

Allahın "kelimatıyla" batılı mahvetmesi ve hakkı gerçekleştirmesi, Kur'an vasıtasıyla onların batıllarını mahvetmeyi ve hakkı da sabit kılmayı vaat etmesidir.

Veya karşısında durulamaz hükmüyle bunu gerçekleştirmesidir.

25- وَهُوَ الَّذٖى يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهٖ "O, kullarından tevbeyi kabul eder."

Tevbe ettikleri şeylerde, onları cezalandırmaz.

Tevbenin hakikatını daha önce anlamıştın

Hz. Ali'den (r.a.) şöyle rivayet edilir:

Tevbe, altı şekilde görülür:

1-Geçmiş günahlar için pişmanlık duymak.

2-Yapamadığın farzları iâde etmek.

3-Kul hakkını çiğnediğinde geri vermek.

4-Masıyette nefsi büyüttüğün gibi, taat içinde onu eritmek.

5-Nefis, günahların tatlılığını tattırdığı gibi, ona itâatin acılığını tattırmak.

6-Gafletli gülmelerine bedel, ağlamak.

وَيَعْفُوا عَنِ السَّيِّئَاتِ "Ve kötülükleri bağışlar."

Dilediği kimsenin küçük ve büyük bütün günahlarını affeder.

وَيَعْلَمُ مَاتَفْعَلُونَ **"Ve yaptıklarınızı da bilir."**

Bilir de ona göre karşılık verir. Cezalandırır veya hikmetine muvafık bir şekilde cezalandırmaz.

26- وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ **"İman edip salih ameller işleyenlerin dualarına icabet eder."**

Bundan murat,

-Dualarına icabet etmek,

-Veya tâatlerinin karşılığını vermektir. Çünkü sevap vermek de, kendisine terettüp eden neticeler itibarıyla dua ve talep gibidir. Hz. Peygamberin şu hadisi buna misal olabilir: "Duanın en efdali, elhamdülillahtır."

Veya ayete şöyle de mana verilebilir: "İman eden ve salih amel işleyenler, Allah onları tâate çağırdığında O'na icabet ederler."

وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ **"Lütfundan onlara fazlasını da verir."**

Allah onlara istediklerinden ve layık olduklarından daha fazlasını verir.

وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ **"Kâfirler için ise, çetin bir azap vardır."**

Mü'minlere verilecek olan sevap ve lütfa bedel, kâfirler için çok şiddetli bir azap vardır.

338. DERS

Şûrâ Düsturu

27- وَلَوْ بَسَطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهٖ لَبَغَوْا فِى الْاَرْضِ **"Allah, kullarına rızkı bol bol verseydi, yeryüzünde azgınlık ederlerdi."**

O zaman arzda tekebbür ederler, fesat çıkarırlardı.

Veya bazısı bazısına karşı istilaya ve galip gelmeye çalışırdı.

Genelde de böyle olmuştur.[5]

"**Bağy**" kelimesi, kemiyet veya keyfiyet yönüyle ortası aranan şeylerde haddi tecavüz etmektir.

وَلٰكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَا يَشَٓاءُ **"Fakat O, dilediği ölçüde indirir."**

Lakin Allah meşietinin iktizasına göre, rızkı belli bir ölçüyle indirir.

اِنَّهُ بِعِبَادِهٖ خَبِيرٌ بَصِيرٌ **"Şüphesiz O, kullarına Habîr-Basîr'dir."**

Onların gizli durumlarını ve aşikar hâllerini bilir, onlara uygun olanı takdir eder.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, Suffe ehli zengin olmayı temenni ettiklerinde bu ayet nazil oldu.

Denildi ki: Ayet Arablar hakkında indi. Bolluk olduğunda birbirleriyle savaşırlar, kıtlığa maruz kaldıklarında ise otlak ararlardı.

28- وَهُوَ الَّذٖى يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ **"O ki, insanlar umutlarını kestikten sonra yağmuru indirir, rahmetini her tarafa yayar."**

Ayet metninde geçen **"ğays"**, kuraklıktan kurtaran yağmurdur.

Rahmetinin tecellisi olan yağmuru ovalara, dağlara, bitkilere ve hayvanlara, kısaca her yere neşreder.

وَهُوَ الْوَلِىُّ الْحَمٖيدُ **"O, Velî'dir – Hamîd'dir."**

---

5 Yani, genelde bol rızık verilenler, buna şükretmek yerine azgınlık yapmışlar, verilen nimetleri günahta kullanmışlardır.

O **Velî**'dir, lütfuyla ve rahmetini neşretmek suretiyle kullarına yardım eder.

Hamîd'dir, bu icraâtlarına mukabil hamde layıktır.

29- وَمِنْ اٰيَاتِهٖ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَثَّ فٖيهِمَا مِنْ دَٓابَّةٍ **"Gökleri, yeri yaratması ve bu ikisi içinde canlıları yayması, O'nun ayetlerindendir."**

Çünkü gökler ve yer, maddesiyle ve özellikleriyle, her şeye gücü yeten hikmetli bir sanatkârın varlığına delâlet eder.

وَهُوَ عَلٰى جَمْعِهِمْ اِذَا يَشَٓاءُ قَدٖيرٌ **"Ve O, dilediği zaman onları bir araya getirmeye de kadirdir."**

30- وَمَٓا اَصَابَكُمْ مِنْ مُصٖيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ اَيْدٖيكُمْ **"Size gelen her musibet, ellerinizin yaptıkları yüzündendir."**

Başınıza gelen her musibet günahlarınız sebebiyledir.

وَيَعْفُوا عَنْ كَثٖيرٍ **"O, yine çoğunu da affeder."**

Allah bununla beraber bütün günahlarınıza ceza vermez, bunların çoğunu affeder.

Ayet, mücrimler hakkındadır. Çünkü mücrim olmayanlara gelen musibetler, başka sebeplerdendir. Mesela, Allah musibet verir, kul da buna sabreder, bu vesile ile Allah onu büyük bir ecre nail eder.[6]

31- وَمَٓا اَنْتُمْ بِمُعْجِزٖينَ فِى الْاَرْضِ **"Yeryüzünde O'nu âciz bırakamazsınız."**

Sizler, Allahın sizin için takdir ettiği musibetlerden kaçmakla kurtulamazsınız.

وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصٖيرٍ **"Ve sizin için Allah'tan başka hiçbir dost ve yardımcı yoktur."**

Allah dışında sizi bu musibetlerden koruyabilecek ve sizden onları giderebilecek kimse yoktur.

---

6 Beydavi'nin bu açıklaması, ayetinin hükmünün genel anlaşılmaya müsait olmasındandır. Bu açıklama, peygamber gibi masum insanlara ve çocuklar gibi günahsızlara gelen musibetlere güzel bir bakış getirmektedir.

32- وَمِنْ اٰيَاتِهِ الْجَوَارِ فِى الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِ **"Denizde yüzen dağlar gibi gemiler, O'nun ayetlerindendir."**

33- اِنْ يَشَاْ يُسْكِنِ الرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلٰى ظَهْرِهٖ **"O, dilerse rüzgârı durdurur da onlar denizin üstünde kalakalırlar."**

اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ **"Elbette bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için ayetler vardır."**

Bunda, himmetini Allahın ayetlerini tefekkür etmeye sevkedip nefsini dizginleyen ve Allahın nimetlerini tefekkür eden kimseler için ibretler vardır.

Veya "bunda imanı kâmil her mü'min için ayetler vardır."

Çünkü iman iki kısımdan ibarettir: Yarısı sabır ve yarısı da şükürdür.

34- اَوْ يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوا **"Yahut yaptıkları yüzünden onları** (gemileri) **helâk eder."**

Veya Allah kuvvetli bir rüzgar göndererek gemileri gark eder.

Bundan murat, gemidekilerin helâkidir. "**Yaptıkları yüzünden**" denilmesi bunu gösterir.

وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ **"Ve birçoğunu da affeder."**

Bir kısmı ise, affedilmeleri sebebiyle kurtulurlar.

35- وَيَعْلَمَ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِى اٰيَاتِنَا مَا لَهُمْ مِنْ مَحِيصٍ "(Allah, böyle yapar ki), **âyetlerimiz hakkında tartışanlar, kendileri için kaçacak bir yer olmadığını bilsinler."**

36- فَمَا اُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا **"Size verilenler, bu dünya hayatının bir metaıdır."**

Hayatınız süresince bunlardan faydalanırsınız.

وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ وَاَبْقٰى لِلَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ **"Allah nezdindekiler ise, iman edenler ve Rablerine tevekkül edenler için daha hayırlı ve daha kalıcıdır."**

Allah katında olan ahiret sevabı ise, daha hayırlı ve daha daimîdir.

Allah katında olan bu sevap, iman eden ve Rab'lerine tevekkül edenler içindir.

Ahiret sevabı, tamamen faydadır ve bu faydalılık gelip geçici değildir. Bundan dolayı, dünya nimetlerinden çok daha hayırlı ve devamlıdır.

Sebeb-i Nüzûl

Hz. Aliden şöyle rivayet edilir: Hz. Ebubekir malının tamamını tasadduk edince, pek çok kimse O'nu kınamıştı. Ayet bu münasebetle nazil oldu.

37- وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ **"Onlar büyük günahlardan ve çirkin işlerden kaçınırlar."**

وَاِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ **"Öfkelendikleri zaman bağışlarlar."**

38- وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ **"Onlar Rablerine icabet ettiler."**

وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ **"Ve namazı dosdoğru kıldılar."**

Ayet, ensar hakkında indi. Hz. Peygamber onları imana davet etmiş, onlar da kendisine icabet etmişlerdi.

وَاَمْرُهُمْ شُورٰى بَيْنَهُمْ **"İşleri, aralarında şûrâ** (danışma) **iledir."**

Münferid bir görüşle harekete geçmezler. Aralarında meşveret edip ittifakla iş yaparlar. Bu, onların iş yaparken ziyadesiyle tedbirli olmaları ve işlerinde müteyakkız bulunmalarındandır.

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ **"Ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler."**

Kendilerine rızık olarak verdiklerimizden, Allah yolunda hayır olmak üzere harcarlar.

39- وَالَّذِينَ اِذَا اَصَابَهُمُ الْبَغْىُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ **"Ve onlar bir haksızlığa uğradıkları zaman, ona karşı direnirler."**

Çünkü Allah, zelil halde olmalarını hoş karşılamamaktadır. Onların bu vasıfları, şecaâtlerini (cesur olmalarını) anlatır. Daha evvelinde de bir kısım büyük faziletleri nazara verilmişti. Bu vasıflar arasında affedicilik vasfının da olması, onların cesur olmalarına muhalif değildir.

Çünkü **bağışlamak**, bağışlananın aczinden, **intisar** ise hasmın mukavemetinden haber verir. Aciz kimseye karşı hilim göstermek güzel bir haslettir. Galibe karşı hilim göstermek ise kötü bir özelliktir. Çünkü galibe

karşı gösterilecek hilim, onu zulmetmeye karşı cesaretlendirmek ve teşvik etmek demektir.

Cenab-ı Hak, onları zulme karşı direnmekle vasfettikten sonra, haddi aşmaktan men etmek için şöyle bildirdi:

40- وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا **"Bir kötülüğün karşılığı, onun gibi bir kötülüktür** (ona denk bir cezadır)."

Kötülüğe karşı mukabelenin kötülük (seyyie) şeklinde gelmesi, müşakele üslûbundandır.

Veya karşı tarafa kötü gelmesindendir.

فَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ **"Ama kim affeder ve arayı düzeltirse, onun mükâfatı Allah'a aittir."**

Mükâfatının ne olduğunun bildirilmemesi, vaat edilenin büyüklüğüne delâlet eder.

اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ **"Şüphesiz O, zâlimleri sevmez."**

Çünkü O, kötülüğü başlatan ve intikamda haddi aşan zalimleri sevmez.

41- وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهٖ فَاُولٰٓئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ **"Zulme uğradıktan sonra, kendini savunup hakkını alan kimseye bir vebal yoktur."**

Zulme maruz kalıp da hakkını alan kimselere bir vebâl yoktur, itaba ve cezaya maruz kalmazlar.

42- اِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ

"Vebal, ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenler içindir."

Vebal ancak o kimseleredir ki,

-Başkalarına hiç yoktan zarar verirler.

-Hak etmedikleri şeyleri baskı uygulayarak onlardan almaya kalkışırlar.

اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ **"İşte onlar için çok elîm bir azap vardır."**

Onlara, zulümlerine ve haksızlıklarına mukabil elem verici bir azap vardır.

43- وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ اِنَّ ذٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ **"Ve her kim de sabreder ve bağışlarsa, işte bu elbette azmedilecek güzel işlerdendir."**

44- وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَالَهُ مِنْ وَلِيٍّ مِنْ بَعْدِهٖ **"Allah kimi saptırırsa, artık bundan sonra onun hiçbir dostu yoktur."**

Allah ona yardımını kestikten sonra, artık ona yardım edebilecek bir veli (yardımcı) yoktur.

وَتَرَى الظَّالِمِينَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ يَقُولُونَ هَلْ اِلٰى مَرَدٍّ مِنْ سَبِيلٍ **"Azabı gördüklerinde zâlimlerin, "dönmeye bir yol yok mu?" dediklerini görürsün."**

Ayette zalimlerin azabı görmeleri geçmiş zaman sığasıyla anlatılması, azab görmelerinin muhakkak olduğunu göstermek içindir.

O zaman "dünyaya dönüş yok mu?" diye feryad ederler.

45- وَتَرٰيهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا خَاشِعِينَ مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُونَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ **"Onlar ateşe sunulurken, zilletten başlarını öne eğmiş, göz ucuyla gizli gizli baktıklarını görürsün."**

Onların cehennem ateşine bakmaları, kılıçla idam edilecek kimsenin kılıca bakması gibidir.

وَقَالَ الَّذِينَ اٰمَنُوا **"İman edenler ise şöyle derler:"**

اِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ **"İşte asıl hüsrana uğrayanlar, kıyamet günü kendilerini ve ehillerini ziyana sokanlardır."**

Bunlar hem kendilerini hem de beraber oldukları kimseleri ebedi azaba maruz bırakmakla en büyük hüsranı yaşamışlardır.

Mü'minlerin bunu dünyada söylemiş olmaları muhtemel olduğu gibi, diğer âlemde onların hâlini görünce söyleyecek de olabilirler.

اَلَٓا اِنَّ الظَّالِمِينَ فِي عَذَابٍ مُقِيمٍ **"İyi bilin ki zâlimler, sürekli bir azap içindedirler."**

Bu, onların sözünün davamı olabileceği gibi, Allahtan onları bir tasdik de olabilir.

46- وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ اَوْلِيَاءَ يَنْصُرُونَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ **"Onların Allah'tan başka kendilerine yardım edecek dostları da yoktur."**

وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَالَهُ مِنْ سَبِيلٍ "Ve Allah, kimi saptırırsa artık onun için hiçbir çıkar yol yoktur."

Allahın yoldan çıkardığı kimse için hidayete veya kurtuluşa bir yol yoktur.

339. DERS

Allah'ın Konuşması

47- اِسْتَجِيبُوا لِرَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَاْتِيَ يَوْمٌ لاَ مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللّٰهِ **"Allah'tan, geri çevrilmesi olmayan bir gün gelmeden önce, Rabbinize icabet edin."**

مَا لَكُمْ مِنْ مَلْجَاٍ يَوْمَئِذٍ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَكِيرٍ **"O gün sizin için ne sığınacak bir yer vardır, ne de** (günahlarınızı) **inkâra bir mecal!"**

Ve o gün yapmış olduklarınızı inkâra da bir mecâl yoktur. Çünkü bütün yaptıklarınız amel defterlerinizde toplanmıştır. Ayrıca, dilleriniz ve azalarınız da yaptıklarınıza şehâdet eder.

48- فَاِنْ اَعْرَضُوا فَمَا اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا **"Eğer yüz çevirirlerse** (bilesin ki)**, biz seni onlara bir muhafız olarak göndermedik."**

Biz Seni onlara bir gözetleyici ve hesaba çekici olarak göndermedik.

اِنْ عَلَيْكَ اِلاَّ الْبَلاَغُ **"Sana düşen, sadece tebliğdir."**

Zaten onu da yaptın.

وَاِنَّا اِذَا اَذَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَا **"Gerçekten biz insana katımızdan bir rahmet tattırdığımızda ona sevinir."**

وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ فَاِنَّ الْاِنْسَانَ كَفُورٌ **"Ama elleriyle yaptıkları işler yüzünden onlara bir kötülük dokunursa, o zaman da insan pek nankördür."**

Nimeti bütün bütün unutur, belayı ise durmadan hatırlar ve gözünde büyütür, sebebinin ne olduğunu düşünmez.

Ayette anlatılan durum her ne kadar mücrimlere has ise de, insan türünde böylelerinin çok olması ve mücrimlerin de insan sınıfına dâhil olması yüzünden, bu özelliğin insana isnadı caizdir.

Ayette insana rahmetin tattırılmasının katiyet ifade eden اِذَا "iza" ile, belanın gelmesinin ise ihtimal ifade eden اِنْ "in" ile gelmesi, rahmetinin tattırılmasının, bizzât gerekli bir âdet olması cihetiyle muhakkak olmasından, belanın isabetinin ise muhtemel bulunmasındandır.

49- لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"Göklerin ve yerin mülkü** (hükümranlığı) **Allah'ındır."**

Böyle olunca, nimeti ve belayı dilediği şekilde taksim etmek O'na aittir.

يَخْلُقُ مَايَشَٓاءُ **"Ne dilerse yaratır."**

Yaratması, bir ihtiyaçtan değildir. Ayrıca yarattığı bir şeye de itiraz söz konusu olamaz.

يَهَبُ لِمَنْ يَشَٓاءُ اِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَٓاءُ الذُّكُورَ **"Dilediğine kız çocukları, dilediğine erkek çocukları verir."**

50- اَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَاِنَاثًا **"Yahut o çocukları erkekler ve dişiler olmak üzere çift olarak verir."**

وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَٓاءُ عَقِيمًا **"Dilediği kimseyi de kısır yapar."**

Allah insanlara meşietinin muktezasına göre evlat verir. Bir kısmına sadece erkek veya sadece kız verir. Bir kısmına hem erkek hem kız verir. Bir kısmına da hiç vermez.

Önce kız çocuğunun nazara verilmesi, muhtemelen neslin çoğalması için onların daha ziyade olması sebebiyledir.

-Veya ayetin sevk edildiği mana, insanın değil, Allahın meşietinin taalluk ettiğinin gerçekleştiğine delâlet içindir. Kız vermesi de böyledir.[7]

-Veya kelâm belâ hakkında idi. Arablar ise kız çocuğunu böyle telakki ediyorlardı.

-Veya kız babalarının kalplerini hoş etmek için önce onlardan başlanmıştır.

-Veya ayet sonlarındaki fasılaları muhafaza için böyle gelmiştir. "Zükûr" kelimesinin "ez-zükûr" şeklinde gelmesi de bundandır.

اِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ **"Şüphesiz O, Alîm'dir – Kadîr'dir** (her şeyi hakkıyla bilendir, her şeye gücü yetendir)**."**

Böyle olanca yaptığını bir hikmet ve irade ile yapar.

---

7 Genelde anne-babalar kızdan ziyade erkek çocuk isterler. Ama bu, kimsenin keyfine bırakılmamıştır. Allah, dünyanın her tarafında dengeli bir şekilde nüfusun yarısını kız olarak yaratır.

51- وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُكَلِّمَهُ اللّٰهُ اِلاَّ وَحْيًا اَوْ مِنْ وَرَآئِ حِجَابٍ **"Allah, bir insanla ancak vahiy yoluyla, yahut perde arkasından konuşur."**

"Vahiy yoluyla"

Bundan murat, idrak edilen gizli kelâmdır. Böyle bir kelâm, hadd-i zâtında harflerden mürekkep, peş peşe sıralanmaya dayalı değildir.

-Mi'rac hadisinde anlatıldığı tarzda ve rüyet hadisinde vaat edildiği şekliyle şifahî kelâmı[8]

-Ve Tuva ve Tur'da Hz. Musaya gelen vahiy gibi gaybtan bir sesle konuşmayı da içine alır. Ancak, **"Yahut perde arkasından konuşur"** ifadesinin üsttekine atfedilmesi, onu birinciye (yani şifahî kelama) has kılar.

Ayet, rü'yetin imkânsızlığına değil, caiz olmasına bir delildir.

Denildi ki: Bundan murat ilham ve mananın kalbe bırakılmasıdır.

Veya bundan murat, meleğin peygamberlere getirdiği vahiydir. Bu durumda, bunun devamında gelen mana söz konusudur.

اَوْ يُرْسِلَ رَسُولاً فَيُوحِىَ بِاِذْنِهٖ مَا يَشَٓاءُ **"Yahut bir elçi gönderip, izniyle ona dilediğini vahyeder."**

Allah, beşere bir nebi gönderir, o da Allahın vahyini O'nun emrettiği şekilde tebliğ eder.

Ancak birinciye göre "**rasûl**" kelimesi, peygamberlere vahiy getiren meleği ifade eder.

اِنَّهُ عَلِىٌّ حَكِيمٌ **"Şüphesiz O, Aliyy'dir - Hakîmdir."**

Allah, mahlûkatın sıfatlarından yücedir, hikmetinin muktezası ne ise onu yapar.

Böylece bazan vasıtayla, bazan da vasıtasız konuşur. Vasıtasız konuşması da,

-Ya doğrudan olur,

-Veya perde arkasından gerçekleşir.

52- وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ رُوحًا مِنْ اَمْرِنَا **"İşte sana da, emrimizden bir ruh vahyettik."**

---

8 Hz. Peygamber şöyle bildirir: Miraçta bir merhalede Cebrail benden ayrıldı, sesler benden kesildi. Derken Rabbimin kelâmını işittim: "Gönlün rahat olsun Ya Muhammed! Yaklaş, yaklaş" diyordu.

Hz. Peygambere gelen vahyin "ruh" olarak isimlendirilmesi, kalplerin onunla hayat bulmasındandır.

Veya bundan murat Cebraildir. Yani "Onu Sana vahiy meleği olarak gönderdik."

مَا كُنْتَ تَدْرِى مَاالْكِتَابُ وَلاَ الْاِيمَانُ **"Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin."**

Sen, vahiyden önce kitap nedir, iman nedir bilmiyordun.

Ayet, Hz. Peygamberin nübüvvet öncesi bir din ile ibadet etmediğine bir delildir.

Denildi ki: Ayetteki imandan murat, ancak nakil yoluyla ulaşılabilecek bir imandır.

وَلٰكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِى بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا **"Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi kendisiyle doğru yola eriştireceğimiz bir nur yaptık."**

"**Onu**" ifadesinden murat,

-Ruh,

-Kitap,

-Veya iman olabilir.

Biz, kullarımızdan dilediğimizi ona kabule ve kendinde tefekküre muvaffak kılarız.

وَاِنَّكَ لَتَهْدِى اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ **"Şüphesiz ki sen doğru bir yola iletiyorsun."**

Bundan murat, İslâmdır.

53- صِرَاطِ اللّٰهِ الَّذِى لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ **"Göklerdeki ve yerdeki her şeyin sahibi olan Allah'ın yoluna."**

Semavat ve arzın hem yaratılması, hem de idaresi O'nundur.

اَلاَ اِلَى اللّٰهِ تَصِيرُ الْاُمُورُ **"İyi bilin ki, bütün işler Allah'a döner."**

Vasıtaların ve taallukatın kaldırılmasıyla bütün işler Allaha döner.

Ayette muti, olanlara vaat ve mücrim olanlara da vaîd vardır.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Şûrâ sûresini okuyan kimse Meleklerin hakkında dua ettikleri, istiğfarda bulundukları ve kendisi için rahmet talebinde bulundukları kimselerden olur."

ZUHRUF SÛRESİ

Zuhruf Sûresi Mekkî olup seksen dokuz ayettir.

340. DERS

Yeryüzü Beşiği

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

1- حٰمٓ **"Hâ- mîm."**

2- وَالْكِتَابِ الْمُب۪ينِۙ **"Kitab-ı mübine andolsun."**

3- اِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَۚ **"İyice anlayasınız diye, biz onu Arabça bir Kur'an kıldık."**

Allahu Teâlânın yemin ettiği şeylerde, yemin edilen meseleye şahit getirmek söz konusudur. Apaçık mu'cize olduğunu nazara vererek Kur'an ile yemin etmesinde ise, onun hidayet yollarına ve beşerin din hususunda muhtaç olduğu şeylere rehberlik yapmasına dikkat çekilmiştir.

4- وَاِنَّهُ ف۪ٓي اُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا **"Şüphesiz o, nezdimizdeki ümmü'l- kitaptadır."**

Ümmü'l-kitaptan murat levh-i mahfuzdur. Çünkü o, semavî kitapların aslıdır.

"**Nezdimizde**" denilmesi, onun değişmeden mahfuz olduğunu bildirir.

لَعَلِيٌّ حَك۪يمٌ **"Çok yücedir, hikmetlerle doludur."**

Diğer semavî kitaplar içinde mu'cize olmasıyla, O Kur'anın şanı yücedir, tümüyle hikmetle doludur. Muhkem olup, bir başkasıyla neshedilmesi söz konusu değildir.

5- اَفَنَضْرِبُ عَنْكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا اَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُسْرِف۪ينَ **"Haddi aşan bir topluluk oldunuz diye Zikir'le** (Kur'an'la) **sizi uyarmaktan vaz mı geçelim?"**

6- وَكَمْ اَرْسَلْنَا مِنْ نَبِيٍّ فِي الْاَوَّل۪ينَ **"Öncekilerde de nice peygamberler gönderdik."**

7- وَمَا يَأْت۪يهِمْ مِنْ نَبِيٍّ اِلَّا كَانُوا بِه۪ يَسْتَهْزِؤُ۫نَ **"Onlar da kendilerine gelen her peygamberle mutlaka alay ediyorlardı."**

Ayet, kavminin yalanlamasına mukabil Hz. Peygamberi teselli etmektedir.

8- فَاَهْلَكْنَا اَشَدَّ مِنْهُمْ بَطْشًا **"Biz onlardan daha kuvvetli olanları helâk ettik."**

Biz, Kur'anı inkâr eden Senin kavminden daha kuvvetlilerini helâk ettik.

وَمَضٰى مَثَلُ الْاَوَّلٖينَ **"Ve öncekilerin örneği geçti!"**

Kur'anda onların hayret verici kıssaları yer aldı.

Ayette Hz. Peygambere vaad ve muarızlarına da önceki milletlerin başına gelenlerin benzerinin onların da başına geleceğini haber vermek vardır.

9- وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزٖيزُ الْعَلٖيمُ

"Andolsun, onlara, "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, mutlaka, "Onları Azîz – Alîm olan yarattı" diyeceklerdir."

Kur'anın pek çok yerinde benzeri ayetlerde onların "Allah" dedikleri nazara verilir. Burada Allahın iki ismiyle "**Azîz – Alîm olan yarattı**" demeleri, onların "Allah" demelerinin bir lazımı olarak getirilmiş olabilir.[1]

10- اَلَّذٖى جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ مَهْدًا **"O ki, yeryüzünü sizin için bir beşik yaptı."**

وَجَعَلَ لَكُمْ فٖيهَا سُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ **"Ve doğru gidesiniz diye orada sizin için yollar meydana getirdi."**

Bu yollar vasıtasıyla maksatlarınıza ulaşırsınız.

Veya bunları düşünmek suretiyle Sâni'in hikmetine hidayet bulursunuz.

11- وَالَّذٖى نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ **"O ki, gökten bir ölçüyle su indirdi."**

O, fayda verir, zarar vermez bir şekilde gökten belli bir miktarla su indirdi.

فَاَنْشَرْنَا بِهٖ بَلْدَةً مَيْتًا **"Ardından onunla ölü beldeyi canlandırdık."**

---

1 Onların âlemi yaratan Zât için "Allah" demeleri bir derece kolay iken, O'nu Azîz – Alîm olarak bilmeleri ileri bir marifeti ifade eder. Beydâvî bu noktadan hareketle, ayetteki bu iki ilâhî ismi doğrudan onların söylemeleri yerine, "Allah" demelerinin bir lazımı olarak değerlendirmektedir.

"Meyten" kelimesinin "beldeten" kelimesine sıfat olduğu hâlde müzekker gelmesi, "beled ve mekân" manasında olmasındandır.

كَذٰلِكَ تُخْرَجُونَ **"İşte siz de, böyle çıkarılacaksınız."**

Ölü beldenin bu su ile diriltilmesi gibi, siz de kabirlerinizden böyle çıkarılacaksınız.

12- وَالَّذٖى خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا **"O ki, her şeyi çift yarattı."**

وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْفُلْكِ وَالْاَنْعَامِ مَاتَرْكَبُونَ **"Sizin için bineceğiniz gemiler ve hayvanlar kıldı."**

13- لِتَسْتَوُا عَلٰى ظُهُورِهٖ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ اِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا **"Ta ki onların sırtına binip üzerlerine yerleştiğiniz zaman Rabbinizin nimetini anarak şöyle diyesiniz:"**

سُبْحَانَ الَّذٖى سَخَّرَ لَنَا هٰذَا **"Bunları hizmetimize veren Allah'ı tesbih ederiz."**

وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنٖينَ **"Bunlara bizim gücümüz yetmezdi."**

Hz. Peygamber (asm) ayağını bineğe binmek için uzattığında "Bismillah" der, üzerine oturunca da "Elhamdülillah alâ külli hâl" deyip ardından bu ayeti ve devamını okurdu.

14- وَاِنَّا اِلٰى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ **"Şüphesiz biz Rabbimize döneceğiz."**

"**Rabbimize döneceğiz**" denilmesi, Allaha dönmenin en büyük yolculuk olmasındandır.

Veya şu cihetten de olabilir. Yolculuğun bir kısım tehlikeleri de vardır. Yolcunun Allahtan gafil olmaması ve Allaha kavuşmaya hazır bulunması uygun düşer.

15- وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهٖ جُزْءًا **"Böyle iken kullarından bir kısmını O'nun parçası saydılar."**

Ayet, dokuzuncu ayetle bağlantılıdır. Yani, gökleri ve yeri yaratanın Allah olduğunu itiraftan sonra, O'nun kullarından bir kısmını O'na evlat olarak nisbet edip –haşa- "melekler Allahın kızları" dediler.

Zâtında gerçek bir olan Allah hakkında böyle bir isnad, bunun imkânsızlığına delâlet eder.

اِنَّ الْاِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُبِينٌ **"Şüphesiz insan apaçık bir nankördür."**

Allaha veled nisbet etmek, O'nu hiç tanımamaktır ve şanını tahkirdir.

16- اَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَاَصْفٰيكُمْ بِالْبَنِينَ **"Yoksa Allah, yarattıklarından kendisine kızlar edindi de, oğulları size mi seçip ayırdı?"**

Ayetin üslûbunda onların bu iddialarını reddetmek ve hâllerine taaccüp vardır. Çünkü, Allaha bir cüz nisbet etmekle yetinmemişler, kendilerine nisbet edilmesinden hoşlanmadıkları kızları –haşa- Allaha nisbet etmişlerdir. Öyle ki, onlardan birine "kızın oldu" denildiğinde gam ve kederle dolardı. Ayetin devamı bunu nazara vermektedir:

17- وَاِذَا بُشِّرَ اَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمٰنِ مَثَلاً ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ

"Onlardan biri Rahmân'a isnad ettiği (kız çocuğu) **ile müjdelendiği zaman yüzü simsiyah kesilir, öfkesinden yutkunur durur."**

Ayetin bu anlatımında, onların iddialarının fasid olduğuna çok cihetle delâletler vardır.

18- اَوَمَنْ يُنَشَّؤُا فِى الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِى الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ **"Süs içerisinde** (narin bir biçimde) **yetiştirilen ve tartışmada** (delilini erkekler gibi) **açıklayamayanı mı Allah'a isnad ediyorlar?"**

Kadının tartışmada meramını çok iyi anlatamaması,

-Kendisinde his yönünün daha kuvvetli olmasından,

-Ve görüş beyan etme yönünün zayıflığındandır.[2]

19- وَجَعَلُوا الْمَلٰٓئِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمٰنِ اِنَاثًا **"Rahmân'ın kulları olan melekleri de dişi saydılar."**

Bu, onların bir başka küfrüdür. Melekler Allahın kulları içinde en ekmel ve en eşref varlıklar iken, bunları dişi varlıklar olarak telakki etmişlerdir.

اَشَهِدُوا خَلْقَهُمْ **"Onların yaratılışına şahit mi oldular?"**

Allahın onları yaratmasında hazır bulunup da onları dişi varlıklar olarak

---

2 Kadın, erkeğe nisbetle daha içe dönüktür. Tartışma gibi durumlarda akıldan ziyade hisleriyle meseleleri değerlendirir. Kur'anın buna dikkat çekmesi –haşa- kadını tahkir için olmayıp, müşriklerin mesleğinde görülen çelişkileri anlatmak içindir.

mı gördüler?! Çünkü "melekler Allahın kızlarıdır" demeleri, onları görmelerini gerektirir.

Ayette soru yoluyla onların davasının ibtal edilmesi, onların cehâletini ortaya koymak içindir ve kendileriyle inceden inceye bir istihzadır.

سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْـَٔلُونَ **"Onların şehadeti yazılacak ve sorulacaklardır."**

Melekler hakkında böyle demeleri yazılacak ve kıyamet günü kendilerine bu sorulacaktır.

Bu, onlara çok şiddetli bir vaîddir.

20- وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمٰنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ **"Dediler: Eğer Rahmân dileseydi, biz onlara kulluk etmezdik."**[3]

Allahın meleklere ibadeti engellemeyişini, onlara ibadeti yasaklamadığı veya onlara ibadetin güzel olduğu şeklinde değerlendirdiler. Bu ise batıldır. Bundan dolayı Allah onların cehaletini nazara verip şöyle buyurdu:

مَا لَهُمْ بِذٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ **"Bu konuda hiçbir bilgileri yoktur."**

اِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُونَ **"Onlar sadece yalan söylüyorlar."**

Onlar, böyle demek suretiyle ancak batıl bir şekilde söz oyunları yapmaktadırlar.

Ayette işaret edilen durum, onlarla ilgili davanın aslına da bakabilir. Yani, onların bütün bu batıl iddialarının akıl yoluyla bir delili bulunmamaktadır.

Cenab-ı Hak ardından nakil yoluyla da bir delilleri olmamasına dikkat çekip şöyle buyurdu:

21- اَمْ اٰتَيْنَاهُمْ كِتَابًا مِنْ قَبْلِهِ فَهُمْ بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ **"Yoksa bundan önce onlara bir kitap verdik de ona mı sarılıyorlar?"**

---

[3] Aslında bu cümleleri doğrudur. Allahın dilemediği bir şey meydana gelmez. Ama Allahın küfrü yaratması, ona razı olması demek değildir. Allahın domuzu yaratmasından hareketle "madem yaratmış, yiyelim" sonucuna varılmayacağı gibi, insanları böyle küfür yollarına düşebilecek mahiyette yaratması, insanların küfre düşmelerinde mazeretleri olması için değildir. Allah insanın önüne hak ve batılı koymak suretiyle onu imtihan etmekte, yanlışlar içinde doğruları bulmasını istemektedir.

Yoksa biz kendilerine Kur'andan önce bir kitap verdik de bu dediklerinin doğru olduğunu mu söylüyor? Onlar da buna yapışıp böyle konuşuyorlar!?

22- بَلْ قَالُوا اِنَّا وَجَدْنَا اٰبَاءَنَا عَلٰى اُمَّةٍ **"Hayır! Onlar şöyle dediler: "Şüphesiz biz atalarımızı bir din üzere bulduk."**

وَاِنَّا عَلٰى اٰثَارِهِمْ مُهْتَدُونَ **"Ve biz onların izlerinden gitmekteyiz"**

Yani, onların bu konuda aklî ve naklî hiç bir delili yoktur. Sırf cahil atalarını taklîd ile böyle şeylere meyletmişlerdir.

23- وَكَذٰلِكَ مَا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِى قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ اِلاَّ قَالَ مُتْرَفُوهَا **"İşte bunun gibi, biz senden önce hiçbir memlekete bir uyarıcı göndermedik ki, oranın şımarık zenginleri şöyle demiş olmasınlar:"**

اِنَّا وَجَدْنَا اٰبَاءَنَا عَلٰى اُمَّةٍ **"Şüphesiz biz atalarımızı bir din üzerine bulduk."**

وَاِنَّا عَلٰى اٰثَارِهِمْ مُقْتَدُونَ **"Ve biz onların izlerine uymaktayız."**

Ayet, Hz. Peygambere bir tesellidir ve taklidin böyle meselelerde kadîm (eskiden beri süregelen) bir dalâlet olduğuna bir delildir.

Ayet aynı zamanda bunlardan önce gelenlerin de kayda değer bir delili olmadığını nazara vermektedir.

Ayette varlıklı kişilerin böyle dediğinin söylenmesi, bolluk içinde olmanın ve meylür – rahatın bunları tefekkürden çevirip taklide sevkettiğini göstermektedir.

24- قَالَ اَوَلَوْ جِئْتُكُمْ بِاَهْدٰى مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ اٰبَاءَكُمْ "(Gönderilen uyarıcı) **dedi: Ben size babalarınızı üzerinde bulduğunuz dinden daha doğrusunu getirmiş olsam da mı?"**

Şayet ben atalarınızın dininden daha doğru bir dinle gelmişsem, yine de onlara mı uyacaksınız?

قَالُوا اِنَّا بِمَا اُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ **"Dediler: Biz sizinle gönderilenleri inkâr ediyoruz"**

Böyle demeleri, kendilerine gelen uyarıcı zâtın kendilerinden ümidini kesmesi içindir. Yani, "Senin getirdiğin din daha doğru da olsa, biz ona bakmayacağız, onunla ilgili düşünmeyeceğiz" demektedirler.

25- فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ **"Biz de onlardan intikam aldık."**

Biz de onların hepsini helâk ederek kendilerinden intikam aldık.

فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ **"Şimdi bak, yalanlayanların akıbeti nasıl oldu!"**

Onların akıbetine bak da, kavminin yalanlamalarına aldırma!

341. DERS

Dünya Zineti

26- وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِيمُ لِاَبِيهِ وَقَوْمِهٖ **"Hani İbrahim babasına ve kavmine şöyle demişti:"**

Onlara İbrahimin şu kıssasını yâdet ki, nasıl taklidden teberri edip delile yapıştı, onlar da görsünler.

Veya onlara İbrahimin kıssasını anlat ki, mutlaka taklid edeceklerse O'nu taklîd etsinler. Çünkü O, kendilerinin en şerefli atasıdır.[4]

اِنَّنِى بَرَٓاءٌ مِمَّاتَعْبُدُونَ **"Gerçekten ben sizin taptığınız şeylerden uzağım."**

27- اِلاَّ الَّذِى فَطَرَنِى **"Ancak beni yaratan hariç."**

Burada istisna munkatı veya muttasıl olabilir.

Birinciye göre mana: "Ben sizin taptıklarınızdan uzağım. Ben ancak beni yaratana ibadet ederim."

İkinciye göre mana şöyledir: "Ben, beni yaratan Allah dışında sizin taptıklarınızdan uzağım."

Çünkü hem Allaha hem de putlara tapıyorlardı.

فَاِنَّهُ سَيَهْدِينِ **"Şüphesiz O beni doğru yola iletecektir."**

Beni hidayet üzere sabit kılacak.[5]

Veya mana şöyle de olabilir. Beni şu anda ulaştırdığı hidayetten daha ötesine sevk edecek.

28- وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِى عَقِبِهٖ **"Ve bunu, ardından gelecek olanlara daimî bir miras kıldı."**

---

4 Hz. Peygamberin kavmi, nesil itibarıyla Hz. İbrahime dayanıyordu. Batıl yolda giden bu kimseler "atalarımızı böyle bulduk" demekteydiler. Kur'an buna mukabil, en şerefli olan ataları İbrahimin durumunu kendilerine hüsn-ü misal olarak gösterdi.

5 Çünkü Hz. İbrahim zâten hidayet üzere idi.

Ahirettir. Bu da birincinin tersidir, bunu da Mücahit, demiştir. Ahfeş de şöyle demiştir: Önümüzdeki: Biz yaratılmadan öncekidir, arkamızdaki de: Biz yok olduktan sonrakidir.

"Ve bunların arasındaki şeyler": Bunda da üç görüş vardır:

Birincisi: Dünya ile ahiret arasındakiler, bunu da Said bin Cübeyr, demiştir.

İkincisi: Sura iki üfürme arasındakiler, bunu da Mücahit, İkrime ve Ebu'l – Aliye, demişlerdir.

Üçüncüsü: Bizi yarattığı zaman, bunu da Ahfeş, demiştir. İbn Enbari şöyle demiştir: Bunu tekil yapmıştır, hâlbuki işaret iki şeyedir; Birisi "ma beyne eydina", *İkincisi:* "Vema halfenadır"? Çünkü Araplar "zalike"yi tesniyeye de cem'e de kullanırlar.

"Vema kâne rabbüke nesiyya (Rabbin unutkan olmadı)": Nesiy: Nâsi, yani unutan manasınadır.

Kelmaın manasında da iki görüş vardır:

Birincisi: Sana vahyi geciktirdiği andan itibaren seni terk etmiş değildir. Bunu da İbn Abbas, demiştir. Mukatil de: Senden vahiy kesilirken seni unutmadı, demiştir.

İkincisi: O, olmuş ve olacağı bilir, hiçbir şeyi unutmaz. Bunu da Zeccac, demiştir.

"Öyleyse O'na ibadet et": Yani O'nu birle, çünkü O'na şirk ile ibadet etmek ibadet değildir.

"İbadetine sabır göster": Yani tevhidine sabret, demektir. Emir ve yaşağına da denilmiştir.

"Hel ta'lemü lehu semiyya": Harun, Ebu Amr'dan onun hel ta'lemü'yü (hetta'lamü şeklinde) idgam ettiğini rivayet etmiştir. Gerekçesi de şöyledir: Sibeveyh lamı te'ye, seye, dala, zeye, sine, sada

Üçüncüsü: O'ndan başka kendisine Halık ve Kadir denmeyi hak eden birini biliyor musun? Bunu da Zeccac, demiştir.

وَيَقُولُ الْاِنْسَانُ ءَاِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ
اُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾ اَوَلَا يَذْكُرُ الْاِنْسَانُ اَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُ
شَيْـًٔا ﴿٦٧﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ
جَهَنَّمَ جِثِيًّا ﴿٦٨﴾ ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ اَيُّهُمْ اَشَدُّ عَلَى
الرَّحْمٰنِ عِتِيًّا ﴿٦٩﴾ ثُمَّ لَنَحْنُ اَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ اَوْلٰى بِهَا صِلِيًّا ﴿٧٠﴾ وَاِنْ
مِنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلٰى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ﴿٧١﴾ ثُمَّ نُنَجِّي
الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾

66 – İnsan: "Öldüğüm zaman mı, gerçekten sonra ben (kabirden) çıkarılacağım?" der.

67 – İnsan düşünmez mi ki, gerçekten biz onu daha önce yarattık ve kendisi hiçbir şey değildi.

68 – Rabbine andolsun ki, mutlaka onları da şeytanları da toplayacağız, sonra da onları cehennemin çevresinde diz çökmüş vaziyette hazır edeceğiz.

69 – Sonra her bölükten hangisi Rahman'a karşı daha cüretli ise onları elbette çıkaracağız.

70 - Sonra elbette biz ona girip yanmaya daha layık olanları pekiyi bileniz.

"Sonra ben kabirden çıkarılacağım?": Eğer: "Bunun zahiri sorudur, cevabı nerede?" denilirse, buna üç cevap verilmiştir, bunları İbn Enbari zikretmiştir:

Birincisi: Kelamın zahiri sorudur, manası ise inkar ve rettir, özeti de: Ben ölümden sonra dirilecek değilim, demektir.

İkincisi: O, bu sözü ile dirilmekten sorunca, aziz ve celil olan Allah ona: "İnsan düşünmez mi?" diye cevap verdi. Bu: Evet, sen diriltileceksin, manasını da içermektedir.

Üçüncüsü: Bu kafirin sorusunun cevabı Yasin: 78'de "Bize bir misal getirdi" kavlindedir. Çünkü Kur'an'ın hepsi bir mesaj hükmündedir. Surelerin ikisi de Mekki'dir.

"Evela yezkürül insanu": İbn Kesir, Ebu Amr, Hamze ve Kisai, zalın fethası ve kâfın şeddesiyle okumuşlar; Nafi, Asım ve İbn Amir de sakin ve şeddesiz zal ile "yezkürü" okumuşlardır. Übey bin Ka'b ile Ebu'l – Mütevekkil Naci de, ye ve te ile "evela yetezekkerül insanu" okumuşlardır. İbn Mes'ud, İbn Abbas, Ebu Abdurrahman Sülemi ve Hasen de, ye ile te olmadan sakin ve şeddesiz zal ve merfu kâf ile okumuşlardır, mana da şöyledir: Bu münkir, ilk yaratılışını düşün müyor mu? Başını sonuna delil getirmiyor mu? "Rabbine andolsun ki mutlaka onları toplayacağız": Yani yeniden dirilmeyi inkar edenleri, demektir. "Veşşeyatıne": Şeytanlarla beraber, çünkü her kafir bir zincir içinde şeytanıyla beraber haşrolunacaktır "Sonra onları cehennemin etrafında hazır edeceğiz": Mukatil: Cehennemin içinde demiştir, zira bir şeyin etrafı onun içinde olabilir. Mesela: Celesel kavmu havlel beyti (cemaat evin içinde etrafta oturdular) dersin. Şöyle de denilmiştir: İçine girmeden önce etrafında diz çökerler.

"Cisiyya": Zeccac şöyle demiştir: O, Casin'in cem'idir, kaid ve kuud gibi. Hal olmak üzere mansuptur. Aslı cimin zammı iledir, kesri ise se'nin kesresine uyum sağlamak içindir.

ve din mensuplarından elbette alacağız, "hangisi Rahman'a karşı daha cüretli ise": Yani günahı en büyük olanı, demektir. Mana da: Azap, sırası ile en cüretlisinden, günahı en büyük olandan ve şerrin önderlerinden başlatılır, demektir. Zeccac da şöyle demiştir: "Eyyühüm"de üç görüş vardır:

Birincisi: O, söz başıdır, "lenenzianne" gramer olarak hiçbir şeyde amel etmemiştir. Bu da Yunus'un görüşüdür.

İkincisi: O, kendilerine, hangileri Rahman'a karşı daha cüretli, denir manasına göredir, Bunu da Halil, demiş, Zeccac da tercih etmiş ve tevili şöyledir, demiştir: Cüretli olduğu için, "bunların hangisi daha cüretli", denecek olanı çıkaracağız. Şu beyti de şahit getirmiştir:

Genç kadından uzakta geceledim,

Sıkıştırılmamış ve mahrum da kalmamış, denilenden uzakta geceledim.

Üçüncüsü: "Eyyühüm" zam üzere mebnidir, çünkü o, kendi grubundakilere benzememektedir, mana da: Hangisi daha faziletli ise, demektir. Onun, grubundakilere benzememesi de şöyledir: Idrıb eyyühüm efdalü (en faziletlisine vur), dersin; ıdrıb men efdalu demek hoş olmaz; onun için: Men hüve efdalu dersin. Kül ma etyabu (en temizini ye) demek hoş olmaz; onun için: Ma huve etyabu, dersin. Huz ma efdalu demezsin, ellezi hüve efdalu dersin. İşte "ma", "men" ve "ellezi"ye benzemediği için "eyyümüm" zam üzere mebni olmuştur. Bunu da Sibeveyh, demiştir.

"Ona girip yanmaya daha layık olanı": Yani ona girmeye daha layık olan, daha cüretli olandır; adamlarından önce onlardan başlanır. "Sıliyya": Temyiz olarak mansuptur. Salannare yeslaha denir ki: Ateşe girip sıcağını çekmektir.

"Ve in minküm illa varidüha": Kelmada ızmar (gizleme) vardır,

Kâne lehüm, demektir. Çünkü o, "ve sekahüm rabbuhum" *(İnsan: 21)* kavline matuftur. Şair de şöyle demiştir:

(Sevgilim) aşıkların mezarından uzaklaştı,
Ey Mahrem'in kızı, seni aramak bana zor geldi.

Beyitte geçen tılabüki, tılabüha yerine kullanılmıştır.

Cehenneme uğramaktan ne murat edildiği hususunda da beş görüş vardır:

Birincisi: O, girmektir, Cabir bin Abdullah, Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem'den şöyle dediğini rivayet etmiştir: Vurud (uğramak) girmektir; ona girmedik iyi ve kötü hiç kimse kalmayacaktır. Mü'mine soğuk ve selamet olacaktır, tıpkı İbrahim'e olduğu gibi. Öyleki ateş onların soğuğundan feryat edecektir.[9] İbn Abbas'tan da şöyle rivayet edilmiştir; ona Nafi bu ayetten sordu, o da ona: "Sen ve ben ona gireceğiz. Bak, aziz ve celil olan Allah bizi ondan çıkaracak mı yoksa çıkarmayacak mı?" dedi. Sonra da şu ayetleri delil getirdi: "Feevredehümünnar" *(Hud: 98)*; "Entüm leha varidun" *(Enbiya: 98)*. Abdullah bin Revaha da ağlar ve şöyle derdi: Oraya uğrayacağım bana haber verildi, döneceğim haber verilmedi. Hasen Basri de şöyle anlatmıştır: Bir adam, kardeşine: "Kardeşim, sana cehenneme uğrayacağın haberi geldi mi?" dedi. O da: Evet, dedi. Ona: "Ondan çıkacağın da geldi mi?" dedi. O da: Hayır, dedi. O da: "Öyleyse bu gülme nedir?" dedi. Halid bin Ma'dan şöyle demiştir: Cennetlikler cennete girdikleri zaman: "Rabbimiz bize cehenneme uğrayacağımızı va'detmemiş miydi?" derler, onlara. Evet, ancak siz o sönükken ona uğradınız, denilir.

Bu görüşte olanlardan ikisi de, bir rivayette Hasen ile Ebu Malik'tir. Bu görüşün sahiplerine bazı itirazlar edilmiştir,

---

9 - İmam Ahmed, Müsned, 3/329.

Ben de derim ki: Bazıları bu delillere şöyle cevap vermişlerdir: Birinci ayette Musa kalkıp da su çekip koyunları sulayınca, orada eğleşmekle suya girmiş gibi oldu. Öteki ayete gelince: O da cennettin içinde bulunanlardan haber vermektedir; onlar cehennemin sesini işitmezler. Biz de az önce Halid bin Ma'dan'dan onların cehenneme uğrayacaklarını, fark etmeden oradan geçeceklerini rivayet etmiş bulunuyoruz.

İkincisi: Uğramak üzerinden geçmektir, bunu da Abdullah bin Mes'ud ile Katade, demişlerdir. İbn Mes'ud şöyle demiştir: İnsanlar cehenneme uğrarlar, sonra da amelleriyle dönerler; birincileri şimşek gibi, sonra rüzgar gibi, sonra atın koşması gibi, sonra yük hayvanı gibi, sonra da yaya gibi geçerler.

Üçüncüsü: Ona uğramak onun yanında hazır olmaktır, bunu da Ubeyd bin Umeyr, demiştir.

Dördüncüsü: Müslümanların uğraması köprüden geçmektir, müşriklerin uğraması da içine girmektir. Bunu da İbn Zeyd, demiştir.

Beşincisi: Mü'minin ona uğraması, dünyada sıtmaya tutulmasıdır. Osman bin el – Esved, Mücahit'ten şöyle dediğini rivayet etmiştir: Sıtma, her mü'minin ateşten hissesidir, sonra "içinizden ona uğramayacak biri yoktur" ayetini okumuştur. Buna göre, sıtmaya yakalanan Müslüman ona (cehenneme) uğramıştır.

"Rabbinin üzerine oldu": Yani cehenneme uğramak, "lazım bir şey": Hatm: Hüküm vermek ve işi kestirmektir. Makdıy ise Allah'ın kaza ettiği şey demektir, mana da: Onu kesin karara bağladı ve mahlukuna hükmetti, demektir.

"Sümme nüneccil lezinet tekav": İbn Abbas, Ebu Miclez, İbn Yamur, İbn Ebi Leyla ve Asım el - Cahderi, senin fethi ile "semme = orada" okumuşlardır. Kisai ile Yakup da "şeddesiz olarak "nünci"

şirkten sakınmalar, zalimlerden murat edilenler de: Kafirlerdir. "Cisiyya" kavlinin manası da, Meryem: 68'da geçmiş bulunuyor.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ
آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ
خَيْرٌ مَقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا ﴿٧٣﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ
مِنْ قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثَاثًا وَرِئْيًا ﴿٧٤﴾

73 – Onlara Allah'ın ayetleri açık açık okunduğu zaman kafirler, iman edenlere: "İki gruptan konumu daha hayırlı ve meclisi daha güzel olan hangisidir?" der.

74 – Onlardan önce nice nesiller helak ettik ki onlar, malca da görünüşçe de daha güzeldiler.

"Onlara okunduğu zaman": Yani müşriklere okunduğu zaman, demektir, "ayetlerimiz": Yani Kur'an. "Kafirler der": Yani Kureyş müşrikleri der, "iman edenlere": Yani mü'minlerin fakirlerine, demektir. "Eyyül ferikayni hayrun makamen": Nafi, Ebu Amr, İbn Amir, Hamze, Kisai, Ebu Bekir ve Hafs da Asım'dan rivayet ederek mimin fethi ile makamen okumuşlardır; İbn Kesir de mimin zammı ile "mukamen" okumuştur. Ebu Ali el – Farisi de: Makam, mim meftuh da olsa mazmum da olsa, ikamet edecek yerdir, demiştir.

"Ahsenü nediyya": Nediy ve nadi: Bir toplumun meclisi ve toplandığı yerdir. Ferra şöyle demiştir: Nediy ve nadi: İki lügattır, kelamın manası da şöyledir: Siz mi daha hayırlısınız yoksa biz mi daha hayırlıyız? Onlar mesken ve meclisleri ile övünmüşlerdi; Allah Teala da onlara cevap verip: "onlardan önce nice nesiller helak ettik" dedi.

İbn Abbas, Ebu'l – Mütevekkil, Ebu'l – Cevza ve İbn Süreyc de Kisai'den naklen, noktalı ze, şeddeli ye ve hemzesiz olarak "ziyya" okumuşlardır. Zeccac da, manası: Manzaralarının hoşluğu demiştir.

قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلَالَةِ
فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمَٰنُ مَدًّا ۚ حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ إِمَّا الْعَذَابَ
وَإِمَّا السَّاعَةَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضْعَفُ
جُنْدًا ﴿٧٥﴾ وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى ۗ وَالْبَاقِيَاتُ
الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَرَدًّا ﴿٧٦﴾

75 – De ki: "Kim sapıklıkta ise, Rahman onun için uzatsın / mühlet versin. Nihayet azap yahut kıyametten kendilerine va'dedileni gördükleri zaman, yerce kim daha kötü ve askerce kim daha zayıf imiş bileceklerdir".

76 – Allah doğru yolu bulanların hidayetini artırır. Baki kalan iyi şeyler, Rabbinin katında sevapça da daha hayırlıdır, sonuçça da daha hayırlıdır.

"De ki: Kim sapıklıkta ise": Yani küfürde ve tevhitten körlükte ise, "Rahman onun için uzatsın": Zeccac şöyle demiştir: Bu, lafzan emir ise de mana bakımından haberdir, mana da şöyledir: Allah onun sapıklık cezasını onun içinde bırakmak kıldı. İbn Enbari de şöyle demiştir: Allah Teala Araplara kendi dilleri ile hitap etti, o da haberi emir şeklinde vererek tekit etmektir. Mesela biri: İnzarena Abdullah felnükrimhu (eğer Abdullah bizi ziyaret ederse, ona ikram edelim) der, tekit kasde-

yoksa mü'minler mi? Çünkü onların yeri cennettir, ötekilerin ise cehennemdir. "Ve" yardım ve öldürme ile bileceklerdir "askeri daha zayıf olanı"; onlarınki mi yoksa Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem'inki mi daha zayıftır. Bu, onların "iki gruptan konumu daha hayırlı ve meclisi daha güzel olan hangisidir?" sözlerine reddiyedir.

"Allah doğru yolu bulanların hidayetini artırır": Bunda da beş görüş vardır:

Birincisi: Allah tevhit ile doğru yolu bulanların imanını artırır. *İkincisi:* Onların dindeki basiretlerini artırır. *Üçüncüsü:* Vahyi artırmakla imanlarını artırır; ne zaman bir sure inerse, imanları artar. *Dördüncüsü:* Nasih ve mensuh ile imanları artar. *Beşincisi:* Mensuh ile hidayete erenlerin hidayetini nasih ile artırır. Zeccac da, mana şöyledir, demiştir: Allah onların mükafatlarını yakinlerini artırma şeklinde kıldı, tıpkı kafirlerin cezalarını sapıklıkta uzatmak kıldığı gibi.

"Baki kalan iyi şeyler": Bunları da Kehf: 46'da zikretmiş bulunuyoruz.

"Sonuçça daha hayırlıdır (hayrun meredda)": Burada mered red gibi mastardır, mana da: Amel edenlere dönen sevabı daha hayırlıdır; kafirlerin ziyan olup da boşa giden amelleri gibi değildir, demektir.

أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾ أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾ كَلَّا سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾ وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا ﴿٨٠﴾

77 - Ayetlerimizi inkar edip de: "Mutlaka bana mal ve evlat verilecektir" diyeni gördün mü?

78 - Gaybı mi gördü yoksa Rahman'ın katından bir söz mü aldı?

ben de Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'i inkar etmem, dedim. O da: Ben ölür de tekrar dirildiğim zaman bana gelirsen, benim orada malım ve evladım olur, sana veririm, dedi. Bu ayet "tek başına" kavline kadar bunun üzerine indi.[10]

İkincisi: O, Velid bin Muğire hakkında inmiştir, bu da Hasen'den rivayet edilmiştir. Müfessirler birinci görüşü kabul ederler.

"Leuteyenne malen ve veleda": İbn Kesir, Ebu Amr, Nafi, Asım ve İbn Amir, vavın fethi ile (veleda) okumuşlar; Kisai de vavın zammı ile "vülda" okumuştur. Ferra da: Bunların ikisi de lügattir, tıpkı udm ve adem gibidir, cem'i yoktur, demiştir. Kays kabilesi vüld'ü cemi, vavın fethi ile veledi de tekil kabul eder.

Bu kafir kendine mal ve evlat verileceğini nereden iddia etti? Bunda da iki görüş vardır: *Birincisi:* Sizin iddianıza göre cennette demek istemiştir. *İkincisi:* Dünyada. İbn Enbari, ayetin takdiri şöyledir demiştir: Böyle diyeni isabetli mi görüyorsun?

"Gaybi mi gördü?": İbn Abbas, bir rivayette: Ona gaip olan şeyi mi gördü de cennette olup olamayacağını bildi, demiştir. Başka bir rivayette de: Levhi- Mahfuz'a mı baktı, demiştir.

"Yoksa Rahman'ın katından bir söz mü aldı?" Bunda da üç görüş vardır:

Birincisi: Yoksa: "Lailahe illallah" mı?" dedi ki ona o yüzden rahmet edeyim? Bunu da İbn Abbas, demiştir. *İkincisi:* Yoksa iyi bir amel işledi de onun sevabını mı umuyor? Bunu da Katade, demiştir. *Üçüncüsü:* Yoksa ona cennete girdireceğine dair söz mü verdi? Bunu da İbn Saib, demiştir.

"Hayır": Yani mesele onun dediği gibi ona mal ve evlat verilecek

---

10 - İmam Ahmed, Müsned, 5/110.

İkincisi: Onu helak etmek ve mülkünü yok etmekle yanındaki mala ve evlada biz mirasçı olacağız. Yine bu da İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir; Katade de böyle demiştir. Zeccac da mana şöyledir, demiştir Malını ve evladını elinden alacak ve onu başkasına vereceğiz.

"Bize tek başına gelecektir": Yani malsız ve evlatsız, demektir.

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ﴿٨١﴾
كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿٨٢﴾
اَلَمْ تَرَ اَنَّا اَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ اَزًّا ﴿٨٣﴾
فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ اِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ﴿٨٤﴾

81 – Kendilerine güç olsun diye Allah'tan başka tanrılar edindiler.

82 – Hayır. İbadetlerini inkar edecekler ve onlara karşı zıt / düşman olacaklar.

83 – Görmedin mi, şüphesiz biz, şeytanları kafirlerin üzerine gönderdik de onları kışkırtmakla kışkırttılar.

84 – Onlara karşı acele etme. Ancak biz onları saymakla sayıyoruz.

"Allah'tan başka tanrılar edindiler": Putlara tapan müşrikleri kastediyor. "Kendilerine güç olsun diye": Ferra: Ahirette kendileri şefaatçi olsunlar diye, demiştir.

"Hayır": Yani mesele kendilerinin kurdukları gibi değildir, "inkar edeceklerdir": Yani putlar müşriklerin tapmalarını inkar edecekler, demektir, mesela "bize ibadet etmiyorlardı" *(Kasas: 63)* kavli gibi. Çünkü onlar cansızdır, ibadeti anlamazlar. "Ve olurlar": Yani putlar, "onlara karşı": Yani müşriklere karşı, "zıt": Yani kıyamet gününde

Ezzetil kıdrü de: Tencere kaynadı, demektir.

"Onlara karşı acele etme": Yani azaplarını acele isteme, demektir. Bazıları bunun kılıç ayetiyle mensuh olduğunu iddia etmişlerdir ki doğru değildir. "Biz onları saymakla sayıyoruz": Bu sayılan şeyde de üç görüş vardır:

Birincisi: Nefesleridir, bunu da İbn Ebi Talha, İbn Abbas'tan rivayet etmiş; Tavus ile Mukatil de böyle demişlerdir.

İkincisi: Günler, geceler, aylar, yıllar ve saatlerdir. Bunu da Ebu Salih, İbn Abbas'tan rivayet etmiştir.

Üçüncüsü: Amelleridir, bunu da Kutrub, demiştir.

يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَٰنِ وَفْدًا ﴿٨٥﴾ وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وِرْدًا ﴿٨٦﴾ لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٨٧﴾

85 – O günde ki, müttakileri Rahman'a binitli olarak süreceğiz.

86 – Günahkarları da cehenneme susuz sevk edeceğiz.

87 – Şefaate sahip olamazlar; ancak Rahman'ın katından bir söz alan kimse hariç.

"O günde ki müttakileri süreceğiz": Bazıları: Bu, "onlara düşman olurlar" kavline müteallıktır, demişler (onlara düşman olurlar müttakileri sevk edeceğimiz gün); bazıları da takdiri şöyledir, demişlerdir: Onlara müttakileri sevk edeceğimiz günü hatırlat, onlar ki itaat ede-

Birincisi: Kabirlerinden Rahman'a sürülürler, bunu da Ali bin Ebu Talib, demiştir.

İkincisi: O, hesaptan sonradır, bunu da Ebu Süleyman Dımeşki, demiştir.

"Günahkarları sevk edeceğiz": Yani kafirleri demektir. "Cehenneme susuz olarak": İbn Abbas, Ebu Hureyre ve Hasen: Virden (itaşen): Susuz manasınadır, demişlerdir. Ebu Ubeyde de: Vird, vurudun mastarıdır, demiştir. İbn Kuteybe de. Vird: Suya gelen topluluktur, yani susuz kimselerdir, demiştir. Çünkü suya ancak susuzlar gelir. İbn Enbari de: Virden (varidine) manasınadır, demiştir (mastar ism-i fail yerine kullanılmıştır. Mütercim).

"Şefaate sahip olamazlar": Yani şefaat de edemezler, kendilerine şefaat de edilmez, demektir.

"İlla menittehaze inder rahmani ahde": Zeccac şöyle demiştir: "Men"in vav ve nundan bedel olarak mahallen merfu olması caizdir, o zaman mana: Şefaate sahip olamazlar, ancak Rahman'dan söz alan hariç, demek olur. İstisna-i munkatı olarak mahallen mansup olması da caizdir ki o zaman da mana: Günahkarlar şefaate sahip olamazlar" tarzında olur. Sonra da şöyle demiştir: "İlla" "lakin" manasınadır, (takdir şöyledir): Ancak Rahman'dan söz alan hariçtir ki o, şefaate sahip olur. Ahd (söz) de burada: Allah'ın birliği ve O'na imandır. İbn Enbari de şöyle demiştir: Ahdin lügatteki açıklaması: Bilinen ve muhafaza edilen bir şeyi öne sürmektir. Ahittü fülanen filmekani kavlinden gelir ki: Onu orada gördüm ve müşahede ettim, demektir.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَٰنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾ لَقَدْ جِئْتُمْ

شَيْئًا إِدًّا ﴿٨٩﴾ تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ

89 – Andolsun, çok kötü bir şeye geldiniz.

90 – Neredeyse ondan gökler parçalanacak, yer çatlayacak ve dağlar gürültü ile devrilecek.

91 – Rahman'a evlat iddia ettiler, diye.

92 – Rahman'a evlat edinmek yaraşmaz.

93 – Göklerde ve yerdekilerin hepsi mutlaka Rahman'a kul olarak gelecektir.

94 – Andolsun ki, onları tesbit etmiş ve onları saymakla saymıştır.

95 – Hepsi O'na kıyamet gününde tek başına gelecektir.

"Rahman evlat edindi, dediler": Yani Yahudiler, Hıristiyanlar ve Arap müşriklerinden, melekler Allah'ın kızlarıdır, diyenler kastedimiştir. "Andolsun, çok kötü bir şeye geldiniz": Yani büyük bir küfür işlediniz, demektir. Ebu Ubeyde şöyle demiştir: İd ve nükr: Kötülükte son kerteye varmış şeydir.

"Tekadüs semevatü yetefattarne": İbn Kesir, Ebu Amr, İbn Amir, Ebu Bekir de Asım'dan rivayet ederek te ile "tekadü" okumuşlar; Nafi ile Kisai de, ye ile "yekadü" okumuşlardır. İkisi de ye, şeddeli tı ile "yetefattarne" okumuşlardır. İbn Kesir ve Asım rivayetinde Hafs da onlara katılmıştır. Ebu Amr ve Ebu Bekir de Asım'dan rivayet ederek nun ile "yenfatırne" okumuşlardır. Hamze ile İbn Amir de Meryem suresinde Ebu Amr gibi, Ayn sin kaf: 5'de, İbn Kesir gibi okumuşlardır. "Yetefatterne minhü"nün manası, sizin o sözünüzden dolayı çatlamaya yaklaştılar, demektir. İbn Kuteybe de, hedda: Düşmek manasınadır, demiştir.

"En deav": Ferra şöyle demiştir: Demelerinden ve dedikleri için. Ebu Ubeyde de, deav, kıldılar (dediler) demektir, bu seslenmekten değildir, demiş ve şu şiiri şahit getirmiştir:

Bil ki, öyle öğüt almış dediğin kimseyi görürsün ki,
Senden ayrıldığı zaman hiç öğüt almamış gibi olur.

"Rahman'a evlat edinmek yaraşmaz": Yani O'na uygun düşmez ve yakışmaz, demektir. Çünkü çocuk baba ile aynı cinsten olmak ister, her çocuk edinen kendi cinsinden çocuk edinir. Allah Teala ise herhangi bir şeyle cins olmaktan ve o şeyin kendisiyle cins olmasından münezzehtir. Öyleyse çocuk edinmek Allah için imkansızdır. "Göklerdekilerin ve yerdekilerin hepsi mutlaka Rahman'a kul olarak gelecektir": Kıyamet gününde. "Kul", hor ve başı eğik demektir. Mana şöyledir: İsa, Uzeyr ve melekler O'nun kullarıdır. Kadı Ebu Ya'la şöyle demiştir: Bunda şuna delil vardır ki, baba, kendi çocuğunu köle olarak satın alırsa, onun üzerinde mülkiyet hakkı kalmaz. Hemen satın almakla çocuk azat olur. Çünkü Allah Teala kulluk söz konusu olduğu için oğulluğu bertaraf etmiştir. Bu da oğullukla köleliğin birleşmeyeceğini gösterir.

"Andolsun ki onları tesbit etmiş", yani sayılarını bilmiş ve "onları saymakla saymıştır": Çok olmaları sayılmalarına mani olmaz. "Hepsi O'na kıyamet gününde tek başına gelecektir": Malsız ve yardımcısız.

Eğer "Niçin Rahman'da ve "âtihi"de tekil yaptı da, "ahsahüm ve addehüm"de zamir olarak cemi yaptı?" denilirse,

Cevap şöyledir: Kül kelimesinin lafzı müfret, manası cemidir; o nedenle müfretlik lafza, cemi de manaya göredir.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَٰنُ وُدًّا ﴿٩٦﴾ فَإِنَّمَا
يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لُّدًّا ﴿٩٧﴾ وَكَمْ
أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُم مِّنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا ﴿٩٨﴾

96 – Şüphesiz iman edip iyi şeyler yapanlar (var ya), Rahman onlar için (kalplerde) bir sevgi kılacaktır.

97 – Onu (Kur'an'ı) diline kolaylaştırdık ki onunla müttakileri müjdeleyesin ve onunla inatçı bir kavmi uyarasın.

98 – Onlardan önce nice nesiller helak ettik. Onlardan hiçbirini hissediyor veyahut onlar için gizli bir ses işitiyor musun?

"Rahman onlar için bir sevgi kılacaktır": İbn Abbas şöyle demiştir: Bu, Hazreti Ali radıyallahu anh hakkında inmiştir, manası da şöyledir: Allah onları sever ve onları da mü'minlere sevdirir. Katade

şöyle demiştir: Mü'minlerin kalplerinde onlara bir sevgi yaratır. Ebu Hureyre'nin, Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem'den şu rivayeti de böyledir: Allah bir kulu sevdiği zaman: Ey Cebrail, ben filancayı seviyorum, siz de onu sevin, der. Cebaril de göklerde seslenir: Şüphesiz Allah filancayı seviyor, siz de onu sevin, der. Yeryüzündeki insanlara onun sevgisi verilir, o da sevilir."[11] Nefret hakkında da böyle denilmiştir. Herem bin Hayyan da şöyle demiştir: Herhangi bir kul kalbi ile Allah'a dönerse, Allah da ehl-i imanın kalplerini ona döndürür; öyle ki ona sevgilerini ve merhametlerini nasip eder.

"Onu senin diline kolaylaştırdık": Yani Kur'an'ı, demektir. İbn Kuteybe; onu sana düz hale getirdik ve onu senin dilinle indirdik, demiştir. Lüdd: İse eledd'in çoğuludur, o da çok uğraşan hasım demektir.

"Onlardan önce nice nesiller helak ettik": Bu, Mekke kafirleri için korkutmadır. "Onlardan hiçbirini hissediyor musun?": Zeccac şöyle demiştir: Görüyor musun? Hel ahseste sahibeke denir ki: "Arkadaşını gördün mü?" demektir. Rikz ise: Gizli sestir. İbn Kuteybe de: Anlaşılmayan sestir, demiştir. Ebu Salih de: Harekettir, demiştir. Allah daha iyi bilir.

---

11 - Buhari, Bed'ü'l - Halk, bab, 6; Edeb, bab, 41; Tevhid, bab, 33; Müslim, Birr, hadis no, 157; Tirmizi, Tefsirü sure 19, bab, 7; Malik, Muvatta, Şiir, hadis no, 15; Ahmed, Müsned, 2/267, 341, 413, 480, 509, 514.

Dahhak, demiştir. *Beşincisi:* Onlar nikahtan bahsedince kinaye yollu söylerlerdi, bunu da Mücahit, demiştir. Muhammed bin Ali de: Onlar cinsel organlardan bahsedince onu kinaye yollu ifade ederlerdi, demiştir.

"Onurla geçerler": Bunda da üç görüş vardır:

Birincisi: Akıllıca geçerler, bunu İbn Saib, demiştir. *İkincisi:* Ondan yüz çevirerek geçerler, bunu da Mukatil, demiştir. *Üçüncüsü:* Mana şöyledir: Boş şeylere rastladıkları zaman çeker giderler, bunu da Ferra, demiştir.

"Onlara hatırlatıldığı zaman": Yani öğüt verildiği zaman, "Rablerinin ayetleriyle": Onlar da Kur'an'dır. "Üzerine sağırlar ve körler olarak kapanmazlar": İbn Kuteybe şöyle demiştir: Onlardan gafil olmazlar; sanki sağırlar gibi duymamış ve körler gibi görmemiş olmazlar. Başka bir lügatçi de şöyle demiştir: Sanki duymamış ve görmemişler gibi ilk halleri üzere kalmazlar. Burada gerçekten yere kapanma olayı yoktur; Araplar: Filancaya sövdüm, kalktı ağladı, oturdu ağıt yaktı, gelip özür diledi, şaşırıp gitti, derler; aslında ne kalkma ne de oturma vardır.

"Heb lena min ezvacina ve zürriyyatina": İbn Kesir, Nafi, İbn Amir, Hafs da Asım'dan rivayet ederek, cemi sıgasıyla "zürriyyatina" okumuşlar; Ebu Amr, Hamze, Kisai, Ebu Bekr, Hafs da Asım'dan rivayet ederek, tekil kalıbıyla "zürriyetina" okumuşlardır. "Kurrete a'yün": İbn Mes'ud ile Ebu Hayve "Kurrâti a'yün" okumuşlar; kim sana taatte bulunursa, sen de onunla dünyada ve ahirette gözlerimizi aydın edersin, demek istemişlerdir. Hasen Basri'ye "göz aydınlığı" dünyada mı yoksa ahirette mi?" diye sordular, o da şöyle dedi: Bir mü'minin eşini ve evladını Allah'a itaat eder görmesi kadar gözünü aydın edecek bir şey var mı? Allah'a yemin ederim ki onlar başka değil, Allah'a itaat edilip de gözlerinin aydın olmasını istemişlerdir. Ferra da şöyle demiştir:

"Aydınlık" fiildir, fiil de neredeyse çoğul yapılmaz. Baksanıza, "üd'u süburan kesiren" *(Furkan: 14)* demiş, onu çoğul yapmamıştır. Kurret mastardır, karret aynuhu kurreten, denir. Eğer: Kurrete aynin veya kurrati aynin denilse, yine doğru olur. Başkası da şöyle demiştir: Kurret'in aslı soğukluktur, çünkü Araplar sıcağı hazzetmezler, soğukta rahat ederler.

"Bizi müttakilere önder kıl": Bunda da iki görüş vardır:

Birincisi: Bizi arkasına düşülen liderler kıl, bunu da İbn Abbas, demiştir. Başkası da şöyle demiştir: Bu (imam) tekildir, ondan çoğul kastedilmiştir; şuralarda olduğu gibi: "İnna resulü rabbil alemin" *(Şuara: 16)*, "feinnehüm adüvvün li" *(Şuara: 77)*.

İkincisi: Bizi müttakilere uyan ve onların ardına düşen kimseler kıl, bunu da Mücahit demiştir. Buna göre kelam ters çevrilmiştir, mana da şöyledir: Vec'alil müttakine lena imamen (müttakileri bize lider kıl).

أُولَٰئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا
صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا ﴿٧٥﴾ خَالِدِينَ فِيهَا
حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٧٦﴾ قُلْ مَا يَعْبَؤُا بِكُمْ رَبِّي
لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا ﴿٧٧﴾

75 – İşte onlar sabrettikleri şeylere karşılık oda ile mükafatlandırılırlar ve orada esenlikle ve selamla karşılanırlar.

76 – Orada ebedi kalıcılar olarak. (Orası) karargah olarak da ikametgah olarak da ne güzeldir!

77 – De ki: "Eğer duanız olmasa Rabbim size değer vermez. Gerçekten yalanladınız; ileride (azap) gerekli olacaktır.

"İşte onlar oda ile mükafatlandırılırlar": İbn Abbas: Yani cennetle demiştir. Başkası da şöyle demiştir: Gurfe (oda): Her yüksek binadır, maksat cennet odalarıdır; onlar da zebercet, inci ve yakuttandır. "Sabrettikleri şeylere karşılık": Dinlerine ve müşriklerin eziyetlerine karşılık, demektir.

"Ve yulakkavne fiha": İbn Kesir, Nafi, Ebu Amr ve Hafs da Asım'dan rivayet ederek, mazmum ye ve meftuh ve şeddeli lam ile "ve yulekkavne" okumuşlar; İbn Amir, Hamze, Kisai ve Ebu Bekir de Asım'dan rivayet ederek, meftuh ye, sakin ve şeddesiz mim ile "ve yelkavna" oku-

muşlardır. "Esenlikle ve selamla": İbn Abbas şöyle demiştir: Birbirlerini selamlarlar, aziz ve celil olan Rableri de onlara selam gönderir. Mukatil şöyle demiştir: "Tehiyye" selamdır, "selamen" ise: Allah işlerini onlara teslim eder ve onlardan vazgeçer, demektir.

"De ki: Rabbim size değer vermez": Bunda da üç görüş vardır:

Birincisi: Size ne yapar, bunu da İbn Abbas, demiştir. *İkincisi:* O'nun yanında ne itibarınız olur? Ma abe'tü bifülanin denir ki: Onun benim yanımda değeri ve itibarı yoktur, demektir. Bunu da Zeccac, demiştir. *Üçüncüsü:* Size niye azap etsin, demektir, bunu da İbn Kuteybe, demiştir.

"Duanız olmasa idi": Bunda da dört görüş vardır:

Birincisi: İmanınız olmasa idi, bunu da İbn Ebi Talha, İbn Abbas'tan rivayet etmiştir.

İkincisi: İbadetiniz olmasa idi, bunu da Dahhak, İbn Abbas'tan rivayet etmiştir.

Üçüncüsü: Ona ibadet etmek için eğer duanız olması idi, bunu da Mücahit, demiştir, maksat halkın yararlanmasıdır; çünkü Allah Teala muhtaç değildir.

Dördüncüsü: Eğer O'nu birlemese idiniz, bunu da Zeccac nakletmiştir. Çoğunluğa göre ayette söylenmeyen kelimeler vardır; İbn Kuteybe de takdir şöyledir, demiştir: Ma ya'beü biazabiküm levla ma ted'unehu mineş şeriki velveled (eğer O'na ortak ve evlat isnat etmese idiniz, size azap etmezdi). Bunu da "azap ileride gerekli olacaktır" kavli açıklar. Şairin şu sözü de onun gibidir:

Kim isterse kendini dar bir uçuruma atar,
Fakat onu dardan kim çıkarır?

Yani o dar yerden çıkarmak için kim vardır? Bu mü'minlere mi yoksa kafirlere mi hitaptır? Bunda da iki görüş vardır. Amma: "Gerçekten yalanladınız (inanmadınız)" kavli, Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem'i yalanlayan Mekke halkına hitaptır. "İleride olacak": Yani yalanlamanız "gerekli": Yani kaçınılmaz bir azap olacaktır. Bunda da üç görüş vardır:

Birincisi: Onları Bedir savaşında öldürmesidir, o zaman öldürüldüler, ahiret azabı da arkalarından gelecektir. Bu da İbn Mes'ud, Übey bin Ka'b, Mücahit ve diğerlerinin görüşleridir. *İkincisi:* O ölümdür, bunu da İbn Abbas, demiştir. *Üçüncüsü:* Lizam, savaş demektir, bunu da İbn Zeyd, demiştir.

﴿٩١﴾ وَقِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٩٢﴾ مِنْ دُونِ اللَّهِ هَلْ يَنْصُرُونَكُمْ
أَوْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٩٣﴾ فَكُبْكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ ﴿٩٤﴾ وَجُنُودُ
إِبْلِيسَ أَجْمَعُونَ ﴿٩٥﴾ قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ ﴿٩٦﴾ تَاللَّهِ إِنْ كُنَّا لَفِي
ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٩٧﴾ إِذْ نُسَوِّيكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٩٨﴾ وَمَا أَضَلَّنَا إِلَّا الْمُجْرِمُونَ
﴿٩٩﴾ فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ ﴿١٠٠﴾ وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ ﴿١٠١﴾ فَلَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً
فَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٢﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾

90 – Cennet müttakilere yaklaştırıldı.

91 – Cehennem azgınlar için açığa çıkarıldı.

92 – Onlara: "İbadet ettikleriniz nerede?" denildi.

93 – "Allah'tan başka. Size yardım ediyorlar mı yahut kendilerine yardım ediyorlar mı?"

94 – Artık onlar da onun içine yüzleri koyun atılmışlardır.

95 – İblis'in bütün orduları da.

96 – Orada çekişirlerken dediler:

97 – "Allah'a yemin ederiz ki, gerçekten biz apaçık bir sapıklık içinde idik'.

98 – "Çünkü sizi alemlerin Rabbi ile eşit tutardık".

99 – "Bizi ancak o günahkârlar saptırdı".

100 – "Artık bizim için şefaatçiler yok".

101 – "Ne de sıcak bir dost".

102 – "Keşke bizim için dünyaya bir dönüş olsa da biz de inananlardan olsa idik!"

103 – Şüphesiz bunda elbette bir ibret vardır. Onların çoğu mü'minler olmadı.

104 – Şüphesiz Rabbin elbette O, mutlak galip, çok esirgeyicidir.

"Cennet müttakilere yaklaştırıldı": Yani ona bakmaları için onlara yaklaştırıldı, demektir. "Cehennem çıkarıldı": Yani açığa çıkarıldı, demektir. "Azgınlar için": Onlar da sapıklardır. "Onlara denildi": Azarlama tarzında, "Allah'tan başka ibadet ettikleriniz nerede? Size yardım ediyorlar mı?": Yani azabınıza engel olabiliyorlar mı veyahut kendileri de ondan uzak kalabiliyorlar mı?

"Artık yüzleri koyun atılmışlardır (kübkibu)": Süddi: Onlar müşriklerdir, demiştir. İbn Kuteybe de: Tepeleri üstü atılmışlardır, demiştir. Maddenin aslı "Kübbibu"dur, kebebtül inae (kabı ters çevirdim) sözünden gelir. Bu durumda ortadaki kâf'ı beye çevirmiştir, çünkü üç benin arka arkaya gelişi dile ağır gelir. Nitekim "kümkimu" demişlerdir ki, bu da "küme"den gelir, aslı "kümmimu"dur (kümelendiler). Zeccac, manası: Birbirlerinin üzerine atıldılar, demiştir. Bunun da aslı, o şekilde atılmanın tekrar edilmesidir. Sanki atıldığı zaman birkaç kere yalpa yapar, sonra yerleşir.

"Azgınlar": Bu hususta da üç görüş vardır:

Birincisi: Müşriklerdir, bunu da İbn Abbas, demiştir.

İkincisi: Şeytanlardır, bunu da Katade ile Mukatil, demişlerdir.

Üçüncüsü: Tanrılardır, bunu da Süddi, demiştir. "İblis'in orduları da": Onun ardına düşen cin ve insanlardır. "Onlar orada çekişirlerken dediler": Yani onlar ve tanrıları, demektir. "Tallahi in künna": Ferra: Lekad künna (gerçekten biz idik) demiştir. Zeccac da: Biz başka değil ancak sapıklıkta idik, demiştir.

"Çünkü sizi eşit tutardık": Yani ibadette Allah'a denk tutardık, demektir. "Bizi ancak o günahkarlar saptırdı": Bunlar hakkında da iki görüş vardır:

Birincisi: Şeytanlardır. *İkincisi:* Onlara uydukları ilkleridir. İkrime de: İblis ile Adem'in katil oğludur, demiştir.

"Bizim için şefaatçiler yoktur": Bunu Peygamberler, melekler ve mü'minler şefaat ettikleri zaman, derler. Cabir bin Abdullah, Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem'den şöyle dediğini rivayet etmiştir: Cennette bir adam, "Acaba arkadaşım filan ne yaptı?" der. Arkadaşı da cehennemdedir, bunun üzerine Allah Teala: Onun arkadaşını cennete çıkarın,

der. O zaman ateşte kalanlar: Bizim için şefaatçiler de sıcak bir dost da yoktur, derler. Hamîm: Senin sevdiğin, onun da seni sevdiği yakındır. Mana da şöyledir: Bizim için bizimle ilgilenecek bir yakın yoktur. "Keşke bizim için bir dönüş olsa": Yani dünyaya bir dönüş olsa, demektir. Biz de mü'minlerden olsaydık": Allah'ı bir bilenler şefaate nail oldukları gibi biz de nail olsaydık derler.

كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٠٥﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٠٦﴾
إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٠٧﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٠٨﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١١٠﴾

105 – Nuh kavmi de peygamberleri yalanladı.

106 – Hani, onlara kardeşleri Nuh, "korkmaz mısınız?" demişti.

107 – "Şüphesiz ben sizin için güvenilir bir elçiyim".

108 – "Allah'tan korkun ve bana itaat edin".

109 – "Buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak alemlerin Rabbinin üzerinedir".

110 – "Allah'tan korkun ve bana itaat edin".

"Kezzebet kavmu nuhin": Zeccac şöyle demiştir: Kavm müzekkerdir, mana ise şöyledir: Kezzebet cemaatü kavmi nuh (Nuh kavmi topluluğu peygamberleri yalanladı).

"Hani, onlara kardeşleri Nuh, demişti": Bu kardeşlik soy kardeşliği idi, din kardeşliği değildi. "Korkmaz mısınız?": O'nu birleyerek ve O'na itaat ederek azabından korkmaz mısınız, demektir. "Şüphesiz ben sizin için güvenilir bir elçiyim": Benimle Rabbim arasındaki elçilikte güvenilir biriyim. "Buna karşı sizden bir ücret istemiyorum": Yani tevhide davete karşı demektir.

قَالُوا أَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ ﴿١١١﴾
قَالَ وَمَا عِلْمِي بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١١٢﴾ إِنْ حِسَابُهُمْ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّي
لَوْ تَشْعُرُونَ ﴿١١٣﴾ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٤﴾ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ
﴿١١٥﴾ قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا نُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ ﴿١١٦﴾

111 – Onlar da: "Sana bayağılar tabi olmuşken sana iman mı edelim?" dediler.

112 – Dedi: "Onların ne yaptıkları hakkında bilgim yoktur".

113 – "Onların hesabı ancak Rabbimin üzerinedir, eğer bilirseniz".

114 – "Ben mü'minleri kovacak değilim".

115 – "Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım".

116 – Dediler: "Ey Nuh, eğer vazgeçmezsen, mutlaka taşlananlardan olursun".

"Vettebeakel erzelun": Yakup, hemzenin fethi, tenin sükunu ve aynın zammı ile "veetbaükel erzelun" okumuştur. Onlarda da üç görüş vardır:

Birincisi: Dokumacılardır, bunu da Dahhak, İbn Abbas'tan, demiştir.

İkincisi: Dokumacılar ve ayakkabıcılardır, bunu da İkrime, demiştir.

Üçüncüsü: Malları ve itibarları olmayan yoksullardır, bunu da Ata, demiştir. Bu da onların cahilliğini gösterir, çünkü sanatlar din işlerine zarar vermez.

"Onların ne yaptıkları hakkında bilgim yoktur": Yani ben onların işlerini ve sanatlarını bilmem, bununla mükellef değilim, ben ancak onları davet etmekle mükellefim. "Hesapları değildir": Yaptıkları şeylerde, "ancak Rabbimin üzerinedir, eğer bilirseniz": Eğer bunu bilirseniz, sanatları hakkında beni ayıplamazsınız. "Ben mü'minleri kovacak değilim": Yani ben sizin iddianıza göre onlar sefiller diye imanlarını kabul etmeyecek değilim.

"Mutlaka taşlananlardan olursun": Bunda da üç görüş vardır:

Birincisi: Sövülenlerden, bunu da Dahhak, demiştir.

İkincisi: Taşla vurulanlardan, bunu da Katade, demiştir.

Üçüncüsü: Taşla öldürülenlerden, bunu da Mukatil, demiştir.

قَالَ رَبِّ

إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ ﴿١١٧﴾ فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي وَمَن مَّعِيَ مِنَ

الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾ فَأَنجَيْنَاهُ وَمَن مَّعَهُ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿١١٩﴾ ثُمَّ

أَغْرَقْنَا بَعْدُ الْبَاقِينَ ﴿١٢٠﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿١٢١﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٢﴾

117 – Dedi: "Rabbim, şüphesiz kavmim beni yalanladılar".

118 – "Artık benimle onların arasını bir açma ile aç; beni de benimle beraber olan mü'minleri de kurtar".

119 – Biz de onu da onunla beraber yüklü gemide olanları da kurtardık.

120 – Sonra da kalanları boğduk.

121 – Şüphesiz bunda elbette bir ibret vardır. Onların çoğu mü'minler olmadı.

122 – Şüphesiz Rabbim elbette O, mutlak galip, çok esirgeyendir.

"Artık benimle onların arasını bir açma ile aç": Yani benimle onların arasında azapla bir hüküm ver, demektir. "Beni ve benimle beraber olanları kurtar": O azaptan. Fülk'ün açıklaması da Bakara: 164'te geçmiştir. Meşhun da, dolu demektir. Şehantül inae: Kabı doldurmaktır. Nuh'un gemisi de insanlar, kuşlar ve bütün canlılarla dolmuştu. "Sonra onların ardından suda boğduk": Nuh ve kavminin kurtuluşundan sonra, "kalanları".

كَذَّبَتْ
عَادٌ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾ إِنِّي لَكُمْ
رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٢٥﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٢٦﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٢٧﴾ أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ آيَةً
تَعْبَثُونَ ﴿١٢٨﴾ وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ﴿١٢٩﴾ وَإِذَا بَطَشْتُمْ
بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ ﴿١٣٠﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٣١﴾ وَاتَّقُوا الَّذِي
أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ ﴿١٣٢﴾ أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ ﴿١٣٣﴾ وَجَنَّاتٍ
وَعُيُونٍ ﴿١٣٤﴾ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣٥﴾

123 – Ad (kavmi) elçileri yalanladı.

124 – Hani, kardeşleri Hud onlara: "Korkmaz mısınız?" demişti.

125 – "Şüphesiz ben sizin için güvenilir bir elçiyim".

126 – "Allah'tan korkun ve bana itaat edin".

127 – "Buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak alemlerin Rabbinin üzerinedir".

128 – "Her yüksek tepeye bir işaret / alamet yapıyor eğleniyor musunuz?"

129 – "Sanki ölmeyecek gibi yapılar yapıyorsunuz".

130 – "Yakaladığınız zaman zorbalar olarak (zorbaca) yakalıyorsunuz".

131 – "Allah'tan korkun ve bana itaat edin".

132 – "Size bildiğiniz o şeyle yardım edenden korkun".

133 – "Size hayvanlarla ve oğullarla yardım etti".

134 – "Bahçeler ve pınarlarla".

135 – "Şüphesiz ben sizin için büyük bir günün azabından korkuyorum".

"Etebnune bikülli rîin": Asım el – Cahderi, Ebu Hayve ve İbn Ebi Abla, ranın fethi ile "bikülli rey'in" okumuşlardır. Ferra da şöyle demiştir: Onların ikisi de lügattir. Sonra onda da üç görüş vardır:

Birincisi: O, yüksek mekandır. İbn Ebi Talha, İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bikülli şerefin (her yüksek yere). Zeccac da: O, zeminden yüksek yerdir, demiştir.

İkincisi: O yoldur, bunu da Dahhak, İbn Abbas'tan rivayet etmiş; Katade de öyle demiştir.

Üçüncüsü: İki dağ arasındaki geniş yoldur, bunu da mücahit, demiştir. Ayet ise: Alamet, işaret, demektir.

Bu yapı ile neyi kastettiğinde ise üç görüş vardır:

Birincisi: Oturmayacağınız meskenler mi yapıyorsunuz, demek istemiştir. Bunu da Ata, İbn Abbas'tan rivayet etmiştir. Mana da: Yaptıkları lüzumsuz binaları boş saymıştır.

İkincisi: Güvercinliklerdir, bunu da Said bin Cübeyr ile Mücahit, demişlerdir.

Üçüncüsü: Onlar geleni geçeni dikizlemek üzere yüksek yerlere kuleler yaparlar, onlarla eğlenir ve oynarlardı. Bu mana da Dahhak'ın görüşünden çıkarılmıştır.

"Yapılar ediniyorsunuz": Bunda da üç görüş vardır:

Birincisi: Yüksek saraylardır, bunu da Mücahit, demiştir. *İkincisi:* Yer altında su depolarıdır, bunu da Katade, demiştir. *Üçüncüsü:* Güvercinliklerdir, bunu da Süddi, demiştir.

"Sanki ölmeyeceksiniz gibi": Bunda da iki görüş vardır:

Birincisi: Ebedi kalacaksınız gibi, bunu da İbn Abbas ile Ebu Malik, demişlerdir.

İkincisi: Ebedi yaşamanız için, bunu da Ferra ile İbn Kuteybe, demişlerdir. İkrime, Nahai, Katade ve İbn Ya'mur, tenin ref'i, hının sükunu ve şeddesiz lamın fethi ile "tuhledun" okumuşlar; Asım el-Cahderi ile Ebu Hasıyn da, hının fethi ve lamın şeddesi ile "tuhalledun" okumuşlardır.

"Yakaladığınız zaman zorbaca tutuyorsunuz": Mana şöyledir: Kırbaçlarla vurduğunuz zaman zorbalar gibi vuruyorsunuz, ceza verdiğiniz zaman da öldürüyorsunuz. Bunu niçin kabul etmemiştir; çünkü bunu zulüm olarak yapıyorlardı. Zira eğer kılıç veya kırbaç haklı olarak vursalardı, kınanmazlardı.

"Büyük bir günün azabından": Bunda da iki görüş vardır:

Birincisi: Dünyada azap edilmezlerdi. *İkincisi:* Cehennem azabıdır.

قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَعَظْتَ أَمْ لَمْ تَكُنْ مِنَ الْوَاعِظِينَ ﴿١٣٦﴾
إِنْ هَٰذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣٧﴾ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿١٣٨﴾
فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾
وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٤٠﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٤١﴾
إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٤٢﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٤٣﴾
فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٤٤﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ
أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٤٥﴾

136 – (Kavmi) dediler: "Bize va'z etsen (öğüt versen) de va'z edenlerden olmasan da birdir".

137 – "Bu, ancak öncekilerin ahlakıdır".

138 – "Biz azap görecek değiliz".

139 – Böylece onu yalanladılar; biz de onları helak ettik. Şüphesiz bunda gerçekten bir ibret vardır. Onların çoğu inananlar olmadı.

140 – Şüphesiz Rabbin elbette O, mutlak galip, çok esirgeyicidir.

141 – Semud (kavmi) elçileri yalanladı.

142 – Hani, kardeşleri Salih onlara: "Korkmaz mısınız?" demişti.

143 – "Şüphesiz ben, sizin için güvenilir bir elçiyim".

144 – "Allah'tan korkun ve bana itaat edin".

145 – "Buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak alemlerin Rabbinin üzerinedir".

"İn haza illa hulukul evvelin": İbn Kesir, Ebu Amr ve Kisai, hının fethi ve lamın sükunu ile "halku" okumuşlardır. İbn Kuteybe de: Uydurmalarını ve yalan söylemelerini kastetmişlerdir, demiştir. Halaktüll hadise vahtelaktuhu: Sözü uydurdum, demektir. Ferra da şöyle demiştir: Araplar hurafe için: Ehadisül halk, derler. Asım, Ebu Amr, Hamze, Halef ve Nafi, hının ve lamın zammı ile "hulukul evvelin" okumuşlar; İbn Abbas, İkrime ve Asım el – Cahderi, hının ref'i ve lamın sükunu ile "hulku" okumuşlardır. Mana da şöyledir: Onların adet ve halleridir. Katade de şöyle demiştir: Onlar Hud peygambere: İnsanlar yaşadıkları kadar yaşar, sonra da ölürler; ne dirilme ne de hesap vardır, dediler.

"Biz azap görecekler değiliz": Yani dünyada yaptıklarımızdan dolayı, demektir.

أَتُتْرَكُونَ فِي مَا هَاهُنَا آمِنِينَ ﴿١٤٦﴾ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٤٧﴾ وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ ﴿١٤٨﴾ وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَارِهِينَ ﴿١٤٩﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٥٠﴾ وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ ﴿١٥١﴾ الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿١٥٢﴾

146 – "Burada güven içinde bırakılacak mısınız?"

147 – "Bahçelerde ve pınarlarda".

148 – "Ekinlerde ve tomurcukları yumuşak hurmalıklarda".

149 – "Dağlardan şımararak evler yontuyorsunuz".

150 – "Allah'tan korkun ve bana itaat edin".

151 – "Aşırıların emrine itaat etmeyin".

152 – "Onlar ki yeryüzünde bozgunculuk ediyorlar, ıslahat yapmıyorlar".

"Burada bırakılacak mısınız?": Yani Allah'ın size dünyada verdiği şeylerin içinde, demektir. "Güvende olarak": Ölümden ve azaptan.

"Tomurcukları yumuşak (tal'uha hadıym)": Tal': Meyve demektir. Hadıymde de yedi görüş vardır:

Birincisi: O, olgunlaşmış ve yetişmiş, demektir. Bunu da el – Avfi, İbn Abbas'tan rivayet etmiştir. *İkincisi:* O, iyice kırılan demektir, bunu da Mücahit, demiştir. *Üçüncüsü:* Çekirdeği olmayan, demektir. Bunu da Hasen, demiştir. *Dördüncüsü:* Dibinden kızarmaya başlayan hurma koruğudur, bunu da Said bin Cübeyr, demiştir. *Beşincisi:* Yumuşak demektir, bunu da Katade ile Ferra, demişlerdir. *Altıncısı:* O, birbirinin üstüne binmiş meyve salkımıdır, bunu da Dahhak, demiştir. *Yedincisi:* Kabuğu çatlamamış ve açılmamış hurma tomurcuğudur, yani sıkışık ve sert, demektir. Recülün ehdamul keşhayn de bundandır ki, böğür kasları sert olan adamdır. Bunu da İbn Kuteybe, demiştir.

"Ve tenhitune minel cibali buyuten farihin": İbn Kesir, Nafi ve Ebu Amr, "ferihin" okumuşlar, kalanlar da elifle "fârihin" okumuşlardır. İbn Kuteybe: "Ferihin" şımarık ve arsız demiştir. Bunda he'nin ha'dan dönüştüğü de söylenmiştir, yani sevinerek, demektir. "Ferah" bazen sevinçten, bazen de şımarıklıktan olur. "İnnallahe layuhibbül ferihin" *(Kasas: 76)* kavli de bundandır ki, Allah şımaranları sevmez, demektir. Kim de "fârihin" okursa, o da başka bir lügattir; ferih ve fârih denir, ferih ve farih gibi. "Farihin": Usta manasınadır diyenler de vardır. İkrime, taş yontmada usta kimseler, demiştir.

"Aşırıların emrine itaat etmeyin": İbn Abbas: Müşriklerin, demiştir. Mukatil de: Onlar deveyi kesen dokuz kişidir, demiştir.

قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١٥٣﴾ مَا أَنْتَ إِلَّا
بَشَرٌ مِثْلُنَا فَأْتِ بِآيَةٍ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٥٤﴾ قَالَ هٰذِهِ نَاقَةٌ
لَهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿١٥٥﴾ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ

فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥٦﴾ فَعَقَرُوهَا فَأَصْبَحُوا
نَادِمِينَ ﴿١٥٧﴾ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ
أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٥٨﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٥٩﴾
كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٦٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطٌ
أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٦١﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٦٢﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ
﴿١٦٣﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٤﴾

153 – Dediler: "Sen ancak büyülenmişlerdensin".

154 – "Sen ancak bizim gibi bir insansın. Eğer doğru söyleyenlerden isen bir mucize getir".

155 – Dedi: "İşte bu bir dişi deve; onun bir su içme nöbeti var, sizin de belli bir günün su içme nöbeti var".

156 – "Ona kötülükle dokunmayın; sonra sizi büyük bir günün azabı yakalar".

157 – Derken onu kestiler; pişman oldular.

158 – Onları o azap tuttu. Şüphesiz bunda gerçekten bir ibret vardır. Onların çoğu inananlar olmadı.

159 – Şüphesiz Rabbin, elbette O, mutlak galip, çok esirgeyendir.

160 – Lut kavmi elçileri yalanladı.

161 – Hani, onlara kardeşleri Lut: "Korkmaz mısınız?"

162 – "Şüphesiz ben sizin için güvenilir bir elçiyim".

163 – "Allah'tan korkun ve bana itaat edin".

164 –"Buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak alemlerin Rabbinin üzerinedir".

"İnnema ente minel müsahharin": Zeccac şöyle demiştir: Sen sehari yani akciğeri olan birisin, mana da: Sen bizim gibi insansın, demiştir. Bunun sihirden etkilenen manasına gelmesi de caizdir ki anlamı: Sen defalarca büyülenmişsin, demektir.

"Onun bir su içme nöbeti vardır": Yani sudan hissesi vardır, demektir. İbn Abbas şöyle demiştir: Onun belli bir içmesi vardır, onun ya-

nında bulunmayın, sizin de bir içmeniz vardır, o da sizin yanınızda bulunmasın. Onların günü olduğu zaman suyun başında bulunur, bölüşürlerdi. Devenin günü olduğu zaman bütün suyu içerdi. Katade şöyle demiştir: Onun içme günü olduğu zaman sularını gündüzün başında içer. Sonunda onlara o kadar süt verirdi. Übey bin Ka'b, Ebu'l – Mütevekkil, Ebu'l – Cevza ve İbn Ebi Able, şinin zammı ile "leha şürbün" okumuşlardır.

"Pişman oldular": İbn Abbas şöyle demiştir: Deveyi kestikleri için azabı görünce pişman oldular. Azapları da ses ile idi.

أَتَأْتُونَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٥﴾ وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ
أَزْوَاجِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ ﴿١٦٦﴾ قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا لُوطُ
لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِينَ ﴿١٦٧﴾ قَالَ إِنِّي لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ ﴿١٦٨﴾ رَبِّ
نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٩﴾ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٧٠﴾ إِلَّا
عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٧١﴾ ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ ﴿١٧٢﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ
مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ﴿١٧٣﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ
أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٧٤﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٧٥﴾

165 – "Alemlerden erkeklere mi geliyorsunuz?".

166 – "Rabbinizin sizin için yarattığı eşlerinizi bırakıyorsunuz. Hayır, siz haddi aşan bir kavimsiniz".

167 – Dediler: "Andolsun, ey Lut, eğer vazgeçmezsen, mutlaka çıkarılanlardan olacaksın".

168 – Dedi: "Şüphesiz ben sizin yaptığınıza kızanlardanım".

169 – "Rabbim, beni ve ailemi onların yaptıkları şeyden kurtar".

170 – Biz de onu ve tüm ailesini kurtardık.

171 – Ancak geride kalanlardan yaşlı bir kadın hariç.

172 – Sonra diğerlerini helak ettik.

173 – Üzerlerine bir yağmur yağdırdık. Uyarılanların yağmuru ne kötüdür!

174 – Şüphesiz bunda gerçekten bir ibret vardır. Onların çoğu inananlar olmadı.

175 – Şüphesiz Rabbin, elbette O, mutlak galip, çok esirgeyendir.

"Ete'tunez zükrane": O, zeker'in çoğuludur. "Alemlerden": Yani âdemoğullarından, demektir. "Vetezerune mahalaka leküm rabbukum min ezvaciküm": İbn Mes'ud: "Ma aslaha leküm rabbüküm min ezvaciküm" okumuş, bundan da dişi üreme organlarını kastetmiştir. Mücahit de: Kadınların önünü bırakıp erkeklerin arkalarına yöneldiniz, demiştir.

"Hayır, siz haddi aşan bir kavimsiniz": Yani zalim ve mütecavizsiniz, demektir. "Dediler: Andolsun, ey Lut, eğer vazgeçmezsen mutlaka çıkarılanlardan olursun": Yani beldemizden, demektir. "Dedi: Şüphesiz ben sizin yaptığınıza kızanlardanım": Yani erkeklere yanaşmanızdan, demektir. "Kalîn": İbn Kuteybe: Nefret edenlerdenim, demiştir. Kaleytür recüle: Birinden nefret etmektir.

"Rabbim, beni ve ailemi onların yaptıklarından kurtar": Amellerinin akibetinden, demektir. "Biz de onu ve ailesini kurtardık": Bunu da Hud: 80'de zikretmiş bulunuyoruz. "Ancak yaşlı bir kadın hariç": O da Lut'un karısıdır. "Geride kalanların içinde": Yani azapta kalanların içinde, demektir. "Sonra diğerlerini helak ettik": Onları yere batırmak ve üzerlerine taş yağdırmakla helak ettik. Bunu da: "Üzerlerine taş yağdırdık" kavli göstermektedir.

كَذَّبَ اَصْحَابُ لْـَٔيْكَةِ الْمُرْسَلٖينَۚ ﴿١٧٦﴾ اِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ اَلَا تَتَّقُونَۚ ﴿١٧٧﴾
اِنّٖي لَكُمْ رَسُولٌ اَمٖينٌۙ ﴿١٧٨﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطٖيعُونِۚ ﴿١٧٩﴾ وَمَٓا اَسْـَٔلُكُمْ
عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍۚ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعَالَمٖينَۜ ﴿١٨٠﴾

176 – Eyke halkı da elçileri yalanladı.

177 – "Hani, onlara kardeşleri Şuayb: "Korkmaz mısınız?" demişti.

178 – "Şüphesiz ben sizin için güvenilir bir elçiyim".

179 – "Allah'tan korkun ve bana itaat edin".

180 – "Buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak alemlerin Rabbinin üzerinedir".

"Kezze ashabul eyketi": İbn Kesir ile İbn Amir, burada ve Sad: 13'te hemzesiz olarak meftuh te ile "ashabu leykete" okumuşlar; diğerleri ise ikisinde de hemze ve elif ile "el- eyketi" okumuşlardır. Bu maddenin

قَالُوٓا اِنَّمَآ
اَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّر۪ينَۙ ﴿١٨٥﴾ وَمَآ اَنْتَ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَاِنْ نَظُنُّكَ لَمِنَ
الْكَاذِب۪ينَۚ ﴿١٨٦﴾ فَاَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِنَ السَّمَٓاءِ اِنْ كُنْتَ
مِنَ الصَّادِق۪ينَۜ ﴿١٨٧﴾ قَالَ رَبّ۪ٓي اَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨٨﴾ فَكَذَّبُوهُ
فَاَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِۜ اِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظ۪يمٍ ﴿١٨٩﴾
اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةًۜ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿١٩٠﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ
لَهُوَ الْعَز۪يزُ الرَّح۪يمُ ﴿١٩١﴾

185 – Dediler: "Sen ancak büyülenmişlerdensin".

186 – "Sen ancak bizim gibi bir insansın. Gerçekten seni elbette yalancılardan zannediyoruz".

187 – "Eğer doğru söyleyenlerden isen üzerimize gökten bir parça düşür".

188 – Dedi: "Rabbim yaptıklarınızı pekiyi bilendir".

189 – Onu yalanladılar; onları gölge / kara bulut gününün azabı tuttu. Gerçekten o, büyük bir günün azabı idi.

190 – Şüphesiz bunda gerçekten bir ibret vardır. Onların çoğu mü'minler olmadı.

191 – Şüphesiz Rabbin, elbette O, mutlak galip, çok esirgeyicidir.

"Feeskıt aleyna kisefen": İbn Kuteybe: Kisefen, bir parça, demiştir. "Gökten", "kisef", "kisfe'nin çoğuludur, kıta' ve kıt'a gibi.

"Rabbim yaptıklarınızı pekiyi bilendir": Yani ölçüyü ve tartıyı noksan tutmanızı, mana da şöyledir: Dilerse size azap eder; sizin azabınız benim elimde değildir. "Onu yalanladılar; onları gölge gününün azabı tuttu": Müfessirler şöyle demişlerdir: Allah onların üzerine şiddetli bir sıcak gönderdi; nefes alamadılar, evlerden kaçarak kıra çıktılar; Allah da onların üzerine bir bulut indirdi; onları güneşten gölgeledi. Onun soğukluğunu hissettiler, birbirlerine seslendiler, onlar da onun altında toplandılar. Allah da üzerlerine bir ateş gönderdi. Bu da en büyük azaplardan oldu. Zulle: Onları gölgeleyen buluttur.

وَاِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٩٢﴾ نَزَلَ
بِهِ الرُّوحُ الْاَمِينُ ﴿١٩٣﴾ عَلٰى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ ﴿١٩٤﴾
بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ ﴿١٩٥﴾ وَاِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الْاَوَّلِينَ ﴿١٩٦﴾ اَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ
اٰيَةً اَنْ يَعْلَمَهُ عُلَمٰٓؤُا بَنٓي اِسْرَٓائِيلَ ﴿١٩٧﴾ وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلٰى بَعْضِ الْاَعْجَمِينَ
﴿١٩٨﴾ فَقَرَاَهُ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا بِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١٩٩﴾

192 – Gerçekten o (Kur'an) alemlerin Rabbinin indirmesidir.

193 – Onu güvenilir Ruh / Cebrail indirdi.

194 – Senin kalbine, uyarıcılardan olman için.

195 – Açık Arapça bir dille.

196 – Şüphesiz o, öncekilerin kitaplarındadır.

197 – Onu İsrail oğulları bilginlerinin bilmesi onlar için bir delil olmadı mı?

198 – Eğer onu Arapça bilmeyen bazılarına indirseydik de,

199 – Onu kendilerine okusaydı, yine de ona iman etmezlerdi.

"Gerçekten o": Yani Kur'an "letenzilü rabbil alemine nezele bihir ruhul eminü": İbn Kesir, Nafi, Ebu Amr ve Hafs da Asım'dan rivayetle şeddesiz olarak "nezele bihi" ref' ile "ruhul eminü" okumuşlardır. İbn Amir, Hamze, Kisai ve Ebu Bekir de Asım'dan rivayet ederek, şeddeli ze ile "nezzele", nasb ile de "erruhal emine" okumuşlardır. Ruhul eminden murat edilen de Cebrail'dir. O, Allah Teala'nın, peygamberlerine gönderdiği vahiy eminidir. "Senin kalbine": Zeccac, manası şöyledir, demiştir: Onu sana indirdi, kalbin de onu kavradı, o da yerleşti; artık onu ebediyen unutmazsın.

"Uyarıcılardan olman için": Yani inanmayanları Allah'ın ayetleriyle uyarman için demektir. "Açık Arapça bir dille": İbn Abbas: Anlamaları için Kureyş lehçesiyle demiştir.

"Ve innehu lefi zübüril evvelin": A'meş be'nin sükunu ile "zübri" okumuştur. İnnehu zamirinde de iki görüş vardır:

Birincisi: O, Kur'an'a racidir, mana da şöyledir: Kur'an'ın bahsi ve haberi onlardadır, bu da çoğunluğun görüşüdür.

İkincisi: O, Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem'e racidir. Bunu da Mukatil, demiştir. Zübür: Kitaplar, demektir.

izahı da Hicr: 78'te geçmiştir. "İzkale lehüm şuaybün": Eğer: "Niçin, ehuhum" demedi? Hâlbuki A'raf: 85'te, demişti" denilirse, Cevap şöyledir: Şuayb, Eyke halkının soyundan değildi; onun için, kardeşleri, demedi. Onlara Medyen'e gönderildikten sonra gelmişti. O, Medyen halkındandır. Bunun için orada: Kardeşleri, demişti. Bu da Mukatil bin Süleyman'ın görüşüdür. Biz de Hud suresi, ayet: 94'te Muhammed bin Ka'b el – Kurazi'den şöyle zikretmiştik: Medyen halkı gölgelik azabı ile azap edildiler. Eğer Mukatil'in iddia ettiği gibi Eyke halkından değilse de azapta onlara eşit olmuşlardır. Eğer Medyen halkı ile Eyke halkı aynı iseler – ki bu da İbn Cerir Taberi'nin kanaatidir – kardeş kelimesi akıcılıktan dolayı hazfedilmiş olur. Allah daha iyi bilir.

أَوْفُوا الْكَيْلَ

وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ﴿١٨١﴾ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ﴿١٨٢﴾

وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿١٨٣﴾

وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٨٤﴾

181 – "Ölçüyü tam yapın, eksiltenlerden olmayın".

182 – "Doğru terazi ile tartın".

183 – "İnsanların eşyalarını kısmayın ve yeryüzünde fesatçılar olarak bozgunculuk etmeyin".

184 – "Sizi de önceki nesilleri de yaratandan korkun".

"Eksiltenlerden olmayın": Yani ölçüyü eksik tutanlardan olmayın, demektir. Ahsertül keyle vel vezne: Ölçüyü ve tartıyı eksik yapmaktır. Biz de kıstas'ı İsra: 35'te zikretmiştik.

"Vettekullezi halekaküm velcibillete": Yani halakal cibillete, demektir. Mana: Cibi'le'nin başına ineni hatırlayın, diyenler de olmuştur. "Önceki nesilleri de". Hasen, Ebu Miclez, Ebu Reca, İbn Ya'mur ve İbn Ebi Able, cimin ve benin birlikte ref'i, lam da şeddeli olarak, "velcübüllete" okumuşlardır. Ebu Abdurrahman es – Sülemi, Dahhak ve Asım el – Cahderi, cimin kesri, benin sükunu ve lam da şeddesiz olarak okumuşlardır. İbn Kuteybe şöyle demiştir: Cibille: Halk, demektir. Cübile ala keza denir ki: Belli karakterde yaratıldı manasınadır. Şair de şöyle demiştir:

Ölüm en büyük olaydır,
Halkın başına gelenler içinde.

"Evelem yekün ayeten en ya'lemehu ulemau beni İsraile": İbn Kesir, Nafi, Ebu Amr, Asım, Hamze ve Kisai, ye ile "evelem yekün lehüm", nasb ile de "ayeten" okumuşlardır. İbn Amir ile İbn Ebi Able, te ile "tekün", ref' ile de "ayeten" okumuşlardır. Ebu İmran el – Cevni ile Katade de, te ile "tekün", nasb ile de "ayeten" okumuşlardır. Zeccac şöyle demiştir: Ye ile "yekün" dersen, "ayeten" şeklinde nasb ile okuman tercih edilir, "en" de kâne'nin ismi, "ayeten" de haberi olur. Mana da şöyledir: İsrail oğulları alimlerinin Peygamberin ve peygamberliğinin hak olduğunu bilmeleri onlar için bir delil, yani her şeyi açıklayan bir işaret olmadı mı? Çünkü İsrail oğullarından iman eden alimleri, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'in sıfatını yanlarındaki Tevrat ile İncil'de yazılı olarak buldular. Kim de te ile "evelem tekün", ref' ile de "ayetün" okursa, "ayet"i isim kılar, "en ya'lemehu" da "tekün"ün haberi olur. Yine te ile "evelem tekün", nasb ile "ayeten" okumak da caizdir, o zaman "sümme lem tekün fitnetühüm" *(En'am: 23)* kavli gibi olur. Şa'bi, Dahhak ve Asım el – Cahderi de, te ile "en ta'lemehu" okumuşlardır.

İbn Abbas şöyle demiştir: Mekke halkı, Medine'deki Yahudilere adam gönderip Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in durumunu sordular; onlar da: Şimdi çıkma zamanıdır, biz Tevrat'ta onun sıfatını görüyoruz, dediler, Bu da onun doğruluğuna işaret oldu.

"Ala badıl a'cemiyyin": Zeccac şöyle demiştir: O, a'cem'in çoğuludur, dişili acmae'dir. A'cemı de: düzgün konuşamayan, demektir. A'cemi de öyledir. Acemi ise: Acem cinsinden olan yabancıdır, düzgün konuşup konuşmaması önemli değildir.

"Yine de ona iman etmezlerdi": Yani Kur'an'ı onlara bir yabancı okusa idi, biz bunu anlamıyoruz der, yine iman etmezlerdi.

كَذٰلِكَ سَلَكْنَاهُ فِي
قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٢٠٠﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِيمَ
﴿٢٠١﴾ فَيَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٠٢﴾ فَيَقُولُوا هَلْ
نَحْنُ مُنْظَرُونَ ﴿٢٠٣﴾ اَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٢٠٤﴾ اَفَرَاَيْتَ
اِنْ مَتَّعْنَاهُمْ سِنِينَ ﴿٢٠٥﴾ ثُمَّ جَاءَهُمْ مَا كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٢٠٦﴾
مَا اَغْنٰى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يُمَتَّعُونَ ﴿٢٠٧﴾ وَمَا اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ اِلَّا لَهَا
مُنْذِرُونَ ﴿٢٠٨﴾ ذِكْرٰى وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٠٩﴾

200 – Böylece onu günahkarların kalplerine soktuk.

201 – Acıklı azabı görmedikçe ona iman etmezler.

202 – Azap onlara farkında olmadan ansızın gelir.

203 – "Bize süre verilir mi?" derler.

204 – Azabımızı mı acele ediyorlar?

205 – Gördün mü, onları yıllarca yararlandırsak da,

206 – Onlara sonra gelseydi, yine de tehdit edildikleri şeye inanmazlardı.

207 – Faydalandıkları şey onlardan ne savar?

208 – Bir kenti helak ettiysek, mutlaka onların uyarıcıları vardı.

209 – Öğüt vermek için. Biz zalimler olmadık.

"Böylece onu günahkarların kalplerine soktuk": Bunu da Hicr: 12'de şerh etmiş bulunuyoruz. Burada günahkarlar: Müşriklerdir.

"Ona iman etmezler": Ferra, mana: İman etmemeleri için, demiştir. Acıklı azap da, ölüm anındaki azaptır. "Derler": Azap indiği zaman, "bize mühlet verilir mi?": İman ve tasdik etmemiz için bize süre tanınır mı? Mukatil şöyle demiştir: Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem onları azapla tehdit edince, "o ne zaman?" dediler. Bunun üzerine Allah Teala: "Azabımızı mı acele ediyorlar?" dedi.

"Gördün mü, onları yıllarca yararlandırsak da": İkrime: Dünyanın ömrü kadar, demiştir.

"Sonra da onlara tehdit edildikleri şey gelse": Yani azap gelse, demektir. "Bir kenti helak ettiysek": Dünyada azapla "mutlaka onların uyarıcıları vardı": Yani onları azapla uyaran elçileri vardı. "Öğüt vermek için": Yani vaaz vermek ve hatırlatmak için, demektir.

وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ

الشَّيَاطِينُ ﴿٢١٠﴾ وَمَا يَنْبَغِي لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٢١١﴾ إِنَّهُمْ

عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُولُونَ ﴿٢١٢﴾

210 – Onu şeytanlar indirmedi.

211 – Onlara yaraşmaz da. Buna güçleri yetmez de.

212 – Çünkü onlar dinlemekten elbette azledilmişlerdir.

"Onu şeytanlar indirmedi": Ayetin iniş sebebi şöyledir: Kureyş: Kur'an'ı şeytan getirip Muhammed'in diline atıyor, dediler; bu ayet bunun üzerine indi. Bunu da Mukatil, demiştir.

"Onlara yaraşmaz da": Yani Kur'an'ı indirmeleri, "güçleri yetmez de": Onu gökten getirmeye, çünkü onlar melekler ve alevlerle bundan engellenmiştir. "Çünkü onlar dinlemekten": Yani gökten inen vahyi dinlemekten "elbette azledilmişlerdir. Artık onu nasıl indirebilirler? Ata da şöyle demiştir: Onlar Kur'an'ı dinlemekten men edilmişlerdir; çünkü onlar yıldızlarla taşlanırlar.

فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَتَكُونَ مِنَ
الْمُعَذَّبِينَ ﴿٢١٣﴾ وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴿٢١٤﴾ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ
لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢١٥﴾ فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ
﴿٢١٦﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿٢١٧﴾ الَّذِي يَرَاكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٢١٨﴾
وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِدِينَ ﴿٢١٩﴾ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٢٢٠﴾

213 – Öyleyse Allah'la beraber başka bir İlaha dua etme; sonra azap edilenlerden olursun.

214 – En yakın akrabalarını uyar.

215 – Sana tabi olan mü'minlere kanadını indir.

216 – Eğer sana karşı gelirlerse, "ben yaptığınız şeylerden uzağını" de.

217 – Mutlak galip, çok esirgeyene tevekkül et.

218 – O zat seni kalktığın zaman görür.

219 – Secde edenler arasında dolaşmanı da.

220 – Şüphesiz O, hakkıyle işiten, hakkıyle bilendir.

"Öyleyse Allah'la beraber başka bir İlaha dua etme": İbn Abbas şöyle demiştir: Aslında bu uyarı ile başkalarını ikaz ediyor, diyor ki: Sen mahlukatım arasında en kıymetlisisin, eğer benden başka bir İlah edinirsen sana mutlaka azap ederim.

"En yakın akrabalarını uyar": Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre'den şöyle rivayet etmişlerdir: Allah Teala "en yakın akrabalarını uyar" ayetini indirince, Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem kalkıp şöyle dedi:

Ey Kureyş, nefislerinizi Allah'tan satın alın, ben sizi Allah'tan gelecek bir şeyden kurtaramam. Ey Abdimenaf oğulları, ben sizi Allah'tan gelecek bir şeyden kurtaramam. Ey Abdülmuttalib oğlu Abbas, ben seni Allah'tan gelecek bir şeyden kurtaramam. Ey Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in halası Safiye, ben seni Allah'tan gelecek bir şeyden kurtaramam. Ey Muhammed'in kızı Fatıme, ben seni Allah'tan gelecek bir şeyden kurtaramam.[1] Bir rivayette şöyledir: "Benden ne isterseniz isteyin".[2] Bir rivayet de şöyledir: "Ancak bir akrabalığınız vardır, ben de ona göre sıla-i rahim yaparım.[3]

"En yakın akrabalarını": En yakın aşiretini demektir. "Eğer sana karşı gelirlerse": Yani aşiret, "ben yaptığınız şeylerden uzağım, de": Yaptığınız küfürden demektir. "Mutlak galip, çok esirgeyene tevekkül et": O'na güven ve işini ona ısmarla. O, intikam almada çok güçlüdür, çok merhametlidir, acele azap etmez. Nafi ile İbn Amir, fe ile "fetevekkel" okumuşlardır. Medine ve Şam halkı Mushaflarında da böyledir.

"O zat seni kalktığın zaman görür": Bunda da üç görüş vardır:

Birincisi: Namaza kalktığın zaman, bunu da İbn Abbas ile Mukatil, demişlerdir. *İkincisi:* Yerinden kalktığın zaman, bunu da Ebu'l - Cevza, demiştir. *Üçüncüsü:* Boş kaldığın zaman, demektir, bunu da Hasen, demiştir. "Dolaşmanı da": Yani senin dolaşmanı görürüz, "secde edenler arasında": Bunda da üç görüş vardır:

Birincisi: Seni çıkardığı zaman peygamberlerin sulplerinden, demektir, bunu da İkrime, İbni Abbas'tan rivayet etmiştir.

İkincisi: Cemaatle namaz kılarken rukuda secdede ve kıyamda dolaşmanı, demektir, mana da şöyledir: Seni tek de görür, cemaat içindeyken de görür. Bu da Mukatil'in dahil olduğu bir grubun görüşüdür.

Üçüncüsü: Mü'min ashabının arasında davranışını, gidiş ve gelişini görürüz, demektir. Bunu da Hasen, demiştir.

هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ ﴿٢٢١﴾ تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٢٢٢﴾ يُلْقُونَ
السَّمْعَ وَأَكْثَرُهُمْ كَاذِبُونَ ﴿٢٢٣﴾

---

1 - Buhari, Tefsirü suretiş - Şuara, bab, 2; Vesaya, bab, 11; Müslim, hadis no, 348; 351. Tirmizi, Tefsirü suretiş - Şuara, bab, 2; Nesei, Vesaya, bab, 6; Ahmed, Müsned, 2/323, 360, 519.

2 - Müslim, İman, hadis no, 350, Hazreti Aişe hadisi.

3 - Müslim, Kitabu'l - İman, hadis no, 348, Ebu Hureyre hadisi.

221 – Şeytanların kimin üzerine indiğini size haber vereyim mi?

222 – Her günahkar, çok iftiracının üzerine iner.

223 – (Onlar şeytanlara) kulak verirler. Onların çoğu yalancılar.

"Şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi?": Bu da: "Kur'an'ı ona şeytan getiriyor" demelerine reddiyedir. Effak ise: Çok yalancı, esîm de: Utanmaz, rezil, demektir. Katade: Onlar kahinlerdir, demiştir.

"Kulak verirler": Yani Gökten işittiklerini kahinlere atarlar, demektir. "Onların çoğu yalancılar": Bunda da iki görüş vardır:

Birincisi: Onlar şeytanlardır. *İkincisi:* Kahinlerdir.

وَالشُّعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُنَ ﴿٢٢٤﴾ أَلَمْ تَرَ
أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ﴿٢٢٥﴾ وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴿٢٢٦﴾
إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا
مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ ﴿٢٢٧﴾

224 – Şairlere de azgınlar tabi olur.

225 – Görmedin mi onlar her derede başıboş dolaşırlar.

226 – Ve gerçekten onlar, yapmadıklarını söylerler.

227 – Ancak iman edip iyi şeyler yapanlar, Allah'ı çokça zikredip zulme uğradıktan sonra intikam alanlar hariç. Zulmedenler hangi dönüş yerine döneceklerini bilecekler.

"Veşşuarau yettebiuhumul ğavun": Nafi, tenin sükunu ile "yetbeuhum" okumuştur; her iki mülahaza da güzeldir. Tebi'tü ve vetteba'tü de denir. Avfi, İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etmiştir: Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem zamanında iki adam vardı, birbirlerini hicvederlerdi, her birinin yanında da onu tutan azgın taraftarları vardı. Allah Teala da: "Şairlere azgınlar tabi olur," dedi. İbn Abbas'tan başka bir rivayet de şöyledir: Onlar müşriklerin şairleridir. Mukatil de: Abdullah bin Zibe'ra, Ebu Süfyan bin Harb, Hübeyre bin Vehb el – Mahzumi ve diğerleri de onlara dahildir, demiştir. Onlar: Biz de Muhammed gibi, deriz, dediler ve şiir söylediler. Azgınlar başlarına toplanıp şiirlerini dinler ve onlardan aktarırlardı.

Azgınlar hakkında da üç görüş vardır:

حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩١﴾ وَأَنْ
أَتْلُوَ الْقُرْآنَ فَمَنِ اهْتَدَى فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ
فَقُلْ إِنَّمَا أَنَا مِنَ الْمُنْذِرِينَ ﴿٩٢﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سَيُرِيكُمْ
آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

91 – De ki: "Ben, ancak haram ettiği (kutsal kıldığı) şu şehrin Rabbine ibadet etmekle emrolundum ki, her şey O'nundur. Ve ben, Müslümanlardan olmamla emrolundum".

92 – "Kur'an okumamla (emrolundum). Artık kim doğru yolu bulursa, ancak kendisi için bulur. Kim de saparsa, de ki; "Ben ancak uyarıcılardanım".

93 – De ki: "Allah'a hamdolsun, size ayetlerini gösterecek, siz de onları tanıyacaksınız. Rabbin yaptıklarınızdan gafil değildir".

"Ben ancak emrolundum": Mana şöyledir: Müşriklere de ki: Ben ancak emrolundum, "en a'büde rabbe hazihil beldetillezi harremeha": İbn Mes'ud ile Ebu İmran el – Cevni, "elleti harremeha" okumuşlardır, o da Mekke'dir. Onun haram olması da: Orada adam öldürmek, esir almak, avlanmak ve ağacını kesmek gibi şeyleri ihlal etmenin haram kılınmasındandır. "Her şey O'nundur": Çünkü onun yaratıcısı ve sahibidir. "Müslümanlardan olmamla emrolundum": Yani birleyerek Allah'a ihlas göstermekle emrolundum, "Kur'an okumamla", size okumamla, demektir. "Artık kim doğru yolu bulursa, kendisi için bulmuş olur": Yani doğru yolu bulmanın sevabı kendinindir. "Kim de saparsa": Yani doğru yoldan saparsa, "De ki: Ben ancak uyarıcılardanım": Yani bana tebliğ etmekten başkası yoktur. Müfessirler, bu ayetin kılıç aye-